

Onko syrjäytyminen rikos vai rangaistus?

Syrjäytyminen Raskolnikovin tekemän rikoksen selittävä tekijänä

Mira Launilahti

Pro gradu -tutkielma

Kieli- ja käännöstieteen laitos

Kieliasiantuntijan opintopolku

Venäjän kieli

Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

LAUNILAHTI, MIRA: Onko syrjäytyminen rikos vai rangaistus? Syrjäytyminen Raskolnikovin tekemän rikoksen selittävänä tekijänä.

Pro gradu-tutkielma, 100 s., 14 liitesivua.

Venäjän kieli, kieliasiantuntijan opintopolku

Toukokuu 2020

Pro gradu -tutkielman aiheena on syrjäytyminen. Koska syrjäytyminen on yksi nyky-yhteiskunnan mittavimmista inhimillisistä ja taloudellisista haasteista, sen tutkiminen on aiheellista niin yhteisten resurssien riittävyyden kuin yhteiskunnan koheesion kannalta. Koska syrjäytymistutkimus on painottunut lopputuloksen, eli kasautuneen huono-osaisuuden esiintyvyyden määrittämiseen, syrjäytymisen prosessien määrittämiseksi tulisi kohdistaa enemmän tieteellistä tarkastelua. Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella syrjäytymisen huono-osaisuutta tuottavaa prosessia ja sen mikrotasolla ilmeneviä seurauksia.

Aineistona tässä tutkielmassa käytän venäläiskirjailija Fjodor Mihailovitš Dostojevskin romaania «Преступление и наказание» (*Rikos ja rangaistus*) ja siitä nostamani katkelmia.

Menetelmänä käytän tutkielmassani on aineistoanalyysia, jonka avulla analysoin romaanista nostamani katkelmia sosiaalisesta näkökulmasta. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää syrjäytymisprosessin vaikutusta päähenkilö Raskolnikovin ajatteluun, valintoihin ja toimintaan. Tutkimushypoteesini on, että Raskolnikov ajautuu murhaajaksi vaikean syrjäytymisensä vuoksi ja että hänen tekonsa olisi voitu estää, mikäli hänen tilanteeseensa olisi päästy puuttumaan jollain tavalla.

Tutkielmani johtopäätöksiä ovat, että Raskolnikov oli syvästi syrjäytynyt, sillä niin monet eri syrjäytymisen prosessit toteuivat hänen elämässään. Lisäksi hänen tekemänsä rikos oli seurausta syvästi ulkopuolisen, täydellisen osattoman ja monenlaisista hyvinvoinnin puutteista kärsineen ihmisen teosta, joka olisi ollut mahdollista ennaltaehkäistä. Siten syrjäytymisen ja sen eri prosessien voi todeta olleen vähintään merkittävässä roolissa, ellei jopa keskeisin tekijä Raskolnikovin tekemien rikosten taustalla. Syrjäytymiseen sisältyviin monimuotoisiin prosesseihin tulisikin pystyä puuttumaan riittävän varhaisessa vaiheessa, jotta syrjäytymisessä tavanomaisesti muodostuvaa kielteistä kierrettä ei pääsisi alkamaan tai sitä voitaisiin lieventää.

Asiasanat: Työnjako, vuorovaikutus, sosialisatio, elämän mielekkyys, syrjäytyminen, syrjäytymisen yksilötason prosessit, osattomuus, huono-osaisuuden kasautuminen, anomia, Dostojevski, Rikos ja rangaistus, polyfonia, ihminen ihmisessä.

Contents

1. JOHDANTO	1
2. SOSIAALINEN NÄKÖKULMA	6
2.1. Pienyhteisöistä eriytyneen työnjaon yhteiskuntaan	8
2.2. Vuorovaikutuksesta sosialisatioon	12
2.3. Sosialisatation institutionalisoituminen ja elämän mielekkyys	16
3. SYRJÄYTYMINEN.....	20
3.1. Syrjäytyminen käsitteenä	20
3.2. Osattomuus.....	22
3.3. Huono-osaisuuden kasautuminen ja anomia	24
4. FJODOR MIHAILOVIŠ DOSTOJEVSKI.....	28
4.1. Dostojevskin tuotannon merkitys.....	28
4.2. Lapsuus ja nuoruus.....	30
4.3. Karkoituksesta palautuminen.....	33
4.4. Vapautunut ja tuottelias kirjailija	38
5. DOSTOJEVSKIN TYYLI JA KERRONNAN ERITYISPIIRTEET	43
5.1. Dostojevskin kirjallinen tyyli.....	43
5.2. Dostojevskin kerronnan erityispiirteet	48
6. DOSTOJEVSKIN ARVOMAAILMA, IHMISKUVA JA SANKARI.....	51
6.1. Ihminen ihmisessä ja pimeän puolen valottaminen.....	51
6.2. Dostojevskilainen sankari.....	54
7. ROMAANI RIKOS JA RANGAISTUS.....	58

7.1.	Juonikuvaus.....	58
7.2.	Romaanin sisällöstä.....	60
7.3.	Raskolnikov	64
8.	RASKOLNIKOVIN SYRJÄYTYMINEN.....	69
8.1.	Eristyksissä	69
8.2.	Kurjuus	71
8.3.	Ahdinko.....	73
8.4.	Kirjeen jälkeen	77
8.5.	Rikoksen jälkeinen epätoivo.....	82
8.6.	Vankeudessa	85
9.	JOHTOPÄÄTÖKSET	90
9.1.	Hyvinvoinnin ja elämänhallinnan puutteet.....	90
9.2.	Sosialisaation purkautuminen	91
9.3.	Syrjäytyminen	91
9.4.	Mielekäs elämä	93
9.5.	Johtiko syrjäytyminen Raskolnikovin tekemään rikokseen?	93
9.6.	Mikä neuvoksi?	94
9.7.	Muita huomioita	95
	LÄHDELUETTELO	97
	СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	99
	TIIVISTELMÄ.....	100

1. Johdanto

Tutkielmani käsittelee venäläiskirjailija Fjodor Mihailovitš Dostojevskin romaania «Преступление и наказание» (*Rikos ja rangaistus*) sosiaalisesta näkökulmasta. Fjodor Dostojevski (1821 – 1881) lukeutuu romaanitaiteen klassikkokirjailijoihin ja on tunnettu erityisen taitavana ihmismielen kuvaajana. Kirjailijan teoksille on ominaista haastavien teemojen ja ristiriitaisten henkilöhahmojen runsaus sekä olosuhteiden valottaminen objektiivisesti ja moniäänisesti.

Tutkielmani on poikkitieteellinen yhdistelmä sosiaalitieteiden ja kirjallisuustieteen teorioita ja sijoittuu siten sekä sosiaalitutkimuksen että kirjallisuustutkimuksen alaan. Koen osattomuuteen, ulkopuolisuuteen ja näköalattomuuteen liittyvät kysymykset kiinnostavina ja katson niistä käytävän keskustelun aina ajankohtaiseksi. Tämän vuoksi valitsin tutkimusaiheekseni syrjäytymisen, jonka sisältöihin kyseiset teemat lukeutuvat. Yksinkertaistettuna syrjäytyminen tarkoittaa yksilön ja yhteisön välisten siteiden heikkoutta sekä hyvinvointiin liittyvien ongelmien kasautumista. (Raunio 2006, 9-10). Osattomuuden monista eri tasoista ja sen syvyydestä johtuen syrjäytyneiden yhteiskunnallinen asema on tavanomaisesti heikko, eikä heidän äänensä yleensä tule yhteiskunnallisessa keskustelussa kuuluviin. Siten syrjäytymisen käsitteleminen ja ilmiön esillä pitäminen on perusteltua jo pelkästään inhimillisestä näkökulmasta.

Inhimillisten epäkohtien ohella syrjäytyminen on yksi nyky-yhteiskunnan mittavimmista taloudellisista haasteista, joten sen tutkiminen on aiheellista myös yhteisten resurssien riittävyyden kannalta. Tyhjentävää ja tarkkaa hinta-arviota syrjäytymisen kustannuksista on hankalaa luoda, mutta on selvää, että se tulee yhteiskunnalle erittäin kalliiksi. Koska tutkielmani käsittelee syrjäytymistä Suomessa, analysoin ilmiön täällä todennettuja kustannuksia. Valtiontalouden tarkastusviraston julkaiseman arvion mukaan ilmiön kustannusten arvioidaan korkeimmillaan nousevan noin miljoonaan euroon yhtä syrjäytyntä kohden, kun kyse on koko elämänsä kestävistä syrjäytymisistä. Syrjäytymisen kustannukset koostuvat sekä menetetyistä kansantulosta että lisääntyneistä julkisen talouden menoista. (Nuorten syrjäytymisen ehkäisy 2020).

Sen ohella, että syrjäytymisestä aiheutuu mittavia inhimillisiä ja taloudellisia menetyksiä, se heikentää yhteiskunnan kantokykyä työvoiman menetyksinä ja on luonteeltaan voimakkaasti ylisukupolvinen sekä eriarvoistava. Ilmiö koskee kaikkia ikäluokkia, mutta etenkin nuorten kohdalla sen vaikutukset ovat erityisen huolestuttavia, sillä työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen nuorena ennustaa syrjään jäämistä myös myöhemmässä elämässä.

Nuorten aktivoimisessa ensisijaisena keinona korostuu koulutuksen merkitys, sillä se ehkäisee huonolle elämänuralle ajautumista kaikkein tehokkaimmin. Työelämän tai opintojen ulkopuolelle ajautuminen on myös voimakkaasti periytyvää, sillä syrjäytyneiden nuorten vanhemmista noin puolet on itsekin vailla työtä tai muiden yhteiskuntaan sitovien järjestelmien ulkopuolelle ajautuneita. Merkittävimpänä syynä tähän on vanhempien sosioekonomisen aseman ohella heidän koulutuksensa alhainen taso, joten koulutuksen keskeisyys syrjäytymisessä vain voimistuu. Myrskylä katsoo syrjäytymisen ennaltaehkäisemisen ja lieventämisen keskeiseksi myös yhteiskunnallisen kantokyvyn kannalta. Hän korostaa väestön vanhenemisen myötä heikkenevää huoltosuhdettamme, jonka takia tarvitsemme kaikkien aktivoitavissa olevien työikäisten laajaa osallistumista työmarkkinoille. (Myrskylä 2020).

Syrjäytymisen periytyvyys mielestäni alleviivaa sen eriarvoistavaa luonnetta, sillä ylisukupolvisuuden seurauksena osa väestöstä on kuin tuomittu huono-osaiselle elämänuralle ilman realistisia mahdollisuuksia päästä siltä pois tai pyrkiä pysäyttämään elämäänsä hallitsevaa kielteistä kierrettä. Elämään kielteisesti vaikuttavan kierteen seurauksena esimerkiksi työstä tai opinnoista sivuun joutunut ajautuu herkästi yhä kauemmaksi myös muista yhteiskunnan integraatiota tuottavista järjestelmistä tai kontakteista. Kielteisen kierteen syntymisessä ja syventymisessä korostuu syrjäytymisen yksilötason prosessien merkitys, sillä mitä ulommalle kehälle kierteessä ajautuu, sitä enemmän yksilön osallistumismahdollisuudet kapenevat hänen kohdatessaan puutetta, torjuntaa, häpeää ja ulossulkemista. Juuri tämän vuoksi syrjäytymiseen johtavien prosessien tutkiminen ja määrittäminen olisi nähdäkseni tärkeää. Siinä missä edellä mainitut taloudelliset näkökulmat ovat tärkeitä ennaltaehkäisevien toimien perustelemiseksi ja niiden kohdentamiseksi, tarjoaisi parempi ymmärrys yhteiskunnan uloimmille kehille ajautuneiden yksilöiden kokemuksista mahdollisuuden purkaa tätä kielteistä kierrettä.

Raunion (2006, 28) mukaan syrjäytymisen tutkimista huono-osaisuuteen johtavana prosessina pidetäänkin tärkeänä, mutta useimmiten päädytään kuitenkin tutkimaan prosessin sijasta lopputulosta, eli kasautuneen huono-osaisuuden esiintymistä. Tämä johtuu siitä, että prosessien analysoiminen edellyttäisi samojen henkilöiden pitkäaikaisen seurannan perusteella tehtyjen pitkittäisaineistojen käyttämistä, joiden kerääminen on lopputulosten tilastointia haastavampaa ja hitaampaa. Lisäksi syrjäytymisen ja huono-osaisuuden prosessien tapahtuminen mikrotasolla vaikeuttaa prosessien tutkimista, sillä yksilöiden oman toiminnan huomioiminen tutkinnan tasolla on haastavaa. Edellämäinittujen ohella myös hyvinvointiongelmien syyvaikutussuhteiden määrittämisen haasteet hankaloittavat prosessien tutkimista. Mikrotason tarkastelu olisi kuitenkin paikallaan, sillä ilmiön yksilötasoa paremmin ymmärtämällä pystyttäisiin nähdäkseni paremmin tavoittamaan ja aktivoimaan niitä ihmisiä, jotka elävät syrjäytymiseen johtavien tai sitä pahentavien moninaisten prosessien keskellä.

Tutkimuskohdetta valitessani keskiöön nousivat Dostojevskin tuotannossa laajasti esillä olevat sosiaaliset teemat ja elämän sivupoluille ajautuneiden henkilöhahmojen monipuolinen kuvaaminen. Romaaniin *Rikos ja rangaistus* päädyin, koska siinä syrjäytymisprosessin yksilötaso on mielestäni selkeästi esillä. Vaikka kyseessä onkin vain yhden fiktiivisen hahmon tarina, uskon sen avaavan syrjäytymisen huono-osaisuutta tuottavaa prosessia ja erityisesti sen syvimpiä tasoja havainnollisella tavalla. Teoksessa eristäytynyt ja harhainen päähenkilö Roman Rodionovitš Raskolnikov suunnittelee ja tekee järjettömän murhan perustellen sitä pakkomielleisellä teoriallaan yli-ihmisistä, joilla on yhteisen edun nimissä oikeus ottaa valta omiin käsiinsä. Rikokertomuksen ohella teoksesta ilmenee vähitellen päähenkilön koko elämänsä ja tärkeimmät syyt hänen kestäättömälle tilantelleen. Dostojevski kuvaa Raskolnikovin elämänsä kautta huono-osaisuutta tuottavia kehityskulkuja, jotka syntyvät, voimistuvat ja pitkittyvät niin ulkoisten olosuhteiden kuin yksilön sisäisen ja psyykkisen reagoinnin vaikutuksesta. Tutkielmani tarkoituksena on tutkia tuon prosessin vaikutusta päähenkilön ajatteluun, valintoihin ja toimintaan. Tutkimushypoteesini on, että Raskolnikov ajautuu murhaajaksi vaikean syrjäytymisensä vuoksi ja että hänen tekonsa olisi voitu estää, mikäli hänen tilanteeseensa olisi päästy puuttumaan jollain tavalla.

Miten sitten tarkastella julman rikoksen tehnyttä heittiötä ja tämän tekoja objektiivisesti? Miksi meidän edes tulisi miettiä satunnaisen rikollisen elämäntarinaa ja uhrata aikaamme pohtimalla tämän arveluttavaa ajatuksenjuoksua ja tuomittavia valintoja? Dostojevskin romaanin ohella tutkielmani keskiössä on sosiologinen metodi jolla maailmaa tarkastellaan tavanomaisesta ajattelusta poikkeavalla tavalla. Siinä tuttuun arkiseen maailmaan otetaan etäisyyttä ja pyritään välttämään asioiden luonnollisena pitämistä. (Jokinen ja Saaristo 2013, 21-23). Sosiologi Zygmunt Baumanin (1990, 8-18) mukaan kyse on sosiologisesta ajattelusta, joka hänen mukaansa on purkavaa voimaa. Sen avulla kykenemme paremmin ymmärtämään erilaisia elämänmuotoja ja siten luomaan kattavamman kuvan meitä ympäröivästä maailmasta asioineen ja olentoineen. Purkava voima kyseenalaistaa arki ajattelun rajat ja vapauttaa tarkastelemaan outoja tai hämmentäviä asioita ilman että automaattisesti torjumme meitä haastavan asetelman tai reagoimme siihen tunneperäisesti.

Sosiologinen ajattelu siis auttaa meitä ymmärtämään vieraita tai torjuntaa herättäviä asioita, kun järkeilyämme tavanomaisesti rajaavan arki ajattelun sijaan suhtaudumme niihin mahdollisimman neutraalisti ja vastaanottavaisesti. Pidän Dostojevskin erityisenä vahvuutena hänen kokonaisvaltaista tapaansa kuvata miltei millaisia ihmisiä tahansa tuomitsematta näitä. Holistisuuden ohella kirjailijan kuvaustapa on myötäelävä ja sisällyttävä siten, että henkilöhahmoihin on helppo samastua. Lisäksi Dostojevskin kerronnalle on luonteenomaista eräänlainen toteava avoimuus, joka jättää lukijoiden itsensä arvioitavaksi, mitä mieltä he esitetystä ovat.

Dostojevskin kuvaustavan avoimuus ja toteavuus on pitkälti kirjailijan uraauurtavan romaanirakenteen ansiota. Kirjallisuudentutkija Mihail Bahtinin (Бахтин 1963, 5-9) mukaan Dostojevski loi kokonaan uuden romaanigenren, jossa teosten henkilöhahmojen ääni on tasa-arvoinen kertojan äänen kanssa. Uuden genrensä myötä kirjailija rikkoi Eurooppalaisessa romaanitaiteessa perinteisesti käytetyn monologisen tason, jossa kaikki kerronnan sisältämät äänet ja näkökulmat ovat alisteisia kertojan äänelle. Bahtin nimitti Dostojevskin innovaatiota polyfoniseksi, eli moniääniseksi romaaniksi, jossa sankareiden todellisuutta kuvaavat niin kertoja kuin sankarit itse. Siten eri henkilöhahmojen tietoisuus tulee kirjailijan kerronnassa esiin sellaisenaan, myös kaikkein yksityisimpiä ajatuksia myöten. Polyfonia tuo siis esille myös sen osan ajattelusta, joka syystä tai toisesta jää tai jätetään muilta pimentoon.

Katson, että kirjailijan polyfonisen romaanin tarkastelu sosiologisen ajattelun keinoin tarjoaa selkeän ja mielekkään asetelman Raskolnikovin kirjavia tunteita herättävän ajattelun, toiminnan ja elämän tarkasteluun. Lisäksi polyfoninen kuvaustapa paljastaa henkilöhahmojen tietoisuuden ja heidän ajatusprosessinsa avautuvat siten tarkasteltavaksi suodattamattomina. Nähdäkseni sitä kautta on mahdollista valottaa syrjäytymisen kaikkein syvintä kerrosta, joka tavanomaisesti jää kaikilta, usein myös syrjäytyneeltä itseltään hämärän peittoon. Näin syrjäytymisen huono-osaisuutta tuottava prosessi on mahdollista tehdä näkyväksi ja etsiä vastauksia siihen, löytyykö prosessin aikana vallinneissa olosuhteissa jotakin, jota olisi mahdollista muuttaa.

Inhimillisen hyvinvointivajeen ja kärsimyksen ohella syrjäytymisen haitat siis realisoituvat esimerkiksi julkisen talouden menojen kasvuna, tuottavuuden laskuna tai työvoimapulana. Erityisen ongelmallisena pidän sen ylisukupolvisuutta ja voimakasta kohdistumista nuoriin. Syrjäytymisen uloimpien kehien määrittämisen lisäksi erilaisten syrjäytymisprosessien tarkastelulla voi olla erityinen painoarvonsa juuri nuorten ikäluokkien tarkastelussa. Näin sen vuoksi, että ulkopuolisuutta synnyttävät ja sitä voimistavat tekijät saattavat jäädä tavanomaistakin helpommin pimentoon juuri nuorten kohdalla, koska heille ei vielä ole ehtinyt muodostua sellaisia rutiineja, rooleja tai minäkäsitystä, jotka yleensä integroivat yksilöitä yhteisöön. Abstraktilla tasolla syrjäytyminen ilmenee epätasa-arvoisuuden voimistumisena ja ihmisarvon heikentymisenä. Siten se horjuttaa yhteisöllisyyttä sekä yhteiskunnallisia arvoja ja normeja. Syrjäytymisen voikin näistä syistä johtuen nähdä yhteiskunnallisena kriisinä, jonka hoitamiseksi ja lieventämiseksi tulisi tehdä kaikki mahdollinen.

Syrjäytymisen mikrotason prosessit jäävät siis herkästi pelkän syrjäytymisen esiintyvyyden tarkastelun varjoon ja niihin onkin mielestäni aiheellista kiinnittää enemmän huomiota. Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella syrjäytymisen huono-osaisuutta tuottavaa prosessia ja sen mikrotasolla ilmeneviä seurauksia. Menetelmänä käytän aineistoanalyysia, jonka avulla pyrin selvittämään, löytyykö Raskolnikovin tarinasta syrjäytymiseen johtavia syy-

seuraussuhteita. Vaikka sekä syrjäytymistä että *Rikosta ja rangaistusta* on tutkittu paljon, katson tutkielmani aiheelliseksi, sillä syrjäytymisen syvimpiä prosesseja avaava näkökulma ei lukeudu syrjäytymistutkimuksen valtavirtaan.

Edellä esitetyn ohella tutkielmaani motivoi myös pyrkimys ymmärtää paremmin ilmiön moniulotteisuutta ja sen stigmatisoivaa luonnetta. Kuten mikä tahansa epävarmuutta tai hämmennystä aiheuttava asia, herättää syrjäytyminenkin meissä usein hankalia tunteita, joihin reagoimme herkästi torjunnalla. Ajatteluamme ohjaavat tällöin esimerkiksi ennakkoluulot tai pelot, jolloin saatamme suhtautua mitätöiden, sivuuttaen tai kielteisesti arvottaen ilmiöön ja siihen liittyviin yksilöihin. Tällaisen torjuvan reaktiivisuuden seurauksena syrjäytyminen on mahdollista hahmottaa joksikin vieraaksi ja omaa elämää koskemattomaksi epämiellyttäväksi asiaksi. Siten muodostetun etäisyyden ja vieraannuttamisen kautta syrjäytyminen on helppo tulkita yksilön omaksi syyksi, joka on seurausta itse tehdyistä valinnoista ja huonosta elämäntavasta. Myös tämän syrjäytymiseen liittyvän ulottuvuuden tarkastelu on nähdäkseni tärkeää, sillä ilmiön leimaavuus ja järjestelmiemme marginaaliin ajautuneiden omasta yhteiskunnallisesta asemastaan vastuuttaminen ovat osaltaan syrjäytymisprosessia kiihdyttäviä ja syventäviä tekijöitä.

Tutkielmani koostuu yhdeksästä luvusta. Toisessa ja kolmannessa luvussa esittelen sosiaalitieteisiin perustuvan sosiaalisen viitekehyksen, jonka perusteella tulkitsen tutkimusaineistoani. Neljännessä luvussa perehdyn kirjailija Fjodor Dostojevskin persoonaan, elämään ja tuotantoon. Seuraavissa luvuissa tarkastelen kirjailijan tyyliin, kerrontaan, arvomaailmaan ja sankareihin liittyviä piirteitä, esittelen tarkastelemani romaanin *Rikos ja rangaistus* ja käsittelen siitä tehtyä aiempaa tutkimusta. Kahdeksannessa luvussa siirryn analysoimaan romaanista nostamiani katkelmia, jotka mielestäni parhaiten havainnollistavat päähenkilö Raskolnikovin syrjäytymistä. Viimeinen luku koostuu tutkielman yhteenvedosta, eli johtopäätöksistä. Keskeisenä aineistona käytän tutkielmassani romaania *Rikos ja rangaistus*, itse Dostojevskia sekä hänen tuotantaan käsitteleviä julkaisuja sekä sosiaalitieteisiin liittyviä perusteoksia.

2. Sosiaalinen näkökulma

Tutkielmassa käyttämäni sosiaalinen näkökulma perustuu sosiaalityeiden teorioille. Tutkimusaiheeni kannalta keskeisimmässä asemassa on ihmisten vuorovaikutusta, yhteisöjä ja niiden kiinteyttä tutkiva sosiologia, jonka tueksi valitsin sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön teorioista soveltuvia osia.

Tieteenalana sosiologia on verrattain nuori, mutta sosiologista ajattelua on toisaalta ollut aina. (Allardt 1983, 11). Kysymykset siitä, miten yksilöiden toiminta vaikuttaa yhteisöihin ja päinvastoin tai miten ne muodostuvat sekä pysyvät koossa ovat askarruttaneet aina Aristoteleesta (384-322 eaa.) lähtien ja ovat yhä sosiologisen ajattelun keskiössä. Yksilöiden vuorovaikutukseen ja yhteisöjen muodostumiseen liittyvät kysymykset ovatkin luonteeltaan pysyviä, sillä yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi niihin joudutaan ottamaan kantaa ihmisten ja maailman alati muuttuessa. (Jokinen & Saaristo 2013, 12, 14).

Sosiologia kehittyi itsenäiseksi tieteenalaksi 1800-luvun alkupuolella yhteiskuntien muututtua radikaalisti lyhyessä ajassa. Länsi-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa 1700-luvun lopulta alkaen meineillään ollutta teollista ja demokraattista vallankumousta on nimitetty ”kaksoisvallankumouksen” ajaksi. Sen myötä taloudelliset ja poliittiset rakenteet mullistuivat niin perusteellisesti, ettei perinteinen ihmisten välisiin suhteisiin ja yhteisöjen rakenteeseen liittyvä tietämys enää vastannut uusiin haasteisiin, jolloin tarve uudelle tiedolle lisääntyi. (Jokinen & Saaristo 2013, 35-36).

Kaksoisvallankumous ja kapitalismin läpimurto merkitsivät länsimaisille valtioille teollistumisen, kaupungistumisen ja työnjaon nopeaa kehitystä. Modernisaatioprosessin myötä maataloustyö vähentyi ja perinteiset työyhteisöt hajaantuivat väestön siirtyessä uusiin kasvukeskuksiin. Käytännössä se ilmeni maaseudulta kaupunkeihin suuntautuneena muuttoliikkeenä ja perinteisten yhteisöjen heikkenemisenä. Muutosten kiivas tahti johti ristiriitoihin sekä yhtenäiskulttuurin murrokseen ja jopa sen rapautumiseen niin maaseudulla kuin kaupungeissa. Vasta ilmenneiden yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseksi tarvittiin uutta tietoa ihmisten elinoloista. Siten syntyi sosiaalisen tiede, joka ryhtyi tuottamaan järjestelmällistä ja empiiristä tietoa vallitsevaista oloista. Se tarkoitti perinteisiä yhteisöjä laajempien yhteenliittymien, kuten teollisuusyhdyskuntien ja kaupunkien olosuhteiden kuvaamista ja tutkimista. Sosiologia onkin tavallaan teollistumisen tiedettä, joka alun perin kartoitti sitä, miten ihmiset modernisaatioprosessin jälkeen asuvat ja elävät. Tätä tietoa tarvittiin

sekä massamuuton muokkaamien kaupunkien, että köyhtyneen maaseudun olojen kohentamiseksi. (Jokinen & Saaristo 2013, 10-12).

Silloin kun sosiologiassa tutkitaan kasvokkaista vuorovaikutusta tai ihmisten jokapäiväistä elämää, puhutaan yleensä mikrososiologiasta. Makrososiologiassa taas ollaan kiinnostuneita yhteiskunnallisista rakenteista ja instituutioista. (Jokinen & Saaristo 2013, 59). Tieteen tekemisessä sosiologia lähtee siitä, että kaikkien tutkimusten kannalta oleellisten tekijöiden kuvaaminen on mahdotonta, joten sen rajaamiseksi tulee kehittää jokin tietty näkökulma, eli viitekehys. Se on teoreettinen järjestelmä, jonka puitteissa sosiologia tutkii yhteiskuntaa vertaamalla asioita poikkileikkausten avulla ja pyrkii löytämään yleistyksiä ja säännönmukaisuuksia. (Allardt 1983, 15-16).

Yleisiä yhteiskunnallisia käytäntöjä taas pyritään sosiologiassa hahmottamaan määrittelemällä yhteiskuntaelämän säännönmukaisuuksia. Niiden toimintaa tarkastelemalla sosiologiassa muodostetaan tietoa yhteiskunnan muutoksesta. Tieteenalalle on oleellista yhteiskunnan merkityksen osoittaminen, eli sen hahmottaminen omalakisena ja suljettuna järjestelmänä, joka noudattaa erillisiä, yksilöiden päämääristä suoraan riippumattomia lainalaisuuksiaan. (Jokinen & Saaristo 2013, 13-14). Yhteiskunta on sosiologian mukaan siis enemmän kuin osiensa summa, organismi joka muodostuu yksilöiden ja ihmisryhmien kollektiivisena toimintana, mutta joka samalla myös ohjaa yhteisöjä ja sitä kautta niiden jäseniä.

Muista tieteistä sosiologian erotti aikanaan se, että sen omaksi tutkimuskohteeksi määriteltiin 1800-luvun loppupuolella *sosiaalinen*, joka viittaa sosiaalisiin siteisiin ja toimintaan sekä laajemmin tietoon yhteisöistä ja yhteiskunnista. Ensimmäisten joukossa sosiaalisen paikallisti ranskalainen sosiologi ja antropologi Émile Durkheim (1858-1917) urauurtavassa tutkimuksessaan *Itsemurha*. Tieteenalan klassikoksi vakiintunut teos julkaistiin vuonna 1897 ja se käsittelee yhteisön kiinteyttä tutkimalla sen jäsenten itsemurhataipumusta. Durkheimin innovatiivisen tutkimuksen tavoitteena oli pyrkiä määrittelemään itsemurhaa selittäviä sosiaalisia tekijöitä. 1800-luvun tieteellisessä keskustelussa se oli mullistava lähestymistapa, sillä siihen asti yhteiskunnallisia ilmiöitä oli totuttu selittämään lähinnä psyykkisillä ja biologisilla tekijöillä. (Jokinen & Saaristo 2004, 15).

Durkheimin tutkimuksen lähtökohta on sosiologinen metodi, jonka mukaan sosiaalisia faktoja on tutkittava esineinä, eli yksilön kannalta ulkoisena todellisuutena. Havaintojen kohteena eivät silloin ole esimerkiksi mielentilat tai orgaaniset tekijät, joita psykologia ja biologia jo tutkivat. Sosiaalinen muodostuu ihmisten välisessä kanssakäymisessä ja määrittää yksilöiden toimintaa esimerkiksi perhesuhteiden kautta sitouttaen heidät siten yhteisöön. Durkheimin mukaan yksilöitä hallitseekin heitä itseään suurempi moraalinen voima, jota hän kutsuu kollektiiviseksi todellisuudeksi. (Durkheim 1985, 10-12). Tämä eräänlainen oikeaa ja väärää erotteleva

sosiaalinen ohjain siis kannustaa yhteisön jäseniä huomioimaan toisensa, tekemään yhteistyötä ja toimimaan tavalla, joka ei ole häiriöksi itseä tai muita kohtaan.

Sosiologia on siis teoriaa modernista yhteiskunnasta ja tietoa siitä, miten ihmiset ja yhteisöt toimivat perinteistä pienyhteisöä laajemmissa väestökeskittymissä. Tieteenalan oman tutkimuskohteen, eli sosiaalisen kautta tutkitaan yhteisöjen kiinteyttä, eli yksilön ja yhteisön välistä yhteyttä.

Teoriani keskeisiksi lähteiksi valitsin Dostojevskin romaanin ohella muutaman sosiaalitieteiden perusteoksen, joista katson syrjäytymiseen liittyvän sisällön avautuvan parhaiten. Emile Durkheimin itsemurhataipumusta käsittelevän tutkimuksen (*Le suicide: Étude de sociologie, 1897.*) ohella Kimmo Jokisen ja Kimmo Saariston yhteistyönä kirjoittama *Sosiologia* on kattava yleisteos tieteenalasta. Thomas Erikseenin *Toista maata? Johdatus antropologiaan* kuuluu nimestään huolimatta sosiologian peruslukemistoon, sillä sen keskiössä ovat ihmisyyteen ja yhteiskuntaan liittyvät aiheet. Itse syrjäytymistä valottavat Kyösti Raunion ilmiötä luotaava teos *Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*, sekä Erik Allardtin teos *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*, joka erittelee sitä, miten yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet vaikuttavat inhimilliseen käyttäytymiseen.

Seuraavassa luvussa esittelen tutkielman sosiaalitieteisiin perustuvan teorian, eli sosiaalisen viitekehyksen, jonka pohjalta analysoin Dostojevskin henkilöahmo Raskolnikovin syrjäytymistä. Aluksi käsitelen yhteiskunnan muodostumista sekä yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan suhdetta. Sen jälkeen luon katsauksen yhteiskuntaa liimaavaan sosialisatioon ja lopuksi siirryn käsittelemään yhteiskunnan koheesioon liittyviä haasteita, kuten syrjäytymistä ja siihen liittyvän prosessia.

2.1. Pienyhteisöistä eriytyneen työnjaon yhteiskuntaan

Yhteiskunta rakentui alkujaan perheen ja sukulaisryhmittymien muodostamien pienyhteisöjen ympärille. Läheisiin suhteisiin ja yhteisen edun tavoitteluun perustuneet pienyhteisöt voi hahmottaa epämuodollisina poliittisina muodosteina, joissa yhteisön ja sen jäsenten väliset sidokset ovat kiinteät. Niiden piirissä kommunikaatio on suoraa ja ajatukset, tavoitteet sekä moraalit yhdistäviä tekijöitä ja yhteenkuuluvuuden tunne korkea. Pienyhteisöissä ihmisten välinen solidaarisuus on automaattista ja sitä luonnehditaan mekaaniseksi. Ajan saatossa pienyhteisöt kuitenkin menettivät merkitystään elinpiirien laajentuessa ja kommunikaation lisääntyessä. Se merkitsi muutoksia sekä pienyhteisöille että solidaarisuuden luonteelle. Tässä alaluvussa käsitelen yhteiskunnan muodostumista, rakennetta ja kehittymistä.

Klassikkososiologi Durkheimin mukaan yhteiskunta järjestyi alkujaan perheen ja sukulaisuuden ympärille. Hoivaa ja jatkuvuutta tarjoavana yksikkönä perhe oli ensisijainen taho, joka huolehti yhteisön jäsenistä. Sitä laajempaa turvaa tarjosivat klaanit, eli sukulaisten ryhmittymät. Ne yhdistyivät edelleen pienyhteisöiksi, sillä yhteisen edun tavoittelu suuremman ryhmittymän voimin oli kannattavampaa. Tällaisena turvaa ja jatkuvuutta tarjoavana yksikkönä pienyhteisön voi määrittää poliittiseksi muodosteeksi, jonka ympärille yhteiskunta yksinkertaisuudessaan on rakentunut. Se toimii hyvin yhteisön ollessa pieni ja epämuodollinen, jolloin kommunikaatio yhteisön jäsenten välillä on suoraa ja sen tavoitteet sekä yhdessä valittuja että enemmistön kannattamia. Yhteisössä vallitsee silloin yksimielisyys, joka helpottaa tavoitteiden saavuttamisessa ja kertoo yhteisön jäsenille siitä, mitä heiltä odotetaan. Pienyhteisön laajentuessa ja kontaktien etääntyessä sen kyky toimia elämää koordinoivana poliittisena muodosteena kuitenkin heikentyy. Tämä johtuu siitä, että suureksi kasvavan liittoutuman sosiaaliset siteet heikkenevät, kun sitä yhdistävien ajatusten ja moraalien vaikutus vaimenee. (Durkheim 1985, 485-486).

Sipilän mukaan yhteiskunta rakentui perhettä tai sukulaisuutta laajemmalle perustalle. Esiteollisena aikana pienyhteisöön kuului esimerkiksi perheen palvelusväkeä, eli ihmisiä, jotka eivät olleet sukua pienyhteisön muille jäsenille. Tästä huolimatta yksilön ja yhteisön välinen sidos oli näissäkin pienyhteisöissä kiinteä. Esiteollisessa kulttuurissa oman elinpiirin toimintatavat ilmenivät tavallisen elämän kulussa niin aukottomasti, ettei ihmisten sosiaalistamiseen tai heidän kontrollointiinsa varsinaisesti tarvinnut kiinnittää huomiota. Käsitteet ihmisenä olemisesta oikeuksineen ja velvollisuuksineen sekä sosiaalisista suhteista ja yhteisön koossapysymisestä välittyivät perinteiseen tapaan vuosisatoja samanlaisina pysyneiden toimintatapojen myötä. Arvot ja normit siis siirtyivät eteenpäin uusille sukupolville automaattisesti ilman, että arkielämän sääntelyä tarvitsi hallinnoida erikseen pienyhteisön ulkopuolelta. (Sipilä 1985, 33-34).

Perinteisiin ja vakiintuneisiin toimintatapoihin nojanneissa esiteollisissa pienyhteisöissä omasta väestä huolehtiminen oli käytännön sanelemaa ja lähipiirin merkitys arvojen ja normien välittäjänä korkea. Kun toisten puolesta toimiminen on automaattista ja yhteenkuuluvuuden tunne on korkea, on kyse Durkheimin (1990, 126-127) määrittämästä mekaanisesta solidaarisuudesta. Sen vallitessa yhteisön jäsenten välillä on enemmän yhdistäviä, kuin erottavia tekijöitä ja yhteisön kollektiivinen vaikutus yksilöihin on voimakas. Kaksoisvallankumouksen käynnistämän kehityksen myötä yhteisöllisyys alkoi kuitenkin murentua yksilöllistymisen yleistyessä ja ihmisten elinpiirien laajentuessa. Se loi tarpeen muodollisempaan päätöksentekoon, jossa noudatetaan enemmistön tahtoon perustuvaa äänestyskäytäntöä sen sijaan, että päätäntävalta olisi entiseen tapaan ollut pienyhteisön isän tai isännän hallussa. (Sipilä 1985, 34-35).

Teollisista ja demokraattisista mullistuksista johtuen siihenastinen yhteiskunta oli suuren murroksen äärellä, kun pienyhteisöt yhdentyivät geneerisiksi alueellisiksi ryhmiksi ja väestö muutti uusiin kasvukeskuksiin. Lisääntyneen liikkuvuuden ja kommunikaation kehittymisen seurauksena ihmisten elinpiirit laajentuivat ja yhteisöt menettivät moraalista yksilöllisyyttään. Syntyi löyhempiä ihmisten yhteenliittymiä, kuten kyliä ja pieniä väestökeskuksia, joiden jäsenyys perustui sukulaisuuden ohella myös ihmisiä yhdistäviin ideoihin ja tapoihin. Uusien yhteenliittymien yksilöllinen toimintakulttuuri yhdisti siten myös sellaisia yksilöitä, jotka saattoivat entuudestaan olla vieraita toisilleen. Ajan mittaan myös nämä erilliset alueelliset ryhmittymät sulautuivat yhteen ja alkoivat hiljalleen muistuttaa toisiaan. Lopulta paikallisten hallintoalueiden järjestelmästä siirryttiin yhä vapaampaan liikkuvuuteen, jonka myötä väestöt ja heidän yksilölliset toimintakulttuurinsa sekoittuivat. Sen seurauksena ihmisten elämää aiemmin säädelleet paikallisyhteisöt menettivät merkitystään ja lopulta lakkasivat toimimasta poliittisina muodostein. Ainoa modernisaatioprosessista jäljelle jäänyt kollektiivinen muodoste oli valtio, joka oli aiempia yhteisömuotoja etäisempi ja muodollisempi. Esiteollisten yhteisöjen ihmiseltä ihmiselle tapahtuneen mikrotason viestinnän sijaan valtion organisaatiot kommunikoivat etupäässä laajempien ryhmittymien kanssa ja se vauhditti niiden yhtenäistymistä. Makrotason vuorovaikutuksen seurauksena myös keskenään hyvin erilaiset alueelliset ryhmittymät liittoutuivat, jolloin syntyi entistä monimutkaisempia väestön yhteenliittymiä. Siten muodostui laajoja ja monimuotoisia yhteisöjä ja väestökeskuksia, joista nykyisin tuntemamme yhteiskunta koostuu. (Durkheim 1985, 486-487).

Paikallisten yhteisöjäsenyyksien rinnalle siis kehittyi modernisaatioprosessin myötä muodollisempi suhde viralliseen tahoon, jolloin ihmiset määrittivät yhteiskunnan jäseninä ja valtion kansalaisina aiempaa selkeämmin.

Modernisaatiota seurannut väestön voimakas maantieteellinen keskittyminen johti tilanteeseen, jossa samoista työtehtävistä ja elintilasta kilpaili alati kasvava ihmisjoukko. Tämä asetti ihmiset toisiaan vastaan ja loi painetta työnjaon uudistamiselle. Merkittävin syy koventuneelle kilpailulle oli työtehtävien liiallinen samankaltaisuus, jota pyrittiin säätelämään osaamista eriyttämällä. Tehtävien uudelleenjärjestelyn seurauksena perinteisestä tehtävien jaosta siirryttiin erikoistumiseen perustuvaan työnjakoon, jonka ansiosta rajallisista resursseista kilpailevat pystyivät elämään rinnatusten. Työnjako onkin siten olemassaolon taistelun tulos, mutta hillittynä ratkaisuna se takasi alati laajeneville yhteisöille ja kasvukeskuksille mahdollisuuden rauhanomaiseen yhteiseloon. (Durkheim 1990, 245-249).

Työnjaon uudistuminen merkitsi talouden ja väestönkasvun voittokulkua, mutta ei kuitenkaan taannut mielekäästä elämää, saati lisännyt ihmisten kokemaa onnellisuutta. Työnjaon asema solidaarisuuden lähteenä onkin luonteeltaan ristiriitainen, sillä se sekä yhdistää että asettaa

yhteisön jäseniä vastatusten. Lisäksi sen edistyminen heikentää yhteiskunnallisia siteitä ja sitä kollektiivista tietoisuutta, joka kertoo yhteisössä vallitsevista arvoista ja moraalista. Siinä missä perinteisen pieniyhteisön kollektiivinen tietoisuus oli mekaanista ja ilmeni konkreettisen vastavuoroisuutena luoden kiinteyttä, muuttuneessa miljöössä yhteistoimintaan ohjasi pääasiassa työnjako, joka muodollisena keinona oli vaikutukseltaan vaimea. Ongelmallista työnjaon edistymisessä oli se, ettei se onnistunut välittämään tärkeää viestiä ihmisten tekemien ponnistelujen merkityksestä muutoin, kuin maksetun palkan muodossa. Sen seurauksena ihmisten käsitys omasta asemasta ja elämän merkityksellisyydestä hämärtyi. Solidaarisuudessa tapahtuneiden muutosten ohella ihmisten oli sopeuduttava myös jatkuvasti muuttuviin olosuhteisiin, ja se muokkasi myös heidän tapojaan olla onnellinen. Elämästä muodostui aiempaa merkittävästi itsenäisempää, sillä selviytyminen ilman pieniyhteisön tukea perustui miltei kokonaan älyn ja yksilöllisten ominaisuuksien varaan. Tämä kaikki aiheutti ihmisissä neuvottomuutta ja epävarmuutta, sillä vailla kollektiivisen tietoisuuden osoittamia suuntaviivoja oli jättänyt ihmiset kuin tyhjän päälle. (Durkheim 1990, 251-254, 261).

Edellä mainitussa muutoksessa oli kyse solidaarisuuden luonteen muuttumisesta mekaanisesta orgaaniseksi. Orgaaninen solidaarisuus merkitsee sitä, että yhteisöjäsenyyden ohella ihmiset hahmottavat itsensä entistä voimakkaammin yksilöinä. Sen seurauksena yhteisten asioiden ajamisen sijaan tavoitellaan useammin omaa etua, jolloin yhteisvastuun kantaminen heikkenee ja yksilön asema vahvistuu. (Durkheim 1990, 127-128).

Mekaanisen solidaarisuuden vallitessa yksilöiden toimintaa ohjanneet arvot ja normit olivat muodostuneet itsestään. Työnjaon eriytyminen kuitenkin purki tämän automatiikan ja moraalisia siteitä perinteisesti välittäneiden perheen ja uskonnon vaikutus vaimeni. Perinteisten instituutioiden tueksi tarvittiin uudenlaisia yhteisörakenteita, jotka soveltuisivat moderniin järjestelmään. Uusien yhteiskuntarakenteiden avulla pyrittiin turvaamaan yhteiskunnallista integraatiota muuttuneessa tilanteessa. Nykypäivän yhteisöllisyyttä lisäävistä yhteisörakenteista esimerkkinä voi mainita vapaaehtoisuuteen perustuvan kansalaisyhteiskunnan ja yhdistystoiminnan. (Jokinen & Saaristo 2013, 49). Sukupolvelta toiselle periytyvän kollektiivisen tietoisuuden ilmaisut, eli representaatiot eivät sinällään ole siirrettävissä uusiin olosuhteisiin, vaan niitä tulee siis muokata. (Durkheim 1990, 68-70).

Allardt (1964, 66, 69-70) pyrki kehittämään ratkaisun yhteisörakenteiden vahvistamiseksi ja sovelsi Durkheimin määrittelemiä solidaarisuuden tyyppejä. Siinä missä Durkheimin mukaan mekaaninen solidaarisuus perustuu samanlaisuuteen ja orgaaninen solidaarisuus työnjakoon, käyttää Allardt yhdenmukaisuuden painetta ja työnjakoa erillisinä muuttujina. Mekaanisen solidaarisuuden yhteiskunnassa vallitsee voimakas yhdenmukaisuuden paine, eikä voimakkaita normiristiriitoja tai muita ristipaineita ilmene, mikäli yhteisön jäsenille löytyy luonteva asema.

Moderneissa, eriytyneissä teollisuusyhteisöissä tilanne on toinen, sillä niissä yhdenmukaisuuden paine on vähentynyt lukuun ottamatta tehokkuusvaatimuksia työn tekemisen suhteen. Teollisessa yhteiskunnassa lopputulos ja suoritus siis ratkaisee eikä se millainen sen aikaansaaja on. Tämä mahdollistaa perinteisiä yhteisörakenteita suuremman vapauden ihmisten ja yhteiskunnan toiminnassa. Allard toteaa edelleen, että työnjako on sitä voimakkaampaa, mitä enemmän asioita tai hyödykkeitä vaihdetaan.

Jokisen & Saariston (2013, 50-51) Allardtin sovelluksesta tekemän tulkinnan mukaan sosiaalista vaihtoa on voimakkaan ja järjestyneen työnjaon vallitessa merkittävästi perinteistä yhteisörakennetta enemmän ja se edellyttää suurta liikkumavapautta. Kun eriarvoisuus tai ennakkoluuloisuus ei häiritse vaihtosuhteessa olevien yksilöiden kanssakäymistä, yhteiskunta toimii hyvin. Silloin on saavutettu ideaalitalanne, eli yhteiskunta, jossa vallitsee tasa-arvo ja suvaitsevaisuus. Toisin sanoen pitkälle edistyneet yhteiskunnat voivat olla korkean solidaarisuuden yhteiskuntia, kun ne nojaavat ihmisiä toisiinsa sitoviin ja heidän toimintaansa ohjaaviin sopimuksiin, tasa-arvoon sekä suvaitsevaiseen ilmapiiriin.

Modernisaatiokehityksen myötä pieniyhteisöstä siis siirryttiin kohti löyhempiä yhteenliittymiä, joiden jäsenyys perustui sukulaisuuden sijaan ihmisiä yhdistäviin asioihin. Siitä seurasi murros, jossa paikallisuudesta siirryttiin vapaampaan liikkuvuuteen ja se sekoitti väestöjä. Murroksen seurauksena jäljelle jäi valtion laajuinen poliittinen järjestelmä muiden kollektiivisten muodosteiden menetettyä merkitystään. Sen etäisyyden ja muodollisuuden seurauksena muodostui entistä laajempia ja monimuotoisempia yhteisöjä, joista nykyisin tuntemamme yhteiskunta koostuu. Yksilön ja yhteisön välinen sidos kuitenkin heikkeni solidaarisuuden luonteen muuttuessa mekaanisesta orgaaniseksi, jolloin tarvittiin uusia yhteisörakenteita integraation vahvistamiseksi. Se merkitsi työnjaon eriytymistä ja siirtymistä yhteiskunnalliseen työnjakoon. Seuraavaksi siirryn käsittelemään vuorovaikutuksen merkitystä yhteiskuntaa vahvistavana tekijänä.

2.2. Vuorovaikutuksesta sosialisaatioon

Orgaaniseen solidaarisuuteen perustuva moderni yhteiskunta siis tarvitsee perinteistä pieniyhteisöä monisisempiä yhteisörakenteita integraation vahvistamiseksi. Käsitteellisellä tasolla yhteiskunta muodostuu yksilöiden ja yhteisöjen vuorovaikutuksen tuloksena. Vuorovaikutukseen sisältyy normatiivisia odotuksia, jotka ohjaavat erilaisten agenttien refleksiivistä toimintaa. Yhteiskunnat ovat sosiaalisia järjestelmiä, joissa ihmisiä ohjaavia sääntöjä kutsutaan sosiaalisiksi kontrolliksi, joka taas on osa perheessä käynnistyvää

socialisaatiota. Vastuu socialisaation tuottamisesta jakautuu useiden eri insituutioiden, kuten perheen, koulun tai median kesken ja sen kautta välitetään yhteiskunnan toiminnalle välttämättömiä arvoja ja normeja. Sen varhaisvaiheesta, eli primaarisocialisaatiosta vastataan perheessä ja sen varaan rakentuu myös myöhempi sekundaarisocialisaatio. Socialisaatiossa on kyse jatkuvaa ylläpitoa edellyttävästä prosessista, joten perheen rooli yhteiskunnallisena instituutiona on keskeinen myös tässä mielessä. Socialisaatio takaa yhteiskunnallisen kulttuurin jatkuvuutta ja tässä luvussa perehdyn sen tuottamiseen.

Pieniyhteisöissä ja työnjaossa välittyvien konkreettisten elementtien ohella yhteiskunta muodostuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, joka sisältää tiettyyn päämäärään tähtäävää kommunikaatiota. Yhteisön jäsenten välillä on sosiaalisia suhteita, jotka muodostuvat, kun yksilöt kohdistavat toisiinsa odotuksia. Jos odotukset sisältävät velvoituksia tai suosituksia, on kyse normatiivisista odotuksista. Ne ohjaavat yksilöiden toimintaa yhtä lailla niin kotipiirissä kuin koko yhteiskunnassakin. (Allardt 1971, 1-2). Pienimmillään vuorovaikutus on kahden henkilön välistä kanssakäymistä ja laajimmillaan esimerkiksi tietyn ihmisryhmän, eli korporaation ja valtion välistä toimintaa. Toimijana voi siis olla niin yksilö, korporaatio kuin valtiokin ja tämän vuoksi käytetään kattavampaa käsitettä agentti, joka siis viittaa myös yksilöitä tai ihmisryhmiä laajempiin yhteenliittymiin. Oleellista on, että toimijuus on refleksiivistä, eli omia vaikuttimia, oikeutusta ja seurauksia huomioivaa. Tällöin eri agentit pyrkivät puntaroimaan toimintaansa koko yhteisön kannalta. (Eriksen 2005, 72-73).

Yhteiskunnan jäsenien tulee siis ottaa toisensa huomioon ja kyetä yhteistyöhön toistensa kanssa. Tämä merkitsee omien päämäärien ja niiden tavoittelun yhteensovittamista sekä yhteistyötä muiden yhteisön jäsenten kanssa. Ideaalitalanteessa yhteisön jäsenet antavat tilaa toisilleen ja auttavat toisiaan vastavuoroisesti, eikä merkittäviä ristiriitoja muodostu.

Yhteiskunnat ovat siis sosiaalisia järjestelmiä, jotka perustuvat ihmisten välisille odotuksille ja kanssakäymiselle. Näissä järjestelmissä on sääntöjä, jotka kertovat siitä mikä on toivottua, sallittua tai kiellettyä. Nämä säännöt ovat yhteiskuntaamme ohjaavia normeja, joilla pyritään takaamaan yhteiskuntarauhaa. Niiden noudattamiseen kannustetaan erilaisten sanktioiden avulla, jotka voivat olla sekä myönteisiä että kielteisiä. Siten ne joko palkitsevat normien noudattamisesta tai rankaisevat sääntöjen rikkomisesta. Tätä mekanismia kutsutaan yleisemmin sosiaalisiksi kontrolliksi, joka on osa perheessä käynnistyvää socialisaatiota. Sanktiot voivat realisoitua konkreettisina lakeina tai virkavallan toimenpiteinä, mutta yhtä hyvin ne toteutuvat muun muassa perheen ja instituutioiden tuottamassa socialisaatiossa. (Eriksen 2005, 88-89). Esimerkiksi koulun tai kodin odotusten täyttäminen tai harrastuksen tuottamien onnistumisen kokemusten voi katsoa toimivan myönteisinä sanktioina, jotka sitovat yksilöä yhteisöönsä.

Perheen rooli myös sosialisointiin välittäjänä on keskeinen, sillä kyseessä on prosessi, jonka ensimmäinen vaihe ajoittuu lapsuuteen. Tällöin on kyse primaarisosialisoinnista, jonka kuluessa yksilöstä tulee yhteiskunnan jäsen. Toinen vaihe, eli sekundaarisosialisointi rakentuu myöhemmin ensisijaisen sosialisointiin varaan, joten lapsuusajan sosialisoinnilla on ratkaiseva rooli yksilön sosialisointiin onnistumisen kannalta. (Jokinen & Saaristo 2013, 79-80). Koska sosialisoinnissa on kyse jatkuvasta prosessista, se edellyttää miltei päivittäistä ylläpitoa. Perheessä tähän tarpeeseen vastataan luontaisesti, sillä myös väestön uusiutumisesta, hoivasta ja turvasta huolehtiminen tuottaa sosialisointia. Kyseessä on tärkeä tehtävä, sillä yksilöiden sosiaalistaminen yhteisön jäseniksi on sen olemassaololle välttämätöntä. Käytännössä tämä prosessi realisoituu kasvatuksen, sosiaalisen kontrollin ja tuen myötä, ehkäisten sosiaalisten ongelmien muodostumista. (Sipilä, 1985, 37).

Kun perheessä huolehditaan jatkuvuudesta, kasvatuksesta ja kulttuurisesta perinnöstä samalla ylläpidetään ja välitetään yhteisön koheesiolle välttämättömiä arvoja ja normeja. Yhteiskunnan tavoin perhe muodostuu eri osa-alueista, joissa huolehditaan yhteisön säilymiseen ja uusiutumiseen liittyvistä tehtävistä. Toisin sanoen jokaisella perheenjäsenellä on omat velvollisuutensa ja oikeutensa, jotka ohjaavat heidän toimintaansa. Tämä vastuu kertoo edelleen siitä, mitä heiltä odotetaan ja sen kautta on mahdollista hahmottaa koko yhteiskunnan toimintaa. Vastuun opettamisen lisäksi perheen merkitys sosialisointiin välittäjänä korostuu myös siten, että se toimii ympäristönä yksilön identiteetin, eli minuuden syntymiselle. Perheympäristöstä löytyy juuri sellaisia vuorovaikutussuhteita, joissa yksilön minuus sosiaalisesti muodostuu. Omaksumme ensimmäiset olemisen ja toimimisen tapamme tämän pieniyhteisön sisäisessä vuorovaikutuksessa. Käytännössä opimme niissä erilaisia rooleja esimerkiksi sisaruksina, puolisoina ja vanhempina. (Jokinen & Saaristo 2013, 92).

Identiteettiä siis opitaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, eikä meillä ole mitään syntymässä saatua valmista ja sisäänrakennettua itseä, eli minää. Yksilötasolla identiteetillä tarkoitetaan niitä käsityksiä, jotka ihminen itse määrittää. Minuutemme muodostuu kaikesta siitä, mihin uskomme, mitä teemme, miten ja millaiseksi hän koemme itsemme ja kuka ajattelemme olevamme. Siten identiteetti on hyvin henkilökohtainen monenlaisten merkitysten kokonaisuus, joka on alati muutoksessa. Tämän vuoksi oman identiteetin sitominen johonkin muuttumattomaan on tärkeää, sillä muutoin käsitys oman itsen ainutlaatuisuudesta vaarantuu. Tällaisina pysyvyyttä edustavina elementteinä voivat toimia esimerkiksi mielikuvamme kodista ja siihen liittyvistä muistoista, emotionaalisesti tärkeät ihmissuhteet sekä yhteisöissä välittyvät perinteet. Päävastuu identiteetin ylläpitämisestä on yhä enenevässä määrin kuitenkin yksilöllä itsellään, joten nykyihmisen on tärkeää huolehtia kyvystään tuottaa omaan elämäänsä liittyvää kertomusta. Tavanomaisesti jäsenämme omaa itseämme muodostamalla elämäntarinan, johon sisältyvät menneet tapahtumat, nykyhetki ja tulevaisuuden odotukset. Niistä muodostuva

elämänkulun kielellisen organisoinnin, eli narratiivin avulla identiteetin jäsentäminen johdonmukaiseksi ja mielekkääksi kokonaisuudeksi on mahdollista (Jokinen & Saaristo 2013, 60, 137-139).

Minuutemme on siis jotakin elämämme aikana jatkuvasti rakentuvaa, eräänlainen sosiaalisen kanssakäymisen kudelma, jota hahmotamme henkilökohtaisen narratiivin avulla. Yksilön identiteetti ilmaistaan ja tuodaan julki sosiaaliseen vuorovaikutukseen sisältyvien rituaalisten elementtien kautta. Erwing Goffman nimittää tätä minuudesta kertovaa ja ihmisen persoonasta huolehtivaa kommunikaation tasoa kasvotyöksi. Sitä tehdään yleensä niin, että sosiaalisen vuorovaikutuksen osapuolet toimivat jonkin tietyn linjan mukaisesti. Se edellyttää osapuolilta itsesääätelyä, eli kykyä huomioida paikalla olijat tahdikkaasti. Linjaan sisältyy sekä sanallista että sanatonta viestintää, jonka perusteella kukin ilmaisee arvionsa tilanteen osanottajista, erityisesti itsestään. Sen perusteella muodostuu sosiaalinen arvo, josta käytetään nimitystä kasvot. Ne ovat hyväksytyjen sosiaalisten määreiden kautta syntyvä kuva minästä. (Erwing Goffman 2012, 23-25). Yksilöt saadaan noudattamaan itsesääätelyä sosiaalisissa kohtaamisissa rituaalin avulla. Tähän rituaaliin sisältyy sekä itsen että muiden kunnioittaminen sekä kokemus oman itsen riittävästä arvokkuudesta. Rituaali edellyttää hienotunteisuutta ja huomaavaisuutta sosiaalisissa kohtaamisissa, sillä niin omia kuin muidenkin kasvoja on kunnioitettava. (Goffman 2012, 63).

Henkilön itsensä tai hänen puolestaan ylläpidetyllä linjalla on keskeinen rooli kasvotyössä. Jos siitä vallitsee yhteisymmärrys, voi yksilö odottaa saavansa tietynlaiset kasvot ja kokea, että se on moraalisesti oikein. Silloin hän tuntee itsensä varmaksi ja kykenee esittämään itsensä avoimesti muille, sillä hän on ihminen, jolla on kasvot. Jos taas oma ja muiden käsitys omista kasvoista eivät kohtaa, syntyy mielipahaa ja huoli maineesta osanottajana. Se voi johtaa kierteeseen, jossa oma käytös ja tavat voivat hiipua, romahtaa ja jopa sortua. Tämä ilmaisullinen epäjärjestys aiheuttaa nolostumista sekä nöyryytyksen tunteita ja voi johtaa kasvojen menettämiseen. Kasvojen menettäminen taas aiheuttaa häpeää ja alemmuuden tunteita ja voi pahimmillaan nujertaa minän sekä tuhota käsityksen oman itsen arvokkuudesta. Suuren moraalisesta painoarvonsa vuoksi sosiaaliset kasvot koetaan yleisesti hyvin arvokkaina, jopa henkilökohtaisena omaisuutena, vaikka pohjimmiltaan ne ovat vain lainaa yhteiskunnalta. Juuri siihen kiteytyy kasvojen ja kasvotyön suuri merkitys, sillä ne otetaan meiltä välittömästi pois, jos emme käyttäydy niiden arvoisesti. (Goffman 2012, 24-28).

Kasvojen kautta siis ilmaistaan perustavanlaatuisia inhimillisiä ja sosiaalisia pääomia, kuten kunnioitusta, arvokkuutta ja ylpeyttä niin itseä kuin muita kohtaan. Se tekee ihmisten välisestä kanssakäymisestä moraalisesti latautunutta, jonka vuoksi ihmisiin tulisi suhtautua sellaisina kuin he itsensä haluaisivat esittää. Jos tätä keskeistä inhimillistä tarvetta ei kunnioiteta, osa

ihmisistä ei saa mahdollisuutta oman minuutensa vapaaseen ilmaisemiseen ja ovat pakotettuja riisumaan kasvonsa. Pahimmillaan tällainen kasvojen menettäminen nujertaa minän ja vie minältä sen moraalisen arvon. (Mäkelä 1997).

Koska perheen merkitys sosialisointia tuottajana on niin keskeinen, merkitsevät muutokset perhesuhteissa riskiä sosialisointia toteutumiselle. Jos perhe etäännyttää liiaksi laajemmasta yhteisöstä ja hajoo toisistaan irrallisiksi yksilöiksi sen merkitys sosialisointia tuottajana ja yhteiskunnan tukipilarina menettää merkitystään. Tällöin yhteys perheen ulkopuoliseen yleiseen tason sosialisointiin heikentyy ja tärkeät ihmissuhteet saattavat kadota kokonaan. (Sipilä 1985, 39-41). Äärimmillään ajaututaan siis tilanteeseen, jossa perheen funktio huolenpitoa ja sosialisointia tarjoavana tahona heikkenee ja jäljelle jää tyystin erillisiä yksilöitä, jotka vastaavat ainoastaan itsestään. Sosialisointiprosessin varmistamiseksi tulee siten vahvistaa myös muiden instituutioiden voimaa.

Perheen tavat ja toimintakulttuuri siis muokkaavat meistä yksilöitä, jotka kykenevät sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön muiden kanssa. Perheessä tapahtuva sosialisointi takaa juuri niitä toimintamekanismeja, joiden avulla osallistuminen myös perhettä laajemman yhteisön toimintaan on mahdollista. Tässä mielessä perhe onkin kuin yhteiskunta pienoiskoossa, sillä sen vuorovaikutusta ja yhteistyötä sekä velvollisuuksia ja oikeuksia sisältävästä toiminnasta löytyy samoja elementtejä, kuin laajempienkin yhteenliittymien käytännöistä. Perheen ja kodin merkitys sosialisointia tuottajana korostuu myös siten, että se on keskeinen tekijä yksilön identiteetin muodostumiselle ja pysyvyydelle. Identiteetti ilmaisee yksilöllisen ainutlaatuisuutemme, jota pyrimme ylläpitämään henkilökohtaisesta narratiivista ja sosiaalisista kasvoistamme huolehtimalla. Koska sosiaalisilla kasvoilla on moraalisesti latautunut merkitys, pyrimme tekemään kasvotyötä, jonka kautta huolehditaan sekä itsen että muiden kohtelusta riittävän arvokkaalla tavalla. Seuraavaksi siirryn käsittelemään sosialisointia insititutionaalisia mekanismeja ja hyvää elämää.

2.3. Sosialisointia insititutionalisoituminen ja elämän mielekkyys

Sosialisointi on jatkuva prosessi, jonka tuottaminen jakautuu erilaisten instituutioiden kesken. Prosessin myötä yhteiskunnan instituutioiden järjestelmä muuttuu vähitellen huomaamattomaksi ihmisten alkaessa pitää sitä luonnollisena asiana. Sosiaalisia ryhmien kiinteyden myötä yksilö sitoutuu varmimmin yhteisöönsä. Kyse on kollektiivisesta todellisuudesta, kiinteyden ja integraatiota tuottavasta kollektiivisesta olennoista, joka ympäröi yksilöä ja jota kohtaan yksilö tuntee yhteisvastuuta. Mikäli yksilön toiminta tällaisissa olosuhteissa on itseohjautuvaa ja

yksilöllisen uusintamisen rajat onnistutaan ylittämään, syntyy kokemus osallisuudesta sekä elämän, oman itsen sekä sosiaalisten piirien merkityksellisyydestä ja tarkoituksellisuudesta.

Päävastuu socialisaatiosta on perheellä, mutta modernissa yhteiskunassa sen tuottaminen jakautuu myös muiden instituutioiden, kuten koulun, urheiluseurojen tai median kesken. Niissä opitaan edellä mainittujen roolien kautta sellaisia taitoja ja kykyjä, joita yhteiskunnan jäsenenä toimiminen edellyttää. Näihin taitoihin lukeutuvat esimerkiksi kielen ja sen erilaisten käyttötilanteiden hallitseminen sekä tapakulttuurin ja käyttäytymissääntöjen ymmärtäminen. Socialisaation sisältämän monimuotoisen tiedon myötä yksilölle muodostuu käsitys siitä, mitä yhteiskunnan arvojen mukainen hyvä elämä merkitsee. Tämä socialisaatiossa välittyvä tieto, eli sukupolvelta toiselle siirtyvät tavat, tottumukset ja perinteet takaavat yhteiskunnan kulttuurista jatkuvuutta. (Eriksen 2005, 89-92).

Socialisaation myötä ihmisiä ympäröivä sosiaalisten instituutioiden järjestelmä ikään kuin muuttuu huomaamattomaksi, kun yksilöt alkavat pitää sitä luonnollisena asiana. Socialisaatiossa on kyse jatkuvasta prosessista, jonka myötä jokainen uusi sukupolvi omaksuu sellaisen käyttäytymisen, jota yhteisössä pidetään hyväksyttävänä. Tämä asettaa yksilön tavoitteet sopusointuun yhteisössä vallitsevien normien ja arvojen kanssa. Alun perin perheessä opitut roolit institutionalisoituvat, jos enemmistö yhteisön jäsenistä on sisäistänyt niiden taustalla olevat arvot ja sitoutuu niihin. Oleellista socialisaation onnistumiselle on sisäistäminen, joka on sen prosessin alkupiste. Syntyessään yksilö ei vielä ole yhteiskunnan jäsen, vaan sisäistää socialisaation myötä jäsenenä toimimisen keskeiset tiedot ja taidot. (Jokinen & Saaristo 2013, 78-79). Eriksen (2005, 89) määrittääkin socialisaation prosessiksi, jossa meistä lopulta tulee yhteiskuntamme täysivaltaisia jäseniä. Jos socialisaatiossa taas ilmenee puutteita, vuorovaikutus hankaloituu ilmaisullisen epäjärjestyksen takia.

Siinä missä Eriksen puhuu erilaisista instituutioista socialisaation tuottajina, kuvaa Durkheim sosiaalisia ryhmiä, joiden kiinteyttä vahvistamalla yksilö voidaan sitoa varmemmin yhteisöönsä. Hän täsmentää kollektiivisen todellisuuden käsitettään määrittämällä kiinteyden, eli integraation kollektiiviseksi olennoksi, joka ympäröi yksilöä ja jota kohtaan yksilö tuntee yhteisvastuuta. Tämä olento realisoituu yhteisössä, jossa yksilön elämälle muodostuu merkitys sekä kokemus siitä, että tämä kelpaa johonkin. Yhteisön jäsenenä yksilö saa kokemuksen siitä, ettei ole olemassa vain itseään varten ja että hänen elämällään on jokin hänet itsensä ylittävä päämäärä. (Durkheim 1985, 465-466). Toisin sanoen ihmisen toiminta perustuu siis sille oletukselle, ettei hänen ponnistelunsa ole turhaa ja että se johtaa jonkinlaiseen tulokseen. Tarvitsemme siis päämääriä, jotta voimme kokea elämämme mielekkääksi.

Arkeen sisältyvä elämän uusintaminen riittää päämääräksi yleensä, mutta syvemmällä tasolla tarvitaan myös käsitys oman toiminnan tarkoituksesta ja tarpeellisuudesta. Sipilän mukaan

elämän merkityksellisyyttä rakentaa usko johonkin, toivo jostakin, jonkun rakastaminen tai jonkin haluaminen. Inhimillisten tarpeiden tyydyttämisen ohella ihminen tarvitsee konkreettisia tehtäviä, joiden toteuttaminen osaltaan lisää olemisen merkityksellisyyttä. Parhaiten merkityksellisyyttä rakentaa itseohjautuvuus kohti sellaista toimintaa, joka ylittää yksilöllisen uusintamisen rajat. Silloin ihminen itse ja muut hänen ympärillään kokevat hänen elämänsä merkitykselliseksi. Mikäli on mahdollista ylittää myös sosiaalisen yhteisön odotukset, sitä merkityksellisemmäksi ja tarkoituksellisemmaksi yksilön toiminta muuttuu. Oleellista on se, että yksilön elämän tarkoituksellisuus ei perustu pelkästään häneen itseensä, vaan löytyy hänen osallisuudestaan ihmisten yhteisöön. (Sipilä 1985, 66-68).

Päämäärien ja niiden eteen ponnistelemisen ohella ihminen tarvitsee myös onnistumisen kokemuksia. Elämässä etenemisen tarve on perusteltu luonnollisesti jo resurssien hankkimisen ja uusintamisen takia, mutta myös henkisen hyvinvoinnin kannalta. Sipilä (1985, 82) toteaa edelleen, ettei pelkkä oleminen riitä ihmiselle. Hänen mukaansa elämäämme kuuluva tarve tulla joksikin ylittää pelkän olemisen rajat. Toisin sanoen ihmiselle on tärkeää olla olemassa aktiivisena subjektina, jolla on mahdollisuus vaikuttaa elämänsä kulkuun ja pyrkiä suunnittelemaan sitä.

Miten sitten valita sopiva määrä juuri itselle oikeanlaisia tavoitteita? Asetamme itsellemme helposti sellaisia päämääriä, joiden saavuttaminen on hankalaa. Kyse voi olla tavoiteltujen asioiden liiallisesta kaukaisuudesta, siitä etteivät ne aidosti kiinnosta yksilöä tai siitä, ettei niiden toteutuminen ole realistista. Päämäärien valitseminen on kuitenkin hyvin oleellinen, jopa kohtalokas kysymys, sillä tavoittamattomien pyrkimysten puolesta ponnistelu johtaa tyytymättömyyteen ja motivaation hajoamiseen. Tähän elämönhallinnan haasteeseen ihmiset tarvitsevat tuekseen jonkinlaista ulkoista voimaa, joka säätelee heidän intohimojaan ja kiinnostuksen kohteitaan. Tämän voiman tulee kuitenkin olla oikeudenmukainen ja tulla sellaiselta auktoriteetilta, jota ihmiset kykenevät vailla epävarmuutta kunnioittamaan. Tällaisena auktoriteettina, eli kollektiivisena olentona, voi toimia ainoastaan yhteisö, jonka yksilöä korkeamman moraalisen aseman ihmiset hyväksyvät. Yhteisöjen sisältämä moraalinen voima toimii yksilöä hillitsevästä tekijänä ja välittyy sosiaalisen kontrollin myötä. Ihanteellisesti toimiessaan yhteisö auktoriteettina säätelee jäsentensä toimintaa tavalla, joka huolehtii sekä yksilöllisyydestä että kohtuudesta yksilön valinnoissa ja tasapainottaa siten hänen elämänsä. (Durkheim 1985, 295-297).

Durkheim (1985, 298-300) korostaa kykyjen sekä intohimojen tasapainoa ja kiinnittää niiden säätelyn luokkajakoon. Hän toteaa yhteiskuntaluokkien ja niiden asettamien rajojen ilmaisevan sen, mitä yksilön on kohtuullista tavoitella. Nykypäivän perspektiivistä luokkajaon hahmottaminen elämää ohjaavana kollektiivisena voimana voi tuntua kaukaiselta, mutta sen

purkautuminen kuvaa silti hyvin tilannetta, jossa ihmisille on epäselvää, mitä heiltä yhteiskunnan jäsenenä odotetaan.

Sosialisaatio on siis prosessi, jonka myötä meistä tulee yhteiskuntamme täysivaltaisia jäseniä. Sosialisaation voi siten todeta olevan toimivan yhteiskunnan perusta. Moninaisissa sosiaalisissa kontakteissa syntyvä sosialisaatio on osallisuutta ja yhteiskunnan kiinteyttä tuottava elementti. Onnistuessaan se tuottaakin yksilöitä, jotka ovat sitoutuneita omaan yhteisöönsä ja haluavat olla sen jäsenyyden arvoisia ja ovat kykeneviä valitsemaan itselleen mielekkäitä ja tavoitettavissa olevia päämääriä, joiden saavuttamisesta seuraa onnistumisen kokemuksia. Käytännössä se tarkoittaa heille asetettujen tehtävien täyttämistä ja asetetun vastuun kantamista. Tämä tarkoittaa luonnollisesti sekä erilaisista oikeuksista nauttimista, että velvollisuuksien täyttämistä. Seuraavassa luvussa erittelen osallisuudessa ilmeneviä ongelmia, sen purkautumista ja etenemistä kohti syrjäytymistä.

3. Syrjäytyminen

Sosialisaatio tekee meistä yhteisöme jäseniä ja integroi meidät tiettyjä arvoja ja normeja noudattavaan yhteiskuntaamme. Yhteisöllisyydeltään aiempaa löyhemmissä moderneissa yhteiskunnissa tämä yhteys on kuitenkin alituisen koetuksella. Siinä missä sosialisaatio on yksilöitä yhteiskuntaan sitouttava prosessi, voi syrjäytymisen nähdä sitä purkavana kehityksenä, joka heikentää sosialisaatiossa syntyneitä siteitä ja yhteiskunnallisia rakenteita.

3.1. Syrjäytyminen käsitteenä

Terminä syrjäytyminen on uudehko, mutta ilmiönä vanha. Käsitteellä saatetaan viitata hyvin moniin eri syrjäytymisen ilmenemismuotoihin, jolloin se helposti hämärtyy. Joustavan määrittelyn mukaan syrjäytyminen tarkoittaa yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutta.

Käsitteenä syrjäytyminen on verrattain uusi, mutta ilmiönä jo pitkään tunnettu. Yhteisön ja huolenpidon rajamailla eläneitä vähäosaisia on kautta historian ollut aina nälkävuosien kerjäläisarmeijoista suojattomiin huutolaislapsiin. Syrjäytymisestä käytettiin pitkään käsitettä vieraantumisen, josta kuitenkin luovuttiin sen epämääräisyyden vuoksi. Syrjäytymisestä puhumisessakin on omat ongelmansa, sillä nykyisin yleisesti käytetyllä käsitteellä voidaan viitata niin yksinäisyyteen, työstä syrjäytymiseen tai vallanpuuteeseen. Sipilä toteaa, että jos syrjäytyminen halutaan pitää joustavana käsitteenä, voi sen määritellä tarkoittavan yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutta. (Sipilä 1985, 72-73).

Suomenkielinen käsite myös kääntyy muille kielille marginalisaatioon tai ulossulkemiseen viittaavilla sanoilla, kuten ruotsin kielessä ”marginalisering” ja ”exklusion”, venäjän kielessä «маргинализация» [marginalizatsija] tai espanjaksi ”marginación”, ”exclusión”. Englannin kielessä siihen liitetty määre ’sosiaalinen’ ”social exclusion”, joka tarkoittaa ulkopuolisuutta keskeisistä integraatiota ja hyvinvointia tuottavista sosiaalisista instituutioista. Sosiaalinen syrjäytyminen siis viittaa yksilön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen erityisesti yhteiskunnan näkökulmasta tarkasteltuna. Se tarkoittaa sitä, että painopiste syrjäytymisen hoitamisessa on työmarkkinoille integroimisessa, jonka oletetaan samalla ratkaisevan myös yksilöiden hyvinvoinnin ongelmat. Termi ilmentää siis yhtä keskeisimmistä syrjäytymiskeskusteluun ongelmista, jossa etusijalla on syrjäytyneiden homogeeniseksi tulkitun massan työmarkkinoille aktivoiminen ja yksilöiden hyvinvointiongelmien lievittämisen sijasta. (Raunio 2006, 9-10, 27).

Syrjäytymisen yhteydessä puhutaan tavanomaisesti myös marginalisaatiosta. Toisin kuin syrjäytymisen kohdalla, voi yhteiskunnan marginaalissa eläminen olla itse valittua ja siihen liittyä myös myönteisiä piirteitä. Siihen ei myöskään liity yhtä voimakasta normatiivista painetta yhteiskunnalliseen normaalisuuteen osallistumisesta kuin syrjäytymisen kohdalla. Marginaalissa elämisessä on yleensä kyse välitilasta, josta jossain vaiheessa siirrytään joko takaisin yhteiskunnalliseen normaalisuuteen tai yhä kauemmas siitä. Syrjäytymiseksi marginalisaatio voi kehittyä, jos yksilö jättäytyy yhtäaikaisesti useiden elämänalueiden ulkopuolelle ja kun eri elämänalueilla alkaa esiintyä yhteisöllisyyden äärelle palaamista estäviä ongelmia. Keskeisimmin syrjäytymisen etenemiseen vaikuttaa osattomuus ja ongelmat koulutukseen, työhön, terveyteen, perhe-elämään ja muihin sosiaalisiin suhteisiin liittyvillä elämänalueilla. (Raunio 2006, 56-57).

Termiä syrjäytyminen on myös pyritty kyseenalaistamaan ja purkamaan sen leimaavaa sävyä. Tilalle on ehdotettu esimerkiksi syrjäytetyistä puhumista syrjäytyneiden sijaan. Tällä on haluttu korostaa sitä, että staattisen tilan sijaan syrjäytyminen on suhde, jossa vastuu siitä jakautuu. Kyseisen näkökulman mukaan syrjäytymisestä siis vastuutetaan silloin yksilön sijaan koko yhteiskuntaa. (Helne 2003, 5-7). Tässä tutkielmassa käytän kuitenkin suomalaisessa keskustelussa vakiintunutta termiä 'syrjäytyminen' puhuessani ilmiöstä yleisesti.

Syrjäytyminen nousi Suomessa yhteiskunnalliseen keskusteluun ensimmäistä kertaa 1980-luvulla yhteiskuntaa yhdistävien sidosten heikkenemisen seurauksena. Palkkatyön yleistymisen ja perhesuhteiden muutosten myötä syrjäytyminen lisääntyi, jolloin yhteiskuntapolitiikan uudeksi tehtäväksi muodostui pyrkimys sidosten uudelleen vahvistamiseksi. (Sipilä 1985, 73). Syrjäytymisen käsitteleminen hiipui 1980-luvun talouskasvun myötä, mutta se nousi yhteiskunnallisen keskustelun pysyväksi aiheeksi 1990-luvun laman myötä. Syrjäytymiseen liittyviin haasteisiin on tartuttu myös Euroopan unionin tasolla. Valtioiden välillä käydyn keskustelun ohella Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat asettaneet yhteisiä toimintaohjelmia ja erilaisia projekteja, jotka tähtäävät köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseen ja ennaltaehkäisemiseen. (Juhila 2011, 50-51).

Syrjäytymiseen liittyvässä keskustelussa puhutaan usein syrjäytymisen ongelmasta ja tarkastellaan syrjäytyneitä yksilöinä sen sijaan, että tutkittaisi heidän suhdettaan muuun yhteiskuntaan. Silloin huomiota kohdistetaan enemmän yksilöön ja tämän ominaisuuksiin kuin yhteiskuntaan. Siten sivuutamme helposti varsinaiset syyt ilmiön taustalla ja hoidamme itse ongelman sijaan sen seurauksia. Tuula Helne kritisoi yksilöiden syrjäytymisestä vastuuttamista, sillä hänen mukaansa ilmiö johtuu ensisijaisesti yhteisyyden pirstaloitumisesta, eikä yksilön ominaisuuksista tai tämän tekemistä valinnoista. Silloin on kyse sosiaalisen hajoamisesta tai jakautumisesta, jonka seurauksena yhteisö on epäonnistunut tehtävässään huolehtia jäsenistään.

Sen seurauksena syrjäytyminen ilmentää yhteiskunnan tilaa ja sen yhtenäisyyttä. (Helne 2003, 1-4, 9). Syrjäytymisen voi siis määrittää yhteisön tuottamaa sosialisaatiota purkavaksi kehityskuluksi, joka etenee vähitellen monenlaisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta.

Syrjäytyminen on latautunut ja leimaava käsite, joka kattaa alleen monenlaisia hyvinvoinnin ongelmia. Termiä on myös kyseenalaistettu sen leimaavuuden vuoksi ja pyritty korostamaan sitä, että staattisen tilan sijaan syrjäytyminen on suhde, jossa vastuu ei ole vain yksilöllä. Lisäksi on kritisoitu sitä, että syrjäytymiskeskustelussa huomio kiinnittyy miltei pelkästään työmarkkinoille integroimisesta huomioimatta ihmisen yksilöllisiä ominaisuuksia. Seuraavaksi siirryn käsittelemään syrjäytymisen eri prosesseja. Aluksi tarkastelen osattomuuden erilaisia ilmenemismuotoja.

3.2. Osattomuus

Yksinkertaisimmillaan syrjäytyminen tarkoittaa sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuutta, eli osattomuutta tavanomaisesti tavoittelemisen arvoisina pidetyistä resursseista. Luonteeltaan syrjäytyminen ei ole muuttumaton tila vaan ulkopuolisuutta syventävä prosessi. Sille on tyypillistä huono-osaisuuden kasautuminen, joka ilmenee konkreettisen köyhyyden ohella vuorovaikutuksen puutteina ja yksinäisyytenä.

Kiteytettynä syrjäytyminen merkitsee sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuutta eli osattomuutta. Se ilmenee ulkopuolisuutena yhteiskunnassa tavanomaisesti normaaleina ja tavoittelemisen arvoisina pidetyistä asioista. Näitä ovat esimerkiksi koulutus, palkkatyö, perhe tai muussa sosiaalisessa kanssakäymisessä, kuten harrastuksissa tai vapaaehtoistyössä muodostuvat verkostot. Osallisuuden laadulla tai esimerkiksi sen tuottavuudella ei siis ole merkitystä, sillä integraation kannalta oleellista on vuorovaikutuksen syntyminen ja toiminnan mielekkyys. Syrjäytyminen ei myöskään ole staattinen tila eikä yksilöihin sinänsä liittyvä ominaisuus vaan prosessi, jonka myötä ulkopuolisuus syvenee. Prosessiin liittyy oleellisesti myös kasautuva huono-osaisuus, joka merkitsee konkreettista köyhyyttä ja puutetta normaaliin elämään kuuluvista resursseista. (Juhila 2011, 53-54).

Koska ihmisten välinen yhteisyys muodostuu nyky-yhteiskunnassa pitkälti juuri perheen tai työn piirissä, ovat nämä instituutiot keskeisessä asemassa yksilön osallisuuden kannalta. (Sipilä 1985, 73). Molempien puuttuminen indikoi yleensä hyvin marginaalista asemaa ja pitkittyessään sekä monimutkaistuessaan jo syvää syrjäytymistä. Integraatiota tuottavien instituutioiden ulkopuolelle jääminen merkitsee usein myös yksinäisyyttä. Useamman yhteisyyttä tuottavan tahon ulkopuolelle jääminen merkitsee yleensä jo sellaista sosiaalisen

osattomuuden tasoa, jolla yksinäisyys itsessään voi olla hyvin haavoittava ja yksi syrjäytymisen kierrettä entisestään syventävä tekijä.

Yksinäisyys voi olla sosiaalista tai emotionaalista osattomuutta ihmissuhteista. Sosiaalinen yksinäisyys tarkoittaa sitä, ettei omia sosiaalisia verkostoja koe riittäviksi, eli yksilö ei koe elämässään olevien ihmissuhteiden määrän vastaavan omia toiveitaan. Emotionaalinen yksinäisyys taas on satuttavampi ja yleensä vähemmän ulospäin näkyvä kokemus. Siihen liittyy sosiaalista yksinäisyyttä useammin ahdistuneisuutta, masennusta ja oman olemassaolon merkityksettömäksi kokemista. Emotionaalinen yksinäisyys on puutetta sellaisesta luottamuksesta, läheisyydestä ja jatkuvuudesta, jota tavanomaisesti jaetaan parhaiden ystävien tai sielunkumppanien kesken tärkeissä ihmissuhteissa. Koetun sosiaalisen puutteen ja tunne-elämyksen ohella yksinäisyys vaikuttaa kielteisesti yleiseen terveyteen, sillä se heikentää psyykkistä hyvinvointia sekä terveyskäyttäytymistä ja voimistaa taloudellista epävarmuutta. Yksinäisyys johtaa pahimmillaan eristäytymiseen, pelkoihin ja luovuttamiseen. (Junttila 2018, 16, 30-32).

Yksin oleminen ja yksinäisyyden kokeminen ovat kuitenkin eri asioita. Sen lisäksi, että yksinäisyyden kokemus aiheuttaa tyytymättömyyttä omaan elämään, elämäntapaan ja terveyteen, se heikentää ihmisen kykyä luottaa muihin ihmisiin, omaan toimintakykyyn ja jopa jokapäiväiseen pärjäämiseen ja selviytymiseen. Epävarman ja torjuntaa pelkäävän ihmisen on vaikea kääntyä muiden puoleen, on kyse sitten ystäväistä, asiantuntijoista tai viranomaisista, joiden apuun ja tukeen turvautuminen siten estyy. (Junttila 2018, 43-44). Luottamuksen menettämisessä yksinäisyyden seurauksena on kyse oravanpyörästä, jossa ihminen eristäytyy lopulta totaalisesti ja yksinäisyydestä muodostuu itseään toteuttava ennuste. Syrjäytyneelle tai syrjäytymisvaarassa olevalle tämä merkitsee ajautumista jälleen yhdelle ulkopuolisuutta tuottavalle kehälle.

Yksinäisyys voi olla seurausta ja syventyä ostrakismista, eli sosiaalisesta hyljeksinnästä, jossa torjutuksi tulemisesta tai huomiotta jäämisestä aiheutuu sosiaalista kipua. Se saa ihmisissä aikaan satuttavaa raivoa ja epätoivoa, joihin verrattuna brutaalitkin ruumiilliset rangaistukset olisivat helpottavia, sillä julmuudesta huolimatta ne olisivat viesti siitä, että on edes jonkinlaisen huomion arvoinen. Ostrakismin aiheuttamaa sosiaalista kipua voi verrata väkivallasta, kaltoinkohtelusta tai kiusaamisesta aiheutuvaan kipuun, joka syntyy itsensä näkymättömäksi, kuulumattomaksi, tarpeettomaksi ja turhaksi kokemisesta. (Junttila 2018, 48-50).

Pitkään jatkuva ja toistuva ostrakismi asettaa vaakalaudalle ihmisen perustarpeiden toteutumisen, sillä jatkuvaa sosiaalista kipua tunteva ihminen vähitellen sulkeutuu ja pahimmassa tapauksessa ikään kuin sammuu ihmisenä ja sosiaalisena toimijana jatkuvan ulkopuolelle jäämisen saadessa ihmisen ensin olettamaan torjuntaa ja lopulta kieltämään omat

nähdyksi tulemisen tarpeensa. Tämä johtuu siitä, että ulkoisen elämänhallinnan ohella ihminen tarvitsee sisäistä elämänhallintaa, eli tunnetta siitä, että omiin asioihinsa pystyy vaikuttamaan. Sisäiseen elämänhallintaa sisältyy kokemus siitä, että oma elämä ja olemassaolo on merkityksellistä ja tarpeellista. Näiden tarpeiden ulkopuolelle jäädessään ihminen pyrkii tavanomaisesti korjaamaan tilannetta ensin ulospäin suuntautuvilla sosiaalisilla keinoilla, kuten kontaktin ottamisella toisiin ihmisiin. Jos sosiaalistumisyrityksissään kuitenkin toistuvasti epäonnistuu, on todennäköistä, että ihminen lopulta turvautuu antisosiaalisiin keinoihin, kuten riidanhaluisuuteen tai ostrakisoijia vastaan hyökkäämiseen. (Junttila 2018, 59-60, 62-65).

Osattomuuden muotona yksinäisyys merkitsee puutetta sellaisista sosiaalisista suhteista, jotka tavanomaisesti koetaan merkityksellisiksi. Yksinäisyys vaikuttaa kielteisesti terveyteen ja heikentämällä psyykkistä hyvinvointia sekä terveyskäyttäytymistä ja voimistamalla taloudellista epävarmuutta. Jos yksinäisyydessä on kyse sosiaalisesta hyljeksinnästä, se voi pahimmillaan johtaa eristäytymiseen, pelkoihin ja luovuttamiseen. Tällöin on kyse ostrakismista, jossa torjutuksi tulemisesta tai huomiotta jäämisestä aiheutuu sosiaalista kipua. Pitkään jatkuessaan ostrakismi kyseenalaistaa ihmisen perustarpeiden toteutumisen, jolloin vaarana on sisäisen elämänhallinnan tunteen menettäminen ja lopulta antisosiaalisiin keinoihin turvautuminen. Seuravaksi siirryn tarkastelemaan syrjäytymistä syventävää huono-osaisuuden kasautumista ja normittomuutta.

3.3. Huono-osaisuuden kasautuminen ja anomia

Syrjäytymisprosessiin sisältyy tavanomaisesti hyvinvoinnin ongelmia ja puutteita. Tällöin on kyse huono-osaisuuden kasautumisesta ja eräänlaisen huono-osaisuuden kehän muodostumisesta. Oleellista on sen ymmärtäminen, ettei syrjäytyminen ole seurausta mistään yksittäisestä ongelmasta, vaan monien yhtäaikaisten hyvinvoinnin vajeiden toisiaan voimistavasta vaikutuksesta, jotka syventävät syrjäytymistä ja hankaloittavat yhteiskuntaan integroitumista.

Syrjäytymisprosessille on ominaista monien eri ongelmien samanaikaisuus, eli huono-osaisuuden kasautuminen. Käytännössä kasautuva huono-osaisuus ilmenee erilaisina hyvinvoinnin ongelmina tai puutteina. Näitä ovat esimerkiksi pitkään jatkuva tai usein toistuva työttömyys ja toimeentuloon ja elämänhallintaan liittyvät ongelmat. Ilmiöön voi sisältyä sairautta tai vammaisuutta, poikkeavaa käyttäytymistä sekä rikollisuutta tai päihteiden käyttöä. Syrjäytyminen ei aiheudu mistään yksittäisestä ongelmasta, vaan kyse on ongelmien

kasaantumisesta ja eräänlaisen huono-osaisuuden kehän muodostumisesta. (Sosiaali ja terveysministeriö 2006).

Hyvinvoinnin puutteet voivat ilmetä myös asumisen kehnoutena, sosiaalisena eristymisenä ja väkivallan tai sen uhan kokemisena. Mitä useampi hyvinvoinnin puute ilmenee yhtä aikaa, sitä syvempää on syrjäytyminen. Syrjäytymistä syventää entisestään se, että huono-osaisuuden kehässä tai kierteessä useat häiritteijät voimistavat toinen toistaan ja siten ikään kuin sementoivat yksilöä syrjäytymiseen. Tämän vuoksi olennaista olisikin huono-osaisuutta tuottavien prosessien tunnistaminen, jolloin niiden purkaminen olisi helpompaa. (Raunio 2006, 26, 28-31).

Myös John Pierson määrittelee syrjäytymistä monien eri tekijöiden synteeseinä. Hän yhdistää syrjäytymiseen liittyvät prosessin ja huono-osaisuuden käsitteet. Hänen mukaansa syrjäytymisen prosessi johtuu ensisijaisesti köyhyydestä mutta myös muut tekijät vauhdittavat sitä. Esimerkiksi matala koulutustaso ja heikot elämysympäristöt syventävät prosessia. Sen seurauksena ihmiset ovat pitkiä aikoja vailla niitä palveluja, sosiaalisia verkostoja ja kehittymismahdollisuuksia, jotka ovat mahdollisia valtaosalle ihmisiä. (Pierson 2002, 7 via Juhila 2011, 54).

Ulkoisten olosuhteiden puutteiden ohella syrjäytymiseen sisältyy yleensä myös elämänhallintaan liittyviä ongelmia. Ne voivat ilmetä puutteina sekä ulkoisissa että sisäisissä elämäntaidoissa. Ulkoinen elämänhallinta on sitä, että elämä kulkee eteenpäin suuremmista ongelmista ja yksilön itselleen asettamat tavoitteet ja täyttyvät. Elämän sisäinen hallinta taas on sekä käsitteenä että tavoitteena paljon vaikeammin saavutettava. Se on jotakin, jota tavanomaisesti opetellaan vähitellen jo lapsuudesta alkaen, eli elämän mittaan kertyvää aineetonta pääomaa, jonka avulla pystymme selviytymään erilaisista elämäntilanteista. Sisäinen elämänhallinta on kykyä sopeutua haastaviinkin tilanteisiin ja päästä niistä yli luovuttamatta, vaikka se vaatisi suuriakin ponnisteluja. Elämänhallinnan saavuttaminen onkin yksi ihmisen luontaisimpia ja perustavanlaatuisimpia tarpeita, ja puutteet siinä jättävät leimansa koko elämään. (Roos 1985, 40-43).

Ennen kuin nykykeskustelussa ryhdyttiin käyttämään termiä syrjäytyminen, puhuttiin vieraantumisesta, joka kattaa alleen pitkälti samankaltaisia sisältöjä kuin nykyisin ilmiöstä puhuttaessa. Keskeistä vieraantumisessa Allardtin mukaan on vallanpuutteen tuntu, joka syntyy siitä, että sosiaaliseen vaihtoon kelpaavia kykyjä ja taitoja ei ole tilaisuutta käyttää. Jos kyse on siitä, että jotakuta estetään käyttämästä kyseisiä pääomia, vieraantuminen koetaan epäoikeudenmukaisena vallanpuutteena, joka ymmärrettävästi aiheuttaa tyytymättömyyttä ja turhautumista. Vieraantumista sen perimmäisessä muodossaan ilmenee välinpitämättömyyden ja epävarmuuden olosuhteissa, joissa yksilöä ohjaava säätelyä ei ole. Yhdenmukaisuutta

tuottavien elementtien, kuten sosiaalisten arvojen, yksilöitä koskevien odotusten ja normien epäselvyys tai puuttuminen aiheuttaa epävarmuutta ja piittaamattomuutta yhteisön tai ryhmän jäsenissä. Niistä aiheutuvien tarkoituksettomuuden, normittomuuden ja vieraantumisen kokemusten on tapana kumuloitua ja voimistaa toinen toistaan samansuuntaisesti, kuin kasautuvan huono-osaisuuden kohdalla. (Allardt 1971, 81- 85).

Yhdenmukaisuuden heikentymisen kohdalla voidaan puhua myös anomiaa, jolla tarkoitetaan sellaista vieraantuneisuuden, sekasorron ja normittomuuden tilaa, jossa vanhat säännöt eivät enää ole voimassa eikä uusia ole vielä muodostunut. (Durkheim 1985, 285-288, 312-316). Allardtin mukaan keskeistä anomiaa on se, että toisin kuin yksilöllistä reaktiota kuvaava vieraantuminen, kertoo anomia yhteiskunnan ja yhteisön tilasta. Siinä on kyse olosuhteista, joissa yhteisö on kykenemätön tarjoamaan jäsenilleen käyttökelpoista normistoa, jonka periaatteisiin ihmiset voisivat nojautua elämänsä pieniä ja suuria kysymyksiä ratkoessaan. Tällaiset olosuhteet vallitsevat tosin harvoin, vain äärimmäisissä tilanteissa, kuten yhteiskunnan mullistusten aiheuttaman epävarmuuden äärellä. (Allardt 1971, 91-92, 94).

Anomia on kyse rajojen epäselvyydestä, joka johtaa vähitellen sääntelyn kyseenalaistamiseen. Lopulta yksilöiden kyky sietää minkäänlaisia rajoitteita vähenee minimiin ja yhteisön merkitys moraalin ylläpitäjänä vaimenee. (Durkheim 1985, 303-305). Tämä johtuu hajaannustilasta, jossa sosiaalista elämää sääntelevien kollektiivisten voimien, eli Durkheimin mainitsemien ryhmien merkitys tietyissä yhteiskunnan osissa on heikentynyt tai niiden yhtenäistävä vaikutus on kadonnut kokonaan. Tällöin epäsosiaalisten elämäntapojen on mahdollista kehittyä ja vahvistua ilman että ympäröivä yhteisö vaikuttaa tai puuttuu niiden haitallisuuteen. (Durkheim 1985, 477-479). Jos yksilö irtaantuu liiaksi yhteisöstään, hän on ulkopuolisuuden ohella vaarassa vajota hillittömyyteen ja anomiseen olotilaan. Se on tila, jossa ihminen kääpertyy itseensä eikä ole enää kiinnostunut ulkopuolisesta maailmasta. (Durkheim 1985, 352). Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa yksilö tai tietty ryhmä marginalisoituu ja elää yhteiskunnan ulkopuolella vailla moraalisia siteitä. Tällöin marginalisoituneiden sitouttaminen yhteisön arvoihin ja moraaliiin on hyvin haastavaa.

Syrjäytymistä vastaavassa vieraantumisessa on kyse vallanpuutteen kokemuksesta, joka syntyy, jos ihmisellä ei ole mahdollisuutta sosiaaliseen vaihtoon. Vieraantumista ilmenee olosuhteissa, joissa yksilöä ohjaava säätelyä ei ole. Yhdenmukaisuudesta kertovien elementtien epäselvyys tai niiden puuttuminen kyseenalaistavat yhteiskunnan integraation. Normittomuuden, vieraantuneisuuden ja sekasorron tilassa on kyse anomiaa. Se on rajojen epäselvyyttä, jonka seurauksena on lopulta sääntelyn kyseenalaistaminen. Anomia johtuu hajaannustilasta, jossa sosiaalista elämää sääntelevien kollektiivisten voimien yhtenäistävä vaikutus on heikentynyt tai hävinnyt kokonaan. Anomia voi merkitä irtaantumista tavanomaisesta elämästä, muista

ihmisistä ja joskus myös omasta itsestään. Se voi johtaa henkilökohtaisen anomian, eli normittomuuden tilaan, jossa yksilö elää yhteiskunnan sekä yhteisönsä ja niiden sääntöjen ulkopuolella ja sallitun sekä kielletyn erottaminen jää hänen oman harkintakykynsä varaan. Seuraavaksi siirryn käsittelemään kirjailija Fjodor Dostojevskin elämää ja kirjallista uraa.

4. Fjodor Mihailovitš Dostojevski

Tässä luvussa perehdyn kirjailija Fjodor Dostojevskin elämään ja tuotantoon tutkielmani sosiaalisen näkökulman kannalta. Lisäksi käsittelen hänen arvomaailmaansa, kirjallista tyyliään, kerronnan erityispiirteitä ja dostojevskilaisia sankareita. Romaanitaiteen ohella Dostojevski ilmaisi näkemyksiään myös journalistina ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Katson kirjailijan julkaisujen ja toiminnan yhteiskunnallisen sidoksen muodostavan mielekkään yhteyden tutkielmani sosiaaliseen näkökulmaan. Dostojevski otti elämänsä varrella kantaa maaorjuuden lakkauttamisen sekä sananvapauden puolesta ja korosti oman kansalliseen perinteen merkitystä sekä ortodoksista uskoa Venäjän ja jopa koko ihmiskunnan suuntaa määrittettäessä. Klassikkokirjailijana Dostojevskiin liittyvää lähdemateriaalia on tarjolla runsaasti, joten sen rajaamiseksi painotin tutkielmani sosiaalista näkökulmaa. Sen perusteella nostan kirjailijan elämästä ja bibliografiasta tutkielmani näkökulmaa sekä aineistoanalyysia tukevaa taustatietoutta.

Keskeisiksi lähteiksi muodostuivat Kirsti Ekosen ja Sanna Turoman toimittama *Venäläisen kirjallisuuden historia*, Dostojevskin poetiikkaa valaiseva Mihail Bahtinin teos «Проблемы поэтики Достоевского» sekä muutama venäläisen kirjallisuuden hakuteos. Niiden perusteella käsittelen tässä luvussa kirjailija Dostojevskin monivaiheista elämää ja laajaa kirjallista tuotantoa etenemällä kronologisesti lapsuudesta elämän loppuun asti. Sitä ennen tarkastelen lyhyesti kirjailijan tuotannon merkitystä yleisellä tasolla.

4.1. Dostojevskin tuotannon merkitys

Fjodor Mihailovitš Dostojevskia pidetään yhtenä merkittävimmistä romaanitaiteen kirjailijoista ja useat hänen teoksistaan lukeutuvat maailmankirjallisuuden klassikoihin. Lukijat etsiytyvät niiden pariin ajasta ja paikasta riippumatta, sillä niissä pohditaan olemassaolon peruskysymyksiä, jotka pohjimmiltaan pysyvät samoina, vaikka maailma ympärillämme muuttuu kaiken aikaa. Tuon muutoksen mukana pysyttelemisen aiheuttaa eksistentiaalista ahdistusta, sillä kuulu ihmisen maltillisen mukautumiskyvyn ja nopeasti muuttuvan maailman välillä on syvä.

Ihmisten kokema eksistentiaalinen ristiriita vain korostaa klassikkoteosten merkitystä elämänviisautta sisältävinä lähteinä entisestään, sillä teollisen ja digitaalisen vallankumouksen läpikäyneessä globaalissa maailmassa oleellisen määrittäminen on monimuotoisen nykytodellisuuden kirjosta aiempaa haastavampaa. Dostojevskin teoksissa tätä rajanvetoa

pyritään tekemään etsimällä vastauksia niin ihmisenä olemisen peruskysymyksiin kuin koko yhteiskunnan olemassaolon kannalta keskeisiin haasteisiin. Kirjailijan teokset ovat monia eri tasoja ja teemoja sisältäviä eepoksia, joissa eksistentiaalisia kysymyksiä pohditaan yhtäaikaaisesti niin yksilön, hänen lähipiirinsä kuin koko yhteiskunnan kannalta.

Dostojevskin tuotannon merkitystä paitsi venäläiselle myös koko maailmankirjallisuudelle on luonnehdittu käännteentekeväksi samalla tavalla, kuin Albert Einsteinin (1879-1955) tieteen saralla tekemiä keksintöjä. Dostojevskillä oli valtava vaikutus 1900-luvun kulttuurielämän ideologiaan sekä taidefilosofisen ajattelutavan kehitykselle. (Русские писатели 1992, 175).

Kirjailijan taiteellinen omintakeisuus ja innovatiivisuus laajensivat taiteen näkökenttää ja mahdollistivat ihmisen hahmottamisen uudesta näkökulmasta. Eurooppalaisen taideproosan dialogista linjaa jatkaessaan Dostojevski loi urauurtavan moniäänisen romaaninsa. Bahtinin mukaan sen vaikutus ei rajoittunut vain kirjallisuuteen, vaan voi puhua erityisestä polyfonisesta taideajattelusta, joka moniäänisyydellään ylitti romaanigenren rajat. Siten Dostojevskin kehittämällä esitystavalla on ollut valtava merkitys koko ihmiskunnan taideajattelulle, sillä se muutti esteettistä ajattelua, joka ennen sitä oli voimakkaasti monologinen. Polyfonisen taideajattelun avulla ihmisen sisäisen maailman kuvauksessa päästiin uusiin syvyyksiin. Ajattelevaa inhimillistä tietoisuutta ja tämän tietoisuuden dialogista tasoa kuvattiin Bahtinin mukaan täysipainoisesti ensimmäistä kertaa juuri Dostojevskin polyfonisessa romaanissa. Mutkikkaan taiteellisen maailmanmallinsa kautta Dostojevski avasi taiteessa käsitystä todennäköisten maailmojen mahdollisuudesta samaan tapaan kuin Einstein tieteessä. Bahtin nimittää tätä Dostojevskin keksimäksi taiteen uudeksi sfääriksi, jota ei voi lähestyä monologisten tottumusten turvin. (Бахтин 1963, 359-361).

Dostojevskin elämälle, uralle ja tuotannolle oli leimallista vastakkaisten halujen ja tarpeiden samanaikaisuus. Elämää hämmentäneen ambivalenssin aiheuttama epävarmuus ilmeni pysyvänä syyllisyydentuntona sekä erona Dostojevskin yksityisen ja julkisen aseman välillä. Se, minkä poika Fjodor torjui ja mistä hän vaikenä, otti kirjailija Dostojevski esiin monella eri tasolla. (Othman 1997, 19-20). Kirjallisuushistorioitsija Mirski luonnehtiikin kirjailijaa historiallisesti ja psykologisesti tarkasteltuna ristiriitaiseksi hahmoksi. Hänen mukaansa Dostojevskia, hänen elämäänsä tai maailmankatsomustaan on mahdotonta tarkastella yhtenä kokonaisuutena, koska niihin sisältyy keskenään niin erilaisia jaksoja ja jopa täysin vastakkaisia näkemyksiä sekä persoonan eri tasoja. Mirski jakaa kirjailijan tuotannon kahteen vaiheeseen ja määrittää jaon perusteella kaksi täysin erilaista tasoa. Alempi, pinnallinen taso löytyy kaikista Dostojevskin teoksista, mutta ensi sijassa hänen uransa alkupuolen julkaisuista. Korkeammalta tasolta taas löytyy syvälinen ja keskeisempi Dostojevski, joka oli inhimillisen ajattelun kannalta samaan aikaan sekä mitä pahaenteisin että arvokkain hahmo. Syvälinen Dostojevskin tuotanto ajoittuu

hänen elämänsä loppuosaan, jonka aikana hän julkaisi merkittävimmät teoksensa. (Мирский 1992, 420).

Dostojevskin tuotannolle on ominaista yksilöitä käsittelevän psykologisen kuvauksen yhdistyminen yhteiskunnallisten aatteiden ja ideoiden tarkasteluun. Kirjailija tarkastelee teoksissaan aikansa yhteiskunnallista murrosta tai Venäjän tulevaisuutta yhtä aikaa yksilönkohtalon kanssa. (Turoma 2011, 316). Dostojevskin teoksissa nivoutuu täten yhteen yksilöihin liittyvän mikrotason ja laajempia yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevan makrotason käsittely ainutlaatuisella, jopa sosiologialle leimallisella tavalla. Vaikka osaan kirjailija-ajattelijan näkemyksistä on syytä suhtautua varauksellisesti, tekee hänen teostensa universaalius ja monitasoisuus niiden keskeisimmästä sisällöstä myös omaan aikaamme siirrettäviä. Seuraavaksi tarkastelen kirjailija Dostojevskin elämää kronologisessa järjestyksessä.

4.2. Lapsuus ja nuoruus

Dostojevskin elämään sisältyi dramattisia käännteitä ja erityisiä elämänvaiheita, jotka sekä määrittivät hänen elämänsä suuntaa että avasivat hänelle ainutlaatuisia näkökulmia ihmisyyteen ja olevaisuuteen. Vaiheikkaalla elämällä oli paljon merkitystä hänen myös hänen tuotantonsa kehittymiselle ja sen vuoksi käsitelen kirjailijan elämää ja tuotannon muodostumista rinnakkain. Pyrin painottamaan Dostojevskin elämänvaiheita, uraa ja tuotantoa tutkielmani kannalta oleellisella tavalla.

Kirjailija, novellisti ja toimittaja Fjodor Mihailovitš Dostojevski syntyi Moskovassa 30. lokakuuta 1821 aatelisperheeseen. Perheen isä Mihail Andrejevitš Dostojevski (1789-1839) toimi lääkärinä Mariinskin köyhäinsairaalassa ja äiti Maria Fjodorovna Netšajeva (1800-1837) hoiti kotona perheen seitsemää lasta. Uskonnollisen äidin kerrotaan olleen välittävä vanhempi ja isän taas tiukka ja aikaansaava, vaikkakin toisinaan alholismiin ja kiivauteen taipuvainen. (Terras 1985, 102). Vanhemmat olivat taitavia ääneen lukijoita ja Dostojevskien perheessä vietettiin lukuiltoja, joissa tutustuttiin monenlaiseen kirjallisuuteen aina ritari- ja sankaritarinoista Venäjän historiaa käsitteleviin teoksiin. Näiden kirjallisuusharrastusten myötä muotoutui perusta kirjailijan laajalle lukeneisuudelle ja Fjodor oppi lukemaan jo nelivuotiaana. Myös hänen tuotantonsa tunteellisen pohjavireen voi ajatella kumpuavan näistä lapsuuden lukutottumuksista. (Othman 1997, 18-19).

Fjodorin syntymäaikaan Dostojevskin perhe oli köyhtynyt ja asui Moskovassa vaatimattomalla seudulla, jossa sijaitsi mielisairaalan ja orpokodin ohella rikollisten hautausmaa. Kirjailija tottui siis jo lapsuudessaan marginaalisten elämänkohtaloiden kanssa rinnakkain elämiseen ja myös

sillä oli oma vaikutuksensa kirjailijan tuotannon aihepiireihin. (Turoma 2011, 319). Kokemuksena kyseisellä seudulla asuminen oli siis ensimmäinen ja yksi monista Dostojevskin kosketuksista elämän nurjaan puoleen. Kotona asuessaan Dostojevski jatkoi lukuharrastustaan nuoruuden innolla ja tutustui niin eurooppalaisiin kuin maanmiestensä klassikoihin. Venäläiskirjailijoista hänen kirjalliselle uralleen suuri merkitys oli Nikolai Karamzinin (1766-1826), Puškinin ja Mihail Lermontovin (1814-1841) sekä erityisesti Gogolin tuotannoilla. (Terras 1985, 102).

Alkuvuodesta 1837 kuolevat sekä runoilija Puškin että Dostojevskin perheen äiti Maria. Nuorelle Fjodorille tämä on raskasta aikaa, sillä äitinsä suremisen ohella hän kokee suuresti ihailemansa runoilijan kuoleman henkilökohtaisena menetyksenä. (Русские писатели 1992, 166). Sisaruksistaan kirjailija oli läheisin isoveljensä Mihail Dostojevskin (1820-1864) kanssa. Pian äidin kuoleman jälkeen, vuonna 1938 veljekset lähetetään Pietariin sotilasinsinöörin opintoja suorittamaan. Opintojen ohella veljekset jakoivat samankaltaisen arvomaailman ja kirjalliset aktiviteetit, joita he harjoittivat sekä omia lehtiä toimittaneina journalisteina että julkaistuina kirjailijoina. (Terras 1985, 102). Vain vuoden opiskeltuaan pojat saavat kuulla myös toisen vanhemmista menehtyneen, kun isä Mihail kuolee väkivaltaisesti, oletettavasti omien talonpoikiensa surmaamana. Huolimatta lyhyen ajan sisällä kokemistaan menetyksistä molemmat veljekset valmistuvat insinööriopistosta ajallaan ja astuvat palvelukseen. (Turoma 2011, 319).

Opintojen jälkeen Fjodor Dostojevski palvelee pietarilaisessa sotaministeriössä vuoden verran, kunnes päättää vuonna 1844 omistautua kirjallisuudelle ja eroaa virastaan. Hänen ensimmäinen kirjallinen julkaisunsa oli samana vuonna ilmestynyt käännös Honoré de Balzacin (1799-1850) romaanista *Eugénie Grandet* («Евгения Гранде»). (Terras 1985, 103).

Keväällä 1845 valmistuu ensimmäisen oma teos, romaani *Köyhää väkeä* («Бедные люди»), joka on kirjailijan useaan otteeseen uudelleen muokkaama teos. Sensuurin rajoituksista johtuen se ilmestyi aluksi kirjeromaanina runoilija Nikolai Nekrasovin (1821-1878) toimittamassa ja kustantamassa *Sovremennik*-aikakauslehdessä. Teos saavutti suuren suosion ja lukijoiden ohella sitä arvostivat myös kriitikot ja edistykselliset aikalaiskirjailijat. (Мирский 1992, 272). Teos käsittelee moraalialia ja se esittelee ompelijatar Varvaran yhtenä ensimmäisistä Dostojevskin henkilöihahmoista, jonka henkinen ja moraalinen tasapaino järkkyy minuutta horjuttavien elämänvalintojen ja niiden aiheuttaman kärsimyksen myötä. (Terras 1985, 103).

Seuraava teos, pienoisromaani *Kaksoisolento* («Двойник») taas kuvaa virkamies Goljadkinin mielen hajoamisen psykologiaa, teoksen nimen mukaista yksilön kahtiajakautumista. Goljadkin menettää järkensä, koska luulee erään toisen virkamiehen anastaneen hänen henkilöisyytensä. (Русские писатели 1992, 166-167). Teoksessa Dostojevski kuvaa Goljadkinin ihmisarvon

nujertumista sellaisella tarkkuudella ja syvyydellä, että sen lukeminen on murheellista, miltei sietämätöntä. Tällä lukijaa miltei kiduttavalla kuvaustavalla on selkeä yhteys Gogolin pikkuvirkamies Bašmatškinin ihmisyyden menetyksestä kertovaan novelliin *Päällysviitta* («Шинель»). (Мирский 1992, 274-275). Toisin kuin myöhemmässä tuotannossaan, Dostojevski ei vielä laajenna *Kaksoisolennon* psykologista henkilökuvausta yhteiskunnalliseksi tai filosofiseksi tarkasteluksi. Kaksoisolento-teema kuitenkin toistuu kirjailijan myöhemmissä teoksissa, joissa käsitellään päähenkilöiden sisäisiä ristiriitoja lukuisia kertoja. (Turoma 2011, 320).

Ensimmäisten teosten myötä Dostojevskin kirjalliset yhteydet laajenevat ja hän tutustuu kirjallisuuskriitikko Vissarion Belinskiin (1811-1848) ja tämän lähipiiriin, johon lukeutuivat muun muassa Nekrasov ja Ivan Turgenev (1818-1883). (Русские писатели 1992, 166-167). Kriitikolla oli iso merkitys venäläisen kirjallisuuden kehitykselle, eritoten venäläisen realismin muotoutumiselle. Belinskin kriittiset kirjoitukset määrittivät käytännössä kaikkea ajan kirjallista toimintaa, eli hänellä oli paljon painoarvoa sekä kirjallisuuden asiantuntijana että mielipidevaikuttajana. (Мирский 1992, 268-269). Kriitikon edistyksellisinä tavoitteina oli muun muassa maaorjuudesta ja ruumiillisista rangaistuksista luopuminen sekä luku- ja kirjoitustaidon kehittäminen. Belinskin määrätietoisuus johti kuitenkin eripuraan jopa hänen eniten arvostamansa kirjailijan, Nikolai Gogolin kanssa. Miesten välille virisi vuonna 1847 kirpaka viestintä, johon lukeutui muuan Belinskin sensuuria ja julmaa hallintoa arvostellut kirje. Kriittisen sisältönsä vuoksi se kuitenkin jäi arvostelemansa sensuurin hampaisiin ja sen julkaiseminen kiellettiin. Sillä oli silti merkittävä vaikutuksensa niin koko venäläiselle kirjallisuudelle kuin itse kirjailija Dostojevskillekin. (Turoma 2011, 269-271).

Myös Dostojevski riitautui Belinskin yhteisön kanssa, jätti sen ja liittyi keväällä 1847 Petraševskin ryhmän jäseneksi. Se aloitti älymystön kirjallisuuspiirinä, jossa keskusteltiin ajankohtaisista aiheista, kuten vapaasta painatusoikeudesta, talonpoikien vapauttamisesta ja oikeusprosessin uudistamisesta. Myöhemmin ryhmä kuitenkin radikalisoitui tärkeimpänä tavoitteenaan Venäjän tasavaltaistuminen. (Русские писатели 1991, 167). Petraševskiläiset suunnittelivat aseellista kapinaa, mutta eivät ehtineet toteuttaa sitä. Sisäministeriön agentin oli onnistunut soluttautua piiriin sisään ja kerätä todisteita sen vallankumouksellisista suunnitelmista. Eräässä ryhmän kokoontumisessa Dostojevski oli lukenut edellä mainittua Belinskin kirjettä ääneen ja se oli yksi peruste kirjailijan vangitsemiseen, sillä sensuurin kieltämän materiaalin levittäminen katsottiin vallankumoukselliseksi ja siten rangaistavaksi toiminnaksi. Keväällä 1849 ryhmän jäsenet pidätettiin ja kuulustelujen jälkeen vietiin kahdeksaksi kuukaudeksi Pietari-Paavalin linnoituksen vankilaan. (История России XIX, 225-227).

Myöhemmin ryhmän jäsenet, Dostojevski yhtenä tärkeimmistä, tuomittiin teloitettavaksi valtiollisina rikollisina salaliitossa toimimisesta. Tuomitut kuitenkin armahdettiin viime hetkellä, vasta Semjonovin aukiolle mestausta varta vasten rakennetulla puisella lavalla. (Волков 2004, 70-71). Tällainen viime hetken armahdus teloitussuhteiden, eli valeteloitus oli yleisesti käytössä ollut rangaistumuoto Nikolai I:n Venäjällä. (Turoma 2011, 320). Kuolemantuomio muutettiin Dostojevskin osalta myöhemmin rangaistukseksi, johon sisältyi karkoitus Siperiaan sekä aatelissäätyyn perustuneiden oikeuksien menettäminen. (Русские писатели 1992, 168).

Matkalla karkoitukseen Dostojevskiä ja kahta muuta petraševskiläistä kuljettanut saattue pysähtyy Tobolskissa, missä toimi tuolloin pakkotyölaitoksiin tuomittujen erotteluasema. Siellä vankien päät ajeltiin paljaksi ja heidän vartaloonsa painettiin rangaistuksen laatua ilmaiseet häpeämerkit. Karkoitettut kohtasivat myös myötätuntoa siellä täydennysrangaistustaan suorittaneiden dekabristien taholta. Dekabristivaimojen seurue lahjoitti karkoitetuille evankeliumin, joka oli ainoa vankeudessa sallittu teos ja Dostojevski säilytti saamansa niteen elämänsä loppuun asti. Pysähdyksineen rekimatka läpi hyytävän kylmän Venäjän Omskin pakkotyölaitokseen kesti lopulta yhteensä kuukauden. (Troyat 1995, 140-145).

Kirjailija Fjodor Dostojevski oli lähtöisin köyhtyneestä aatelisperheestä, jossa lukemista ja koulutusta arvostettiin. Kirjailija menetti molemmat vanhempansa suhteellisen nuorena ja etenkin hänen isäsuhteensa oli hankala. Ensimmäisten teostensa myötä nuori Fjodor pääsi kirjallisiin piireihin ja aktivoitui vallankumouksellisenä salaseuralaisena. Yhteiskunnallisen aktivismin seurauksena Dostojevski joutui kohtaamaan suuria vaikeuksia tultuaan tuomituksi maanpetoksesta. Pidätysaika, valeteloitus ja karkoitus Siperiaan olivat yksi ensimmäisistä Dostojevskin elämään sisältyneistä vapaudenriiston ja julmuuden kokemuksista. Seuraavaksi perheiden kirjailijan elämän karkoituksen jälkeiseen aikaan.

4.3. Karkoituksesta palautuminen

Siperiaan karkoitetuksi tuleminen oli Dostojevskin elämän käännekohta sekä ihmisenä, kirjailijana että journalistina. Kirjailija kuvasi vaativaa, mutta paljon antanutta karkoitusaikaa sekä tuotannossaan että kirjeenvaihdossaan. Dostojevski palasi pääkaupunki Pietariin levottomuuksien keskelle ja ryhtyi jälleen journalistiseen ja kaunokirjalliseen työhön.

Karkoituksen ensimmäisen osan Dostojevski suoritti neljä vuotta kestäneenä pakkotyönä Omskilaisessa vankilassa. Vankeuden jälkeen Dostojevski lähetettiin vuonna 1854

Semipalatinskiin rivisotilaaksi tsaarin armeijaan. Kolme vuotta palveltuaan kirjailija saa ylennyksen, hänelle palautetaan aatelisarvo ja hän avioituu ensimmäisen vaimonsa, Marija Isajevan kanssa. Lopulta vuonna 1859 Dostojevskille myönnetään lupa palata Siperian suunnalta Moskovon luoteispuolella sijaitsevaan Tveriin. Hän eroaa armeijasta, aloittaa kirjailijanuransa uudelleen ja asettuu lopulta asumaan Pietariin vielä saman vuoden puolella. (Русские писатели 1992, 168).

Vankeusajan jälkeisessä kirjeenvaihdossa Dostojevski kuvaa karkoitusta veljelleen Andreille ajaksi, jonka aikana hän tunsikin itsensä kuin elävältä haudatuksi. Pakkotyössä kuluneet vuodet olivat sanoinkuvaamatonta ja loputonta kärsimystä, jonka aikana karu todellisuus ei unohtunut hetkeksikään. (Достоевский Ф. М. - Достоевскому А. М. 2020). Siitä, miten vankeusaika vaikutti hänen henkisesti ja psyykkisesti Dostojevski kieltäytyy kertomasta, sillä hänen mukaansa olisi liian paljon sanottavaa. Kirjailija toteaa toiselle veljelleen Mihailille vain, että vankeusajan karun todellisuuden pakenemisesta aiheutunut pitkälinen omaan itseen kääpertyminen paljasti hänestä tarpeita ja toiveita, joita hän ei ennen tiennyt olevan olemassakaan. (Достоевский Ф. М. - Достоевскому М. М. 2020).

Vankeuden karusta todellisuudesta huolimatta Siperiassa vietetyt vuodet kehittivät nuorta kirjailijaa myös myönteisellä tavalla. Taitavana havainnoitsijana hän kykeni keksimään itselleen jopa huvitusta, sillä rikollisten karkean ulkokuoren alta hän löysi erilaisia ihmistyyppisiä ja kansallisia hahmoja, joiden monilukuisuudesta hän iloitsi. Karkoituksessa, neljä vuotta rikollisten keskuudessa elettyään Dostojevski vihdoinkin oppi kunnolla määrittelemään ihmisiä ja sitä, mikä heille on luonteenomaista. Hän toteaa ymmärtäneensä, että roolinsa alla ihmiset ovat kaikkialla ihmisiä riippumatta siitä onko täytettävänä vangin vai vartijan osa. Ainoa, mitä hänen mukaansa tästä kaikesta päätelleen on aiheellista pelätä, on ihmisten mielivalta. Kirjailija koki rangaistuksensa aikana myös oppineensa ymmärtämään venäläistä kansaa ja arvostamaan sitä uudella tavalla. Vankeudesta vapauduttuaan Dostojevski kuvaakin olotilaansa selkeäksi sekä toiveikkaaksi ja valoisissa tunnelmissa kertoo olevansa tyytyväinen elämäänsä. (Достоевский Ф. М. - Достоевскому М. М. 2020).

Kokonaisuutena Siperiassa vietetty aika oli kuitenkin vaativa koettelemus ja sen aikana vallinneet karut olosuhteet jättivät kirjailijaan jälkensä. Ruoan ja hygienian kehnous, yksityisyyden puute, vartijoiden brutaalius, vankien keskinäinen vihamielisyys sekä pakkotyön tekeminen jalkarautoissa jättivät kirjailijaan fyysiset ja henkiset arvet, joiden kanssa hän kamppaili vielä pitkään vapautumisen jälkeenkin. Muun muassa jo aiemmin havaittu vaikea hermosairaus, eli Dostojevskin sairastama epilepsia paheni etenkin vankileirin välttävissä olosuhteissa merkittävästi. (Terras 1985, 103).

Dostojevskin paluu pääkaupunkiin vuonna 1859 ajoittui historiallisesti poikkeukselliseen hetkeen, jossa Venäjän keisarikunnan eettiset ja sosiaaliset normit muuttuivat nopeammin kuin koskaan. Vuonna 1855 valtaan astunut keisari Aleksanteri II (1818-1881) pyrki vastaamaan kansan toiveisin edeltäjänsä Nikolai I:stä (1796-1855) edistyksellisemmällä otteella. Aiempaa vapaammassa ilmapiirissä ihmisten oli helpompaa saada sanottavansa kuuluviin, vaikka julkinen viestintä oli yhä sensuurin säätelemää. 1840-luvulla pinnan alla kytenyt kapina roihahti täyteen liekkiinsä ja nihilismi yleistyi intelligentsijan edustajien ja opiskelijoiden keskuudessa. Maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen vuonna 1861 levottomuudet yleistyivät, kun avoin agitaatio hallintoa vastaan oli mahdollista ensi kertaa vuoden 1825 dekabristikapinan jälkeen. Koska provokaatioita ja mielenosoituksia saattoi järjestää myös ilman sensuuriviranomaisten lupaa, seurauksena oli massiivinen aktivismin aalto, jossa protestointiin osallistuttiin äärimmäisen rajujen rangaistusten uhasta huolimatta. Vallankumouksellisen toiminnan taustalla oli maan radikaalia nuorisoa ja etenkin Pietarissa puhkesi opiskelijalevottomuuksia. Vaikka Dostojevski yhteiskunnallisena ajattelijana hyväksyi opiskelijoiden toiminnan tietyissä määrin, hän irtisanoutui radikaaleimpien ryhmien väkivaltaisesta aktivismista. Dostojevski ilmaisi kantansa nihilismin ja kaaoksen sävyttämässä tilanteessa journalisminsa ohella julkaisemalla ensimmäiset lukunsa teoksesta *Muistelmia kuolleesta talosta* («Записки из мертвого дома»), josta lukijat saivat esimakua siitä, mitä poliittisilla kapinanlietsojilla on odotettavissa. (Othman 1997, 41).

Vuosien 1860-1862 aikana julkaistu *Muistelmat* on venäläisen kirjallisuuden ensimmäinen merkittävä vankileirikuvaus, josta pakkotyön koettelemukset ilmenevät realistisen tarkasti. Romaanien kirjoittamisen ohella Dostojevski palasi myös journalistisen toiminnan pariin ja perusti vuonna 1863 veljensä Mihailin kanssa uuden kirjallis-poliittisen aikakauslehti *Epohan* sensuurin lakkauttaman edeltäjän, *Vremjan* tilalle. *Vremjassa* kirjailija julkaisi Charles Dickensin (1812-1870) innoittamana suurkaupungin kurjalistoa kuvaavia kirjoituksia, jotka muodostivat vuonna 1861 julkaistun romaanin *Sorrettuja ja solvattuja* («Униженные и оскорблённые»). Kirjailijan vankeusajan jälkeisestä tuotannosta ja journalismista ilmenee hänen arvomaailmansa murros, joka käynnistyi karkoitukseen johtaneesta tapahtumaketjusta. Sen myötä Dostojevskin länsimielisiä liberaaleja myötäillyt arvomaailma korvautui ortodoksisella maailmankuvalla ja konservatiivisella yhteiskuntanäkemyksellä. (Turoma 2011, 322-323).

Pesosen (2006, 243) mukaan nuoren, Euroopassa vallinneista sosiaalisista utopioista innostuneen kirjailijan ajatusmaailma kääntyi suorastaan ylösalaisin, kun entinen salaseuralainen muuttui karkoituksen aikana ensiksi hartaaksi kristityksi ja myöhemmin fanaattiseksi nationalistiksi. Arvomaailmansa muuttumisen myötä Dostojevski etäännytti länsimielisistä liberaalipiireistä ja irtisanoutui radikalismista. Niiden sijaan Dostojevski

liittolaisineen ryhtyi korostamaan omaa kansallista alkuperää keinona vastata Venäjällä vireillä olleisiin muutospaineluihin. Venäläisestä alkuperästä ammentaneen ryhmittymän nimeksi vakiintui maaperää tarkoittavan kantasanan «почва» perusteella potšvennitšestvo («почвенничество»). (Русские писатели 1992, 169). Ryhmittymää luonnehditaan 1860-luvun alkupuolen yhteiskunnallis-kirjalliseksi kulttuurikonservatismiin suuntaukseksi, jonka näkemyksiä tuotiin esiin muun muassa Dostojevskin veljesten julkaisuissa. Potšvennikeille oli luonteenomaista tyytymättömyys niin demokratiaan, liberalismiin kuin aristokratiaan. (История России XIX, 318).

Potšvennitšestvon toiminta liittyi osaltaan Venäjän 1800-luvun alkupuolella käynnistyneeseen vapautusliikeshintään, jonka päätavoitteena oli maaorjuuden lakkauttaminen ja demokraattisten uudistusten aikaansaaminen. Venäjän vapautusliikkeen erityispiirteeksi muodostui sen vaihteellisuus, sillä itsevaltiuteen perustunutta järjestelmää pyrittiin uudistamaan niin hallinnollisin kuin vallankumouksellisin keinoin usean vuosikymmenen aikana. Uudistuksille oli tilauksensa, sillä Venäjä oli jäänyt jälkeen pitkälle kehittyneistä läntisen Euroopan maista, joissa taloudellinen ja demokraattinen vallankumous sekä edustuksellinen politiikka olivat realisoituneet jo 1600-1800-luvuilla. Maan takapajuisuuden ohella Lännestä kantautuneet uutiset reformeista voimistivat kansan kasvavaa tyytymättömyyttä ja kasvattivat jo ennestään virinnetä uudistusaineita. (История России XIX, 101-102).

Vapautusliikkeen alkuvaiheen liikkeellepanevana voimana toiminut venäläinen intelligentsija jakautui erilaisiin ryhmittymiin, kuten slavofiileihin ja zapadnikkeihin, joiden näkemykset olivat osittain vastakkaisia. Siinä missä slavofiilit korostivat venäläisyyttä ja puolsivat itsevaltiutta, olivat zapadnikit maan länsimaistumisen ja monarkian heikentämisen kannalla. Ryhmittymiä yhdistäviä tavoitteita oli kuitenkin luku- ja kirjoitustaidon edistäminen sekä maaorjuuden vastustaminen. Potšvennitšestvo oli aatemaailmaltaan lähimpänä Venäjän kansan omaperäisyyttä, sen kansallisia tapoja ja perinteitä sekä ortodoksisista uskoa korostaneita slavofiileja. Niihin tukeutumisen ryhmittymät katsoivat parhaaksi vaihtoehdoksi Venäjän tulevaisuuden kannalta. (История России 2000, 215-222).

Omaa kansallista alkuperää potšvennikit painottivat sen vuoksi, että ryhmittymän mukaan niin radikaalit kuin liberaalit olivat kadottaneet yhteyden omiin juuriinsa. Eurooppalaisten ideoiden ja yhteiskuntakäsitysten sijaan venäläisten tulisi itse määrittää ainutlaatuiset, omaan maaperäänsä perustuvat arvonsa ja korostaa venäläiselle talonpoikauskulttuurille tyypillistä kristillistä veljeyttä. Omaan kansalliseen perinteeseen ja kulttuuriin nojaamalla olisi potšvennitšestvon mukaan mahdollista välttää Euroopassa yleisesti vallinnut rappio sekä pikkuporvarillisuus ja luoda uudenlainen, avoimuuteen perustuva järjestelmä. (Turoma 2011, 323).

Olemassaolevan järjestelmän kumoamisen sijaan potšvennitšestvon ajatuksena oli muokata slavofiilien ideologiaa ja löytää yhteinen idea, joka yhdistäisi sekä vastakkaisiin leireihin ajautuneen intelligentsijan että kulttuurielämän ja kansallisen alkuperän. Potšvennitšestvon edustajana Dostojevski oli maltillinen konservatiivi, joka suhtautui skeptisesti yhteiskunnan uudistamiseen vallankumouksellisin keinoin. Hän toi näkemyksensä ilmi niin kaunokirjallisissa teoksissaan kuin journalistisessa toiminnassaan, johon sisältyi poliittisia linjauksia ja julistuksia *Vremjassa* sekä kärkevää polemiikkia *Sovremennikissa*. Dostojevskin tavoitteli siis rauhanomaista reformia, jonka seurauksena konsensuksen löytäneet hallitus, älymystö ja kansa ryhtyisivät sopuisaan yhteistyöhön. (Русские писатели 1992, 169). Dostojevski asettui sosiaalista ja veristä vallankumousta vastaan ja tavoitteli sen sijaan moraalin tasolla tapahtuvaa vallankumousta. Dostojevski perusteli kantaansa sillä, että vallankumouksen terävin kärki ei koskaan osu niihin, joiden vuoksi tavallinen kansa kärsii, vaan juuri heihin, jotka ovat säälimättömien ihmisten sorron kohteena. («Маленький человек» в русской литературе 2020).

Vaikka Dostojevski tähtäsi poliittisella toiminnallaan yhteiskunnallisiin muutoksiin, hän vierasti vireillä olleista ideologioista etenkin sosialismia, jonka katsoi ateismin tavoin torjuvan kristillisen uskon, ja siten estävän mahdollisuuden pelastukseen. Kielteistä suhtautumista voimisti Dostojevskin nuoruudenaikainen utopiasosialismi, joka oli oleellisin syy Siperiaan joutumiselle sekä hänen elämänsä ja arvomaailmansa mullistaneelle kriisille. Poliittisen ja mentaalisen täyskäännöksen tehnyt ajattelija-kirjailija koki, että oli rangaistuksi tullessaan saanut ansionsa mukaan ja ryhtyi vannoutuneeksi tsaarin kannattajaksi sekä konservatiiviseksi nationalistiksi, joka vastusti sosialismia ja vallankumouksellisia toimia. Sosialismin ajattelutavassa hän koki ongelmalliseksi ”järkeisuskon”, eli liiallisen rationalismiin tukeutumisen, jossa oletettiin järjen korvaavan inhimillisen ihmisluonteen ja elävän elämän omat prosessit sosiaalista systeemiä rakennettaessa. Vallankumouksellisten ideologioiden sijaan hän katsoi, että Venäjän maa ja venäjän kansan sielu tulisi pelastamaan koko maailman. Venäjän kansa voisi antaa maailmalle ”Jumal-ihmisen”, joka olisi Lännen ”Ihmis-jumalan” antiteesi. Tästä syystä Venäjän koulutetun luokan tulisi Dostojevskin mukaan palata ortodoksisen uskon äärelle ja kääntää selkensä lännelle. (Othman 1997, 42-45).

Karkoituksessa vietetty aika oli Dostojevskille vaativa koettelemus, joka mullisti hänen arvomaailmansa perusteellisesti. Elämänmuutoksen myötä kirjailija etäännyi sosialistisesta ideologiasta ja perusti ystävineen potšvennitšestvon, jonka keskeisimpänä tavoitteena oli luku- ja kirjoitustaidon edistäminen sekä maaorjuuden vastustaminen. Vapautusliiknessä korostettiin venäläiselle talonpoikaiskulttuurille tyypillistä kristillistä veljeyttä ja pyrittiin kohti avoimuuteen perustuvaa järjestelmää. Dostojevski vierasti sosialismin ohella vallankumouksellisia keinoja ja tuomitsi niissä vallitsevan liiallisen rationalismin. Kirjailija-

journalistin omakohtaisen näkemyksen mukaan Venäjän maa, sen kansa ja ortodoksinen usko voisivat pelastaa koko maailman. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan kirjailijan elämän viimeistä neljänestä.

4.4. Vapautunut ja tuottelias kirjailija

Karkoituksen käynnistämän elämäkriisin myönteisenä seurauksena oli Dostojevskin vapautuminen kirjailijana. Dostojevski joutuu kuitenkin veljensä velkasuhteen takia taloudelliseen ja sosiaaliseen ahdinkoon, jonka aikana syntyy idea romaanille *Rikos ja rangaistus*. Sen jälkeen kirjailijan elämässä alkaa seesteisempi vaihe, jossa sekä perhe-elämä ja kirjallinen toiminta kukoistavat. Uuden suotuisamman elämänvaiheen myötä Dostojevskin arjen voimasuhteet muuttuvat, kun elämää aiemmin hallinneen levottomuuden korvaa aktiivinen kirjoitustyö. Sen tuloksena kirjailija julkaisee verrattain nopeassa tahdissa pääteoksiksi luokitellut romaaninsa, jotka nauttivat kriitikoiden arvostusta ja saavuttavat lukijoiden keskuudessa suuren suosion.

Vaikka karkoituksen käynnistämä kriisi merkitsi Dostojevskin elämän kääntymistä pääläelleen, oli kokonaisvaltaisen prosessin myönteisenä seurauksena hänen vapautumisensa kirjailijana. Hän toi muuntuneita käsityksiään ihmiskunnan tulevaisuudesta esille aikakauslehtensä *Epohan* ohella painokkaasti tulevissa teoksissaan Raskolnikovin tarinan ohella *Riivaajissa* ja *Karamazovin veljeksissä*. (Othman 1997, 44-45). Paluu Pietariin ja uuden elämän aloittaminen ei vielä kuitenkaan merkinnyt kirjailijan elämän muuttumista huolista vapaaksi. Karkoituksen koettelemuksista palautuminen oli kuluttavaa ja elämää hankaloittivat vaimon sairastaman tuberkuloosin ja Fjodorin epilepsian ohella myös muut perhehuolet. (Terras 1985, 103). Terveysongelmien lisäksi perhe-elämää rasittivat Fjodorin työpaineet sekä rakkaudettoman avioliiton aiheuttama katkeruus ja levottomuus, jotka kulminoituivat Fjodorin peliriippuvuutena ja uskottomuutena. (Troyat 1995, 238-239, 242-243).

Vuosi 1864 on kirjailijalle raskas, sillä kevään ja kesän aikana Dostojevski menettää lyhyen ajan sisällä kaksi lähipiirinsä ihmistä, kun sekä vaimo Maria että veli Mihail kuolevat. Fjodor ottaa veljensä velkaantuneen aikakauslehti *Epohan* vastuulleen, mutta joutuu pian lakkauttamaan sen kannattamattomana. Lehteen liittyvät talousvaikeudet eivät vielä kuitenkaan vielä olleet ohi, sillä sitä varten otetut velat olivat kasvaneet niin mittaviksi, että niiden pois maksaminen olisi vienyt lopun elämän. Ne hoitaakseen kirjailija tekee kustantaja Stellovskin kanssa velkasopimuksen, johon sisältyy oikeudet Dostojevskin koottujen teosten kokoelmaan

sekä uuteen romaaniin, joka on määrä toimittaa vuoden 1866 marraskuun alkuun mennessä. (Русские писатели 1992, 170).

Dostojevski siis kykeni sopimuksen avulla kuittaamaan velkansa, mutta joutui kirjailijoiden ahdingosta elävän Stellovskin tiukkaan otteeseen. Tiukan aikataulun ohella kustantajan laatima sopimus nimittäin sisälsi ehdon, jonka mukaan Dostojevski menettäisi toimittamatta jäävästä romaanista oikeutensa koko tuotantoonsa, sekä nykyisiin että tuleviin teoksiinsa. Yksinäinen ja kolkoon tilanteeseen joutunut Dostojevski pakenee velkojen sävyttämää ja epävakaata elämäänsä matkustamalla ulkomaille. Siellä kirjailija ajautuu tilanteeseen, jossa hän on riistäytyneen uhkapelaamisen takia menettänyt loputkin rahansa ja lymyilee yksin, varattomana ja väheksyttynä kurjassa wiesbadenilaisessa vuokrakopperossa. Dostojevski ajautuu siis äärimmäiseen ahdinkoon, mutta kirjailijan sosiaalisen eristyksen ja tukalan tilanteen kokemuksella oli myös myönteisenä seurauksena syntyi idea romaanille *Rikos ja rangaistus*. Lopulta hän saa ystävältään taloudellista tukea, jonka turvin Dostojevski palaa takaisin Venäjälle ja ryhtyy jälleen työhön. (Troyat 1995, 263-267).

Käännös kohti parempaa tapahtuu vuoden 1866 lopulla, kun Dostojevskillä on kiire saada pienoisoromaaninsa *Pelurit* (Игрок, 1867) julkaistua Stellovskin edellyttämään määräaikaan mennessä. Dostojevski palkkaa avukseen pikakirjoittaja Anna Grigorjevna Snitkinan (1846-1918), jonka avustuksella teos valmistuu ajallaan ja kirjailija välttyy Stellovskin kuristusotteelta. Yhteistyö *Pelurien* parissa johtaa Fjodorin ja Annan välien lähentymiseen ja vain kolmen kuukauden päästä tapaamisesta pari avioituu. Uuden avioliiton myötä Dostojevskin ulkoinen elämä tasaantuu, velat järjestyvät ja perheeseen syntyy neljä lasta. (Terras 1985, 104).

Ennen suurimpia teoksiaan hän kirjoitti kuitenkin dostojevskiläisen antisankarin esitelleen pienoisoromaaninsa *Kirjoituksia kellarista*, («Записки из подполья», 1865). Romaani korostaa erityisesti yhteiskunnan ja siinä vallitsevien olosuhteiden vaikutusta yksilöön. Sen sanoman mukaan yhteisön jokainen jäsen, etenkin kaikkein vähäosaisin, heijastelee yhteiskunnan tilaa eikä pelkää omaa asemaansa tai pärjäämistään. *Kirjoituksien* antisankari on kellariloukon mies, joka edustaa niin sanottua ikuista ihmistyyppiä, jolla on ollut suuri vaikutus kirjallisuuteen ja filosofiaan maailmanlaajuisesti. Tämän ihmistyyppin kautta Dostojevski käsitteli ensi kertaa ihmisen individualismia, ristiriitaisuutta sekä tahdonvapauden ongelmaa, eli teemoja, jotka toistuivat hänen myöhemmässä tuotannossaan. Kellariloukon miehen erilaisia representaatiota esiintyykin useassa kirjailijan myöhemmässä romaanissa. Näistä ensimmäisenä julkaistaan *Rikos ja rangaistus* («Преступление и наказание», 1866), jonka päähenkilö Raskolnikov siis on yksi 'kellariloukon miehen', ilmentymistä. (Turoma 2011, 322-323).

Seuraavassa romaani *Idiootti* («Идиот», 1868) on kertomus täydellisen hyvästä ihmisestä, puhtaasta hullusta, jonka välittömyys ja naiivius riisuu aseista jokaisen kohdalle osuvan

ihmisen. Teoksessa Dostojevski esittelee oman ihanteensa yksilöstä, joka on myönteinen, hyvä ja humaani ihminen. (Othman 1997, 141). Teoksen päähenkilö, ruhtinas Myškinin hyväntahtoinen mutta naiivi hahmo, paljastaa aikansa pietarilaisylimystön rappion ja laskelmoivan juonittelun. Dostojevskin tarkoitus oli teoksellaan kritisoida Venäjän nousevaa kapitalismia, mutta teoksesta muodostui tematiikkansa ja lempeän Myškinin ansiosta universaali tutkielma hyvyydestä ja kauneudesta. Myškiniä onkin usein verrattu Kristus-hahmoon, joka kärsii ympäristönsä puolesta oman terveytensä ja elämänsä uhraten. (Turoma 2011, 327).

Vuonna 1872 ilmestyy poliittinen romaani *Riivaajat* («Бесы»), joka kertoo provinssikaupungin nihilistiryhmän kumouksellisista toimista. Allegorisesti luettuna se on paholaiskatalogi, joka esittelee niin ilkkurisia ja mitättömiä kuin aidosti pelottavia demoneja, eli nihilistisiä yksilöitä, jotka hännäyvät ja hämmentävät yhteisöjään ja tilaisuuden tullen pyrkivät ottamaan vallan itselleen. Dostojevski esittelee nihilistin provokatiivisena toiminnan ihmisenä kumoamassa moraalialia, horjuttamassa uskontoa ja auktoriteetteja, vähättelemässä lakia ja järjestystä sekä toteuttamassa tuhopoltoja ja murhia. Radikaalinihilistit saavuttavat menestystä, sillä kevytmieliset paikallisauktoiteetit ovat menettäneet uskottavuutensa, eikä koulutetulla yhteisöllä ole tarvittavaa arvopohjaa, jolla vastustaa nihilistien houkuttavia lupauksia vapaammaasta yhteiskunnasta. Näiden sairaiden mielten esitelmänä ja ryhmien manipulaation tutkimuksena *Riivaajat* on yksi kirjailijan mestariteoksista. (Terras 1991, 349-350).

Elämänsä viimeisen vuosikymmenen aikana nationalismiin, kristinuskoon ja monarkiaan liittyvät ajatukset ja ideat muodostuivat kirjailijalle keskeisiksi ja hän toi niitä esille kirjoitussarjassaan *Kirjailijan päiväkirja* («Дневник писателя»), jota julkaistiin aluksi sanomalehdessä *Graždānin* (Гражданин) ja myöhemmin itsenäisenä kustanteenaan. Kirjoitussarja saavutti aluksi suuren suosion, mutta myöhemmin etenkin hänen uskonnollis-monarkistiset ideansa herättivät ankaraa kritiikkiä liberaalin lehdistön ja demokraattisesti ajattelevien lukijoiden keskuudessa. Tämä johti Dostojevskin aseman heikentymiseen, eikä hän hetkeen julkaissut mitään kaunokirjallisesti tai journalistisesti merkittävää. Oma luomistyöä heikentänyt roolinsa oli myös Dostojevskin keuhkosairaudella, jota hän kävi Saksan Bad Emsissä hoidattamassa useaan otteeseen. Hiljalleen kirjailija kuitenkin jälleen aktivoitui ja julkaisi vuonna 1875 romaanin *Keskenkasvuinen* (Подросток), joka on kehityskertomus arvojen ja moraalien välittymisestä sukupolvelta toiselle. Aikakauslehdissä julkaistujen kirjoitusten poleemisuus ei kuitenkaan lopulta estänyt Dostojevskia palaamasta kaunokirjallisuuden pariin, vaan ne loivat pohjan Dostojevskin tulevalle pääteokselle. *Kirjailijan päiväkirjassa* koetellut ideat ja juonikuviot kypsyivät täyteen mittaansa hänen suurromaanissaan *Karamazovin veljekset* («Братья Карамазовы»), joka julkaistaan vuonna 1880. (Русские писатели 1992, 172-173).

Karamazovin veljekset on uloimmalta kerrokseltaan rikosmysteeri, jossa selvitetään liikemies Fjodor Karamazovin murhaa. Syyllinen löytyy välinpitämättömän ja irstailuun sortuneen isän jälkeläisten joukosta, joten rikosmysterin ohella se on tarina myös isänmurhasta. Allegorisella tasolla veljekset edustavat ihmisyyden kolmea eri puolta älyllisen, aistillisen ja henkisen kyvykkyyden kuvauksena. (Terras 1991, 345, 351-352). Ivan, keskimmainen veljeksistä edustaa älyä, vanhin veli Dmitri symboloi tunnetta ja perheen kuopus Aljoša uskoa. Romaanin keskiössä on järjen ja uskon välinen kamppailu, jota Dostojevski kuvaa Aljošan ja Ivanin välisten dialogien kautta. Teosta on luonnehdittu tutkielmaksi kollektiivisesta syyllisyydestä ja vastuusta sekä yksilön vapaasta tahdosta. (Turoma 2011, 331).

Karamazovin veljeksissä taiteilijan monisyinen luomistyö saavutti älyllisen ja taiteellisen lakipisteensä ja sen syntyyn myötävaikutti Dostojevskin koko elämää sävyttänyt kamppailu oman uskonsa kanssa. Kirjailija ymmärsi kokemansa ristiriidan universaaliksi ja ilmensi sitä asettamalla miltei kaikki sankarinsa tämän traagisen konfliktin äärelle. Täyteen, yleismaailmalliseen mittaansa kuvaus Jumalaan uskomisen ja tätä vastaan kapinoimisen välillä tasapainoilemisesta kasvoi vasta Karamazovin perheen tarinassa. Aihe sijoittuu klassiseen venäläisen kirjallisuuden isät ja pojat-teemaan, jossa käsitellään uskonkysymysten ohella erilaisia dikotomisyyksiä esimerkiksi rikoksen ja rangaistukseen liittyvää filosofiaa ja psykologiaa tai sosialismin ja kristilliuskon välistä dilemmaa. Kirjailijan pääteos käsittelee tällaisten vastakkainasettelujen kautta ihmisten sielua kaihtavaa ikuista taistelua, jossa punnitaan hyvän ja pahan tai uskon ja epäuskon kysymyksiä. Tämä ihmisen ikuinen sisäinen taistelu ponnahtaa pinnalle ja muuttuu ajankohtaiseksi ongelmaksi aina yksilötason kriisien ja suurten yhteiskunnallisten murrosten äärellä. (Русские писатели 1992, 173-175).

Viimeisinä vuosinaan kirjailija nousi jälleen suosioon *Karamazovin Veljesten* ja yleisen arvostuksen siivittämänä. Hänet muun muassa valittiin Pietarin tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäseneksi ja vuonna 1879 Dostojevski osallistui kansainvälisen kirjallisuusyhdistyksen kutsumana kirjallisuuskongressiin Lontoossa. Lisäksi hänen keväällä 1880 Puškinin muistomerkin paljastustilaisuudessa pitämä puhe teki yleisesti suuren vaikutuksen ja sitä arvostettiin laajasti. Alkuvuodesta 1881 Fjodorin pitkään sairastama keuhkohtaumatauti paheni ja helmikuuisena yönä kirjailija havaitsi kurkussaan verenvuodon. Kirjailija Fjodor Mihailovitš Dostojevski kuoli helmikuun yhdeksännen päivän iltana kotonaan hyvästeltyään perheensä. Suuren kirjailijan menehtyminen aiheutti kansallisen surun ja Dostojevskin hautajaisiin virtasi massoittain ihmisiä. (Русские писатели 1992, 173-174).

Dostojevskin yksityiselämän asetuttua kirjailija julkaisi merkittävimmät teoksensa elämänsä viimeisen neljänneksen aikana. Dostojevski kuvasi keskeisimpien teostensa kautta sitä ristiriitaa, jota ihmiset kokevat suurten valintojen ja elämänmurrosten äärellä, kun vanhan ja

turvallisen säännöt eivät enää päde, eikä uuteen ja tuntemattomaan maailmaan ole ehditty vielä luoda uusia. Siten kirjailija taltioi niihin universaaleja ja ikuisia teemoja, joiden puoleen lukijat kääntyvät etsimään vastauksia ajasta ja paikasta riippumatta. Journalistina Dostojevski aktivoitui nationalismiin, orotodoksisen uskon ja monarkian puolestapuhujana siinä määrin, että ajoittain se heikensi hänen asemaansa kirjoittajana. Itse luomistyötä heikensi Dostojevskin keuhkosairaus, jonka komplikaatioon kirjailija-journalisti myöhemmin menehtyi. Seuraavassa luvussa siirryn käsittelemään Dostojevskin arvomaailmaa, kirjallista tyyliä ja kerronnan erityispiirteitä.

5. Dostojevskin tyyli ja kerronnan erityispiirteet

Dostojevski määrittellään tavanomaisesti realistiksi, vaikka hänen teoksistaan löytyy monia perinteiselle realismille vieraita piirteitä. Venäläinen realismi poikkeaa tavanomaisesta realismista, jossa tosiseikkoja kuvataan yksityiskohtaisesti käyttämällä yksinkertaista, suorasuoraista ja tarkoituksenmukaista kieltä.

5.1. Dostojevskin kirjallinen tyyli

Realistina Dostojevski käsitteli tuotannossaan yhteiskunnallisia ja sosiaalisia kysymyksiä laajasti. Kirjailijaa on määritelty modernin elämän historioitsijaksi, joka pyrki määrittämään nopeasti muuttunutta maailmaa suuren yhteiskunnallisen murroksen keskellä. Yhteiskunnan epäkohtia ja tavallisten ihmisten kehoa asemaa kuvatessaan Dostojevski oli muiden aikansa realistien tavoin merkittävä yhteiskunnallinen keskustelija. Venäjän 1800-luvun tiukan sensuurin vuoksi kaunokirjallisuuden merkitys yhteiskuntakritiikin väylänä korostui ja se teki venäläisestä romaanista maailmanlaajuisesti merkittävän ilmiön.

Dostojevski lukeutuu merkittävimpiin venäläisrealisteihin muun muassa Leo Tolstoin (1828-1910), Aleksandr Puškinin (1799-1837) ja Nikolai Gogolin (1809-1852) ohella. Venäläinen realismi kehittyi 1840-luvulla gogolilaisen naturalismin, eli satiirin sävyttämän ja perinteisen sentimentaalisen realismin yhdistelmäksi, joka sekä kertoo todellisuudesta että kuvaa sitä tunteisiin vetoavasti. Gogolilainen naturalismi äityi lopulta pelkkään elämän nurjien puolien sekä mauttomuuksien esittelyyn, josta genren kehittyessä haluttiin irrottautua. Yksipuolisen rujojen puolien esittämisen sijaan uuden sukupolven venäläisrealistit ryhtyivät kuvaamaan elämää täydessä kokonaisuudessaan. Myöhemmin Venäläisen realismin peruspiirteeksi vakiintui uudenlainen lähestymistapa, jonka mukaan kaikkiin ihmisiin suhtaudutaan tasa-arvoisesti sekä yhtävertaisen inhimillisesti riippumatta heidän yhteiskuntaluokastaan, kunniallisuudestaan tai moraalinsa tilasta. (Мирский 1992, 265-267).

Venäläisen realismin rooli ihmisyyden ja inhimillisen todellisuuden avartajana liittyy 1800-luvun alkupuolen tilanteeseen, jossa paineet keisarikunnan uudistamiseksi olivat kasvaneet. Keskustelu esimerkiksi kansan oppimattomuudesta ja Venäjän kohtalosta yleistyi venäläisen intelligentisijan piirissä edistyksellisen yhteiskunta-ajattelun myötä. Intelligentsija koostui koulutetuista ja yhteiskunnallisesti valvutuneista älymystön edustajista, jotka osallistuivat aktiivisesti maassa käytyyn julkiseen keskusteluun. Alun perin käsite kattoi alleen lähinnä aatelistaustaista pietarilaisälymystöä, mutta myöhemmin sen piiriin lukeutui myös muuta

koulutettua väestöä, kuten lehtimiehiä, kirjailijoita, taiteilijoita, opettajia ja lääkäreitä. Intelligentsijan toiminnan keskeisimpänä foorumina olivat laajalevikkiset kirjallisuuslehdet, joissa käsiteltiin Venäjän kohtaloa ja sen kansan roolia venäläisen kulttuurin ja yhteiskunnan muotoutumisessa. Kirjallisuudessa yhteiskuntakriittisyys ilmeni suuntauksena, jossa edellytettiin kansan elämän ja yhteiskunnallisten epäkohtien totuudenmukaisempaa kuvausta. (Turoma 2011, 258-259).

Tämän kehityksen myötä kulttuurinalojen huomio siirtyi vähitellen romantiikan valistusideologiasta ihmiseen ja hänen sisäiseen maailmaansa. Keskeisiksi teemoiksi nousivat humanismi, yhteiskunnallisen elämän käsittely ja tavallisten ihmisten elämän kuvaaminen. (История России, 2000, 652-653).

Romantiikan todellisuuspakoisen poikkeusyksilöiden ihannoimisen sijaan huomio kohdistettiin realismissa siihen, mikä miljöössä ja henkilöhahmoissa oli yleispätevää ja jokapäiväistä. Yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin sisältöihin siirtyminen liittyi osittain eurooppalaisen kirjallisuuden yleiseen kehitykseen, mutta Venäjällä kirjailijoiden yhteiskunnallista roolia voimisti maan 1800-luvun jälkipuolen tiukka sensuuripolitiikka. Esimerkiksi kirkon oppien horjuttaminen, keisarin ja hänen hallintonsa kunnian loukkaaminen tai sosialistinen ja kommunistinen oppi oli Venäjällä kiellettyä. Sensuurin keinoin säädeltiin ankarasti kaikkea, mitä maassa aiheesta sai sanoa ja sääntelyn johdosta julkista keskustelua yhteiskunnallisista asioista oli käytännössä mahdotonta käydä tavanomaisilla foorumeilla. Fiktiivisen kirjallisuuden raameissa sensuurin asettamia kieltoja oli helpompi kiertää, kuin yhteiskuntapoliittisissa kirjoituksissa, jolloin kaunokirjallisuudesta tuli tärkeä yhteiskuntakritiikin väylä. Tämä teki ajan venäläisestä romaanista sekä kansallisesti että kansainvälisesti merkittävän ilmiön. (Turoma 2011, 283-285).

Inhimillisyyden ohella 1800-luvun venäläiskirjailijoita yhdisti yleisesti heidän tapansa suhtautua yhtä vakavasti niin ulkomaailmaan kuin omaan itseensäkin. Ihminen ja hänen kohtalonsa oli vakava kysymys, jota he käsitelivät uudella ja venäläiselle ajattelulle ominaisella tavalla. Siinä missä osalla kirjailijoista oli käytännöllinen suhtautuminen olemassaolon kohentamiseksi selkeine kehityskeinoineen, toisten päätavoite oli tuoda esiin venäläistä elämää ja olemassaolon ongelmia. Dostojevskin ohella muutamat heistä yhdistivät realismiinsa myös erityisen venäläisen huumorin, joka ei kuitenkaan merkinnyt kevytmielisyyttä. (Hingley 1975, 20-23). On ymmärrettävää, että kaiken ihmiselämän vakavasti ottamisen saattoi kantaa kevyemmin ja kuvata sitä vetovoimaisemmin, kun jokapäiväisten ja toisinaan hyvinkin raadollisten elämän realiteettien tarkastelussa pystyi tunnistamaan myös niihin sisältyvän koomisen tason.

Venäläisen realismin kehitykseen liittyneen kirjallisuuden yhteiskunnallistumisen myötä maan kirjailijoiden teoksista muodostui lukijoille eräänlaisia elämän oppikirjoja. Niistä löytyi ensimmäistä kertaa henkilöhahmoja, joihin myös niin sanotun alaluokan ihmisten, eli tavallisen kansan oli mahdollista samastua. Juuri tähän tasa-arvoa ja inhimillisyyttä edistäneeseen ominaisuuteen perustuu Venäjän 1800-luvun kirjallisuuden ansiokkuus. («Маленький человек» в русской литературе 2020). Myös Mirski puhuu venäläisen kirjallisuuden humaaneista arvoista ja toteaa, että myös länsimaissa venäläisiin romaaneihin on suhtauduttu eräänlaisina ihmisyyden avaimina aina siitä lähtien, kun niihin on päästy tutustumaan. Niiden tukahtumaton tenho perustuu realistiseen ihmiskäsitykseen, jonka mukaan ihmiset eivät ole hyviä tai huonoja, vaan enemmän tai vähemmän onnettomia ja myötätuntoa kaipaavia. (Мирский 1992, 266-267).

Uuden lähestymistavan myötä realistisen kirjallisuuden keskiöön nousi henkilöhahmoja ja miljöitä, joilla ilmennettiin ihmisten elämään sisältyviä jokapäiväisiä haasteita. Tavallisen kansan kehoja elinoloja kuvaamalla realistit tunnustivat ensimmäisten joukossa sen, ettei yksilön ole mahdollista hallita häntä ympäröivää todellisuutta eikä siinä vallitsevia yhteiskunnallisia ja biologisia voimia. Tekstin tasolla tämä merkitsi tekijän jäämistä taka-alalle, kun hänen mielipiteensä ja subjektiiviset näkökulmansa korvautuivat objektiivisuutta tavoittelevalla kertojanäänellä, eli niin sanotulla kaikkietävällä kertojalla. Verrattuna muuhun eurooppalaiseen kirjallisuuteen venäläisessä kirjallisuudessa korostui kokonaisten ihmisryhmien tai yhteiskuntaluokkien ongelmien käsittely yksilön psykologisen kuvauksen kautta. Siinä missä Ivan Gontšarovin (1812-1891) Oblomovissa ja Turgenjevin henkilöhahmoissa kuvataan tarpeetonta ihmistä, on Dostojevskin Raskolnikov malliesimerkki 1860-luvun ääritilanteeseen ajautuvasta radikaalinuoresta. (Turoma 2011, 283-284).

Uudenlaisen kertojan avulla romantiikan kaikkivoipaisen poikkeusyksilön ihannoimisesta siirryttiin realistisempaan elämän kuvaukseen ja se antoi tilan 'pienelle ihmiselle', eli urauurtavalle humaania ihmiskäsitystä ilmentäneelle henkilöhahmolle. Inhimillisyyteen vetoava pieni ihminen ilmaantui ensi kertaa juuri venäläiskirjailijoiden teoksissa ja tällä arkkityyppisellä sankarilla on keskeinen asema venäläisessä kirjallisuudessa. Hahmon löytämistä ja määrittämistä pidetään yhtenä venäläisrealistien tärkeimmistä saavutuksista. (История России, 2000, 655).

Tämän nöyryytetyn ja merkityksettömältä vaikuttavan hahmon elämä vähäisine iloineen ja suurine suruineen vaikuttaa ensinäkemältä mitättömältä, ei kenenkään huomion arvoiselta asialta. Pienen ihmisen hahmo ilmentää julmaa todellisuutta, jonka kohtuuton epäoikeudenmukaisuus ajaa ihmisen pakenemaan oman mielensä sisään, pakahtumaan ja lopulta kääpertymään itseensä lopullisesti. Pieni ihminen ei kuitenkaan ole pelkkä uhri, vaan myös

aktiivinen toimija, joka nousee ratkaisevaan rooliin. Heikolta ja mitättömältä vaikuttavaan hahmoon sisältyy näet yllättävää voimaa, sillä alistetusta asemastaan huolimatta juuri hän uskaltautuu kamppailuun oikeudenmukaisuuden puolesta, vaikka se vaatii asettautumista vastateloin maailman mahtavien kanssa. Dostojevskin pientä ihmistä rajoittaa ulkoisia olosuhteita enemmän hänen oma kunnianhimosna, jolle kyseinen hahmo on valmis antautumaan seuraamuksista välittämättä. Kaikkietävän kertojan myötätuntoisen esitystavan ansiosta tästä pienestä ihmisestä kehkeytyy jotakin asemaansa suurempaa, jolloin sääliittävästä olennosta ja synkeästä antisankarista sukeutuu oikea sankari. («Маленький человек» в русской литературе 2020). Siten pienestä ihmisestä kehittyi inihmillisyyden puolustaja, joka ikuisesti suojelee kaikkia ihmisiä, niin heikkoja kuin etuoikeutettujakin.

Nostamalla pienen ihmisen ja hänen vähäpätöisen elämän teostensa keskiöön venäläiskirjailijat antoivat tavalliselle kansalle äänen, yhteinäisyyden kokemuksen ja toivon paremmasta. Samastumiskokemusten myötä ihmiset kokivat henkistä helpotusta, jolloin taiteen keinoin muodostui lisää psyykkistä liikkumavaraa, joka osaltaan teki yhteiskunnallisen muutoksen mahdolliseksi. Venäläiskirjallisuuden erityistä asemaa yhteiskunnallisena toimijana kiteyttääkin juuri se, että se antoi kaikkein vähäosaisimmille yhteiskunnallisen aseman ja äänen tilanteessa, jossa keskustelua yhteiskunnan epäkohdista ei käyty lainkaan.

Myös Dostojevski määrittellään tyyliltään tavanomaisesti realistiksi, vaikka hänen teoksiinsa sisältyy monia perinteiselle realismille vieraita elementtejä, kuten fantasiaa, erityistä groteskiutta ja liioittelua. Tässä hän ei eroa venäläisistä kollegoistaan, joiden realismia sävyttivät edellä mainittujen piirteiden ohella karikatyyrimäisyys ja luonnekuvauksen korostuminen juonen kustannuksella. Venäläinen realismi tuleekin ymmärtää omana genrenään, joka poikkeaa tavanomaisesta realismista, jossa tosiseikkojen, kuten ihmisten ulkomuodon tai maiseman yksityiskohtaiseen kuvaamiseen käytetään yksinkertaista, suorasukaista ja tarkoituksenmukaista kieltä. (Hingley 1975, 18-20). Dostojevski itsekkin nimitti realismiaan fantasiamaiseksi ja katsoi, että mielikuvituksellisten keinojen käyttäminen on välttämätöntä sellaisen murroksen aikana, jossa yhteiskunta on hajoamispiisteessä. Dostojevskia kuvataankin modernin elämän historioitsijaksi, joka pyrki määrittämään vielä paikkaansa hakevan ”uuden” maailman ääriiivoja infernaalisen pimeyden ja kaaoksen keskellä. (Русские писатели 1991, 175).

Erityinen venäläinen huumori ilmenee kirjailijan tuotannossa dostojevskilaisen itseironian sekä romaanihahmojen sisäisen maailman kaunistelemattomana ja usein satiirisena kuvaamisena. Dostojevski edustaa gogolilaista satiirista perinnettä venäläisessä kirjallisuudessa, vaikka häntä ei satiirin lajityypin edustajaksi tavanomaisesti mielletäkään, etenkin Suomessa. Tämä johtuu Kartanon mukaan maidemme välisestä kulttuurimuurista, jonka määrittävimpänä piirteenä on

eroavaisuus tunteiden ilmaisussa. Siinä missä suomalaiset ovat tunneilmaisussaan varsin pidättyväisiä, venäläisille tunteiden ääritilat ja nopea siirtyminen niissä ääripäästä toiseen on arkipäivää. Tämän ohella venäläiselle kulttuurille on ominaista julman todellisuuden ja ihmisen sisäisen ahdistuksen aiheuttaman tuskan lievittäminen huumorin, absurdien näkökulmien tai valtaapitäviin kohdistuneen pilkan avulla. Tapamme käsitellä vaikeita asioita siis poikkeavat merkittävästi toisistaan. Suomalaisessa kulttuurissa monet Dostojevskin käsittelemät teemat aina murhista ja riidoista kärsimykseen ja kuolemaan edellyttävät meidän käyttäytymiskoodimme mukaan ehdottoman ja syvän kunnioituksen ilmaisemista, eikä ajatusmaailmaamme siten sovi vakavina pitämiemme asioiden kanssa irvaileminen. Tästä johtuen Dostojevskin teosten komiikka ei aina aukene suomalaislukijoille, jolloin ne saattavat vaikuttaa yksiulotteisen synkiltä. (Kartano 2009, 8-12).

Bahtin liittyy Dostojevskin eurooppalaiseen kirjallisuuden historiaan ja toteaa tämän jatkaneen ja uudistaneen jo antiikin ajoista alkanutta satiirista ja parodioivaa kirjallista perinnettä. Bahtin puhuu karnevalisoituneesta kirjallisuudesta, joka on yhdistelmä satiirista kirjallista perinnettä sekä maailman ylösalaisin kääntävää karnevaalia. Hänen mukaansa Dostojevskin kaikkia kaunokirjallisia teoksia määrittää karnevalisaatio, joka on keino havaita ja näyttää ihmisen luonteesta ja käyttäytymisestä sellaista, mikä ei tavallisissa olosuhteissa tulisi ilmi. (Бахтин 1963, 142-143, 162-163, 220).

Karnevalisaation koomisuus on pinnallista ja helposti havaittavaa, mutta kun se Dostojevskin romaaneissa yhdistyy syvempiin kerroksiin, sen luonne muuttuu. Silloin ilmeiseen komiikkaan liittyvä naurun vaivattomuus vaimenee ja häviää miltei olemattomiin. Kyse on Bahtinin mukaan redusoituneesta naurusta, joka on maailmankirjallisuuden keskeinen ilmiö. Ensinäkemältä vain tummia sävyjä sisältävän ilmiön pintapuolisen synkkyuden ei kuitenkaan pidä antaa johtaa harhaan, sillä tummien sävyjen ohella redusoituneen naurun alta löytyy myös koominen tasonsa. Osasta Dostojevskin teoksista nauru erottuu helposti, mutta *Rikoksen ja rangaistuksen* osalta Bahtin kuitenkin toteaa, että siinä nauru on redusoitunut jo aivan minimiinsä (Бахтин 1963, 220-222). Teoksen sisältämien koomisten elementtien synkkyuden varjoon jääminen saattaaakin selittää sitä, että teos voi helposti vaikuttaa ainoastaan raskaalta ja uhriuttavalta ongelmassa piehtaroinnilta ja kurjuuden korostamiselta.

Venäläinen realismi tulee sen sisältämien erityispiirteiden vuoksi ymmärtää omana fantasian, karikatyyrimäisyyden ja liioittelun elementtejä sisältävänä genrenään. Venäläisrealisteja yhdistää inhimillisyyden kytkeytyminen erityiseen venäläiseen huumoriin, jossa ihminen ja hänen kohtalonsa on vakavasti otettava asia. Venäläisessä kulttuurissa julmaa todellisuutta on totuttu lievittämään juuri huumorin ja absurdien näkökulmien avulla. Dostojevski edustaa gogolilaista satiirista perinnettä ja hänen teoksissaan venäläinen huumori ilmenee

dostojevskilaisena itseironiana ja kaunistelemattomuutena. Niiden ohella Dostojevskin katsotaan yhdistyvän parodioivaan kirjalliseen perinteeseen ja karnevalisaatioon, joissa olosuhteet ylösalaisin kääntämällä on mahdollista taltioida normaalitilanteessa huomaamattomina pysyviä asioita. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen kirjailijan kerrontaan liittyviä erityisominaisuuksia.

5.2. Dostojevskin kerronnan erityispiirteet

Dostojevskin urauurtava ja paikoin jopa kömpelö kerronta haastaa lukijaa monella tapaa ja vaatii hänen teostensa tarkastelua tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Dostojevskin luoma polyfoninen poetiikka, hänen ajatusmaailmansa ja kertojatekniikkansa pluralistisuus sekä teosten tapahtumien epälineaarinen eteneminen ovat niitä piirteitä, jotka monimutkaistavat dostojevskiläistä kerrontaa.

Dostojevskia pidettiin jo elinaikanaan yleisesti merkittävänä tekijänä, mutta ei vielä suurena taiteilijana. Ymmärrys hänen tyyliään ja kerrontaansa kohtaan kasvoi vasta ajan myötä ja Dostojevski sai tunnustusta tärkeänä ajattelijana ja mestarikirjailijana vasta elämänsä loppupuolella. Varsinainen läpimurto kirjailijan ja hänen teostensa ymmärtämisessä ja arvostuksessa tapahtui Mihail Bahtinin Dostojevskin poetiikan erityispiirteitä avanneen teoksen «Проблемы поэтики Достоевского» myötä. Bahtinin tärkein viesti oli, ettei Dostojevskia tule arvostella tavallisten romaanin tyylin tai rakenteen mukaan vaan polyfonisina kompsitioina, joissa soi erillisten yksilöllisten äänten konsertti. (Terras 1991, 352-353).

Dostojevskin poetiikan erityispiirteet edellyttävät hänen tuotantonsa tulkitsemista perinteisestä poikkeavalla tavalla. Uudenlaisen esitystyylin ohella myöskään Dostojevskin teosten juoni, rakenne tai idea eivät sovellu sosiaalipsykologisen, tapa- tai perheromaanin tavanomaisiin tarkasteluatapoihin. (Бахтин 1963, 135-136). Polyfonisen esitystavan osalta Kartano tosin toteaa, että Bahtin kirjoitti neuvostoaikana, eikä luultavasti voinut sanoa ääneen sitä, että näkökulmien viljavuuden ohella moniäänisyys oli myös Dostojevskin nerokas menetelmä välttää oman aikansa sensuurin hampaisiin jäämistä. Kirjailija kätki oman näkökulmansa sekä lukijoilta että sensoreilta käyttämällä runsaasti eri romaanihenkilöitä ja heidän alati muuttuvien näkökulmiensa ja mielipiteidensä labyrinthteja. Polyfonia siis suojeli kirjailijaa sensuurilta, vaikka se ei olisi ollutkaan tietoinen keino välttää sitä. Kartano toteaa kuitenkin, ettei polyfoniassa ollut kyse vain sensuurin välttämisestä, vaan että kirjailijan äänen lomittuminen romaanihenkilöiden kanssa liittyy Dostojevskin uudenlaiseen ihmiskäsitykseen. (Kartano 2009, 32-33).

Kulttuuritoimittaja Hans Othman kiteyttää Bahtinin analyysia ja toteaa, että Dostojevskin romaaneissa ei ole yhtä hallitsevaa ajatusta, vaan monia eri tietoisuuksia, joiden on mahdotonta sulautua toisiinsa. Tämä johtuu siitä, että kirjailijan ajatusmaailma oli pluralistinen, eli se oli rakentunut monien erilaatuisten aineiden ja näkökulmien varaan. Othmanin mukaan Dostojevskin pluralismi oli seurausta hänen aikansa pirstaloituneisuudesta, joka teki polyfonisen romaanin paitsi mahdolliseksi, myös tarpeelliseksi ja ajankohtaiseksi. Kirjailijan polyfoninen ja pluralistinen kertojatekniikka haastaa lukijaa monella tavalla. Esimerkiksi eri kertojaroolien erottaminen on hankalaa, sillä niiden erot ovat hiuksenhienoja. Dostojevski ei ole niin sanottu kaikkietävä kertoja ja toisinaan on vaikea tunnistaa, milloin puheenvuoro on itse kirjailijalla ja milloin taas romaanin ”minällä”. Teosten tapahtumat eivät myöskään etene tasaisesti tai lineaarisesti, vaan ne ovat äkillisten käänteiden, rajujen purkauksien ja katastrofien sarjoja. Teoksissa korostuu elämän tilapäisyys ja ohimenevyys, sillä niissä ei ole olemassa käsitteitä ’ennen’ tai ’jälkeen’ ja tämä sitoo Dostojevskin sankarit vahvasti juuri meneillään olevaan hetkeen. (Othman 1997, 147-148, 154-159).

Dostojevskin tuotantoa suomentanut Martti Anhava kiinnittää huomiota kirjailijan kerrontaan, jota häiritsee tekstin heittelevyys ja epämääräisyys esimerkiksi toiston ja haparoivan kielen takia. Kerronnan ajoittaista vaikeasoutuisuutta selittää se, että ulkoisen todellisuuden kuvaamisen oli Dostojevskille toisarvoista pakkotyötä, jonka seurauksena kuvailulauseet tulivat kuin paiskotuiksi paperille vailla täsmällisyyteen ja selkeyteen johtavaa harkintaa. Oman rajallisuuden tiedostaminen havainnoitsijana aiheutti kirjailijassa kateutta ja ajoi häntet kilpailemaan kollegoidensa kanssa. Myös tämä selittää Dostojevskin epätasaisuutta prosaistina, sillä riittämättömyyden seurauksena hän pyrki tarjoamaan kerrontansa hiomattomuuden vastapainoksi tunteen ja ilmaisun kiihkoa, joita ei muiden aikalaikirjailijoiden teksteistä löytynyt. Anhava pitää kuitenkin kummallisena sitä, ettei Dostojevski luottanut kirjailijan tärkeimpään työkaluun, eli kieleen ja sortui siten määreiden paljouteen ja monisanaisuuteen. (Anhava 2017, 211-215, 224-229).

Kerronnan hiomattomuudesta huolimatta Anhava kuitenkin tunnustaa Dostojevskin arvon sellaisten sisältöjen hahmottajana ja kuvaajana, joita on vaikea ilmentää. Dostojevski oli ulkoisen todellisuuden sijaan kiinnostunut ihmisen sisäisestä maailmasta ja henkisestä rakenteesta, joiden havainnollistamiseen kirjailija paneutui huolella ja kykeni kuin luonostaan luomaan epäjohdonmukaisuutta ja ajattelun sameutta sisältävän haparoinnin vaikutelman. Anhava toteaaakin, että ihmisen mieltä, sielua ja persoonallisuutta kuvatessa saattaa tietynlainen haparointi olla kaikkein täsmällisin ja havainnollisin tapa, sillä niiden aineettomasta, epämääräisestä ja ristiriitaisesta olomuodosta on hyvin haastavaa saada kokonaisvaltaista ja pitävää otetta. Tässä Dostojevski kuitenkin onnistui ja oli ihmisten kohtaamien ristiriitojen, mielen järkkymisen tai erilaisten mielentilojen ilmentäjänä omalla tasollaan. Raskolnikovin

hämäränsekaiset sisäiset monologit ovat yksi esimerkki tästä Dostojevskin sankareiden kiihkoon ajetusta ajattelusta. Anhava päätyy pohtimaan myös sitä, liittyykö Dostojevskin epämääräisyys kirjoittajana sittenkin hänen syvempään ymmärrykseensä ihmisen psyyken hataruudesta, vai kääntyikö kirjailija tieteen tahtoon kohti aihe maailmoja, joiden yhteydessä ilmaisun epätasapainoisuudella ei ollut merkitystä? Lopullista vastausta Anhava ei pohdintaansa löydä, mutta toteaa Dostojevskin kielen herättämien kysymysten olevan pohtimisen arvoisia. (Anhava 2017, 218-221, 232-233).

Yhtä kaikki, ihmismielen syvimpien kerrosten yleistajuisen valottamisen ja ulkoisten olosuhteiden kuvaamisen malttamattomuuden välinen kontrasti on jälleen yksi esimerkki ajattelija-kirjailijaan liittyvistä monista ristiriidoista. Dostojevskiltä ei ehkä ihmismielen syväluotaamisen jälkeen enää riittänyt kärsivällisyyttä ilmiselvän ulkoisen todellisuuden taltioimiseen tai tekstin hiomiseen lukijalle selkeään, virheettömään ja tarkkaan muotoon, mutta pinnan alla piilevien mielen kiemuroiden ja labyrinttien hämärien nurkkien asiantuntijana ja oppaana Dostojevski on sitäkin ansiokkaampi. Ne puutteet, joita lukija joutuu kerronnan kömpelyyden ja heittelevyyden vuoksi sietämään korvautuvat Dostojevskin poikkeuksellisella kyvyllä ymmärtää ja valaista ihmisyyden syvimpiä kysymyksiä.

Kirjailijana Dostojevski ei ole taidokkain kielenkäyttäjää eikä ulkoisen maailman kuvaaja ja hänen kerrontaansa häiritsevät toisto, heittelevyys ja epämääräisyys. Kirjailija tiesi oman rajallisuutensa ulkoisen todellisuuden kuvaajana ja pyrki korvaamaan tekstinsä hiomattomuutta omaleimaisella tunteen ja ilmaisun kiihkolla. Samalla kun nuo puutteet selittävät Dostojevskin kerronnan vaikeasoutuisuutta, ne ovat myös avain hänen teostensa arvokkaimpaan antiin. Kirjailija oli mestari valottamaan ihmisen sisäistä maailmaa ja sen syvimpiä kerroksia. Ihmisten ristiriitaisuuden tai mielen järkkymisen kaltaisten vaikeasti ilmennettävien asioiden kohdalla Dostojevskin luoma haparoinnin ja epäjohtonmukaisuuden samaa vaikutelma saattaa olla se kaikkein tarkoituksenmukaisin ja täsmällisin kuvaustapa. Seuraavaksi perehdyn kirjailijan arvoihin, ihmiskuvaan ja hänen teostensa sankareihin.

6. Dostojevskin arvomaailma, ihmiskuva ja sankari

Niin Dostojevskiä ihmisenä ja taiteilijana kuin hänen ihmiskäsitystään kuvaa hyvin erilaisten vastakkaisten näkemysten, halujen ja tarpeiden muodostama ristiriitaisuus. Samaan aikaan, kun häneltä ihmisen salaisuutta määrittäessään löytyi ymmärrystä kaikkein syvimmillä ja arveluttavimmilla ihmisyyden tasoille, oli Dostojevski sokea omalle tietämättömyydelleen ja pimeälle puolelleen. Kirjailija-ajattelijan yleisesti kokeman ambivalenssin ytimessä olleella vaikealla isäsuhteella oli suuri vaikutus kaikkeen hänen tekemäänsä ja julkaisemaansa.

6.1. Ihminen ihmisessä ja pimeän puolen valottaminen

Dostojevskin tuotantoa yhdistää sen kiinnittyminen kristinuskon ydinkysymyksiin sekä huomion kiinnittäminen vähäosaisen ja nöyryytetyn kansan elämään. Hän käsittelee teoksissaan inhimillistä kärsimystä, pahuuden olemusta ja moraalialia. Keskeisimmäksi missiokseen kirjailija näki ihmisen salaisuuden paljastamisen, eli 'ihmisen ihmisessä' löytämisen ja identifioimisen. Dostojevski käsitteli teodikean ongelmaa tavoitteenaan pahan tunnistaminen ja sen taltuttaminen voittamattomasta vihollisesta ymmärrettäväksi vastustajaksi. Valottamalla ihmisen pimeää puolta kirjailija purki ihmisten kantamaa syyllisyyden ja häpeän taakkaa. Ihmisen salaisuuden selvittäminen oli osa Dostojevskin omaksumaa kristillisen armeliaisuuden oppia, jonka mukaan jokainen ihminen on Jumalan kuva. Kuten monessa muussakin asiassa, oli Dostojevski kuitenkin syvästi ristiriitainen myös oman uskonsa ja armeliaisuutensa toteuttamisessa.

Kirjailijan teoksissa pohditaan ihmisenä olemisen ja pahuuden peruskysymyksiä etsimällä vastauksia siihen, miksi viattoman tulee kärsiä, miksi maailmassa on pahaa ja miten näihin elämän varjopuoliin tulisi suhtautua. (Turoma 2011, 316, 331). Kartanon mukaan Dostojevskin moraalifilosofinen pohdinta pahan olemassaolosta maailmassa on hänen tärkein antinsa venäläiselle ajattelulle. Maailmassa vallitsevan pahuuden ja Jumalan hyvyyden yhteensovittamaattomuuden välistä ristiriitaa, eli teodikean ongelmaa puntaroidessaan Dostojevski toi teoksissaan esille ihmisen pahuudeksi tulkittuja puolia. Vahingollisuuden ja vääristyneisyyden näyttämässä hänen pyrkimyksensä ei ollut shokeeraaminen tai skandaalihakuisuus, vaan pahan tunnistaminen ja voittaminen, jotta se muuttuisi voittamattomasta vihollisesta tutuksi ja ymmärrettäväksi vastustajaksi. Näin Dostojevskin ajattelussa rakentunut ihmiskuva on inhimillisen realistinen ja kokonaisvaltainen, sillä se ei ole idealisoitu, kaunisteltu eikä häikäiseväksi kiillotettu. Inhimillisen laveutensa vuoksi se ei

sokaise katsojaa, vaan siitä välittyy myös ihmisen nurjamielisyys ja pimeä puoli siedettävällä tavalla. (Kartano 2009, 16-17).

Ihmisen pimeän puolen valaiseminen on arvokasta senkin vuoksi, että se purkaa pahoina ja tuomittavina pitämiimme asioihin kiinteästi liittyvää salailua ja siten vapauttaa ihmisiä syyllisyyden ja häpeän hallinasta. Vapauttamista pidetään kuitenkin myös vaarallisena, sillä joidenkin mukaan syyllisyyden ja häpeän tunteminen on ainoa ihmistä hillitsevä keino, joka oikaisee moraalisesti ja pitää kaidalla tiellä. Tästä Fjodor Mihailovitš oli eri mieltä, sillä jo Siperian vuosinaan hän havaitsi, etteivät rangaistusvangit tavanomaisesti tunteneet häpeää tai syyllisyyttä tekemästään rikoksesta, koska kokivat sen luonnollisena jatkumona elämänsä kululle. Heille sekä itse rikos ja siitä saatu rangaistus olivat heidän kohtalonsa, johon heidän oli mahdotonta vaikuttaa. Dostojevski katsoi, että häpeän, syyllisyyden ja katumuksen reittejä kulkemalla ihmisen ei ole mahdollista irrottautua kurjuudesta, vääryydestä ja julmuudesta. Dostojevskin utopian mukaan ihmisen ainoa mahdollisuus irrottautua pahuudesta on uudestisyntymällä aitoon kristillisyyteen. Venäjällä vallinneet yhteiskunnalliset ja eettiset ongelmat olivat hänen mukaansa seurausta siitä, että ihmiset olivat liiaksi vieraantuneet ortodoksisesta uskosta, eli omasta alkuperästään. (Kartano 2009, 17-18).

Aidon kristillisyyden puoleen kääntyminen merkitsee mikrotasolta käynnistyvää muutosta, joka keskittyy ihmisen sisäiseen uudistumiseen ulkoisten olosuhteiden muokkaamisen sijaan. Dostojevski katsoi, että ihmisen on mahdollista muuttua ainoastaan sisäinen uudistuminen avulla. Hänen mukaansa ainoa tie pelastukseen käy syyllisyyden tunnustamisen, nöyrytyksen ja moraalisuuden uudelleensyntymisen kautta. Sen lisäksi hän katsoi, että ihmisten tulisi lakata syyttämästä ulkoisten olosuhteiden kehnoutta ja kantaa itse vastuu omista teoistaan. (Othman 1997, 42-43, 45).

Vaikka pelastumisessa uudestisyntymän kautta oli kyse Dostojevskin utopistisesta ihanteesta, jonka soveltavuuteen tai elämänohjenurana toimimiseen on mahdotonta ottaa kantaa, ymmärsi kirjailija nähdäkseen jotakin hyvin oleellista keinoista olosuhteista irtautumisesta. Jos ainoaksi ihmistä hillitseväksi keinoksi katsotaan kielteiset syyllisyyden, häpeän ja katumuksen tunteet, on selvää, että herkimät ja kaikkein kovaosaisimmat meistä ovat jumissa omalla kehällään, joka muodostaa pahaa vain lisää kaiken aikaa. Silloin pahuudeksi tulkittu inhimillisyys muuttuu itseään toteuttavaksi ennusteeksi ja kahleeksi, josta on mahdotonta vapautua tietyn pisteen jälkeen.

Torsti Lehtisen mukaan taiteilijan teodikeaa koskeva pohdinta kumpusi kirjailijaa läpi elämän kaihertaneesta ”ihmisen salaisuudesta”, jonka hän jo nuorena oli päättänyt ratkaista. Sen selvittäminen ajaa kysymään ”kirottuja kysymyksiä”, joita on pakko esittää siitä huolimatta, ettei niihin ole mahdollista saada lopullisia vastauksia. (Lehtinen 2017, 107-108). Kysymykset

ovat ilmeisesti kirottuja myös siten, että tavoittamattomuudessaan ne piinaavat ajattelevaa yksilöä joka tapauksessa siitä huolimatta kiinnittääkö niihin huomiota ja yrittääkö niitä ratkaista tai ei.

Tuon salaisuuden selvittäminen liittyi kirjailijan omaksumaan kristillisen armeliaisuuden oppiin, jonka mukaan hän katsoi jokaisen ihmisen, myös kaikkein arveluttavimman, olevan Jumalan kuva. Dostojevskin mukaan ilman Kristusta ei voi elää ja uskoi, että hyvän ja pahan taistelua käydään tosiolevaisen maanpäällisen kamppailun ohella myös todellisuuden metafysisellä tasolla. Kristillisyydessä häntä kuitenkin hämmensi se, että Jumalan omaksi kuvakseen luoma ihminen voi tuntea niin suurta viehtymystä pahaan. Tästä johtuen Dostojevski samaan aikaan sekä ylisti Jumalan rakkautta että keräsi todisteita sitä vastaan. Tämä vastakkaisten näkökulmien paine on yksi suurimmista taiteilijan elämää sävyttäneistä ristiriidoista, vaikean isäsuhteen ohella hänen yleisesti kokemansa ambivalenssin lähde. Dostojevskin ihmiskäsitys perustuu samankaltaiselle vastakohtien jännitteelle, jonka mukaan hän katsoi ihmisen olevan yhtä aikaa pyhä ja syntinen, eli eräänlainen vastakohtien ristiriita. Ihminen ei siis ole vain hyvä tai paha, vaan erilaisten intohimojen ja tarpeiden sekä velvollisuuksien ja vastuiden ristipaineissa itseään toteuttava ja elämäänsä elävä yksilö, joka pyrkii vastaamaan elämänsä haasteisiin miten kykenee. Jos tätä kahtalaisuuden ristiä kykenee kantamaan tietoisesti, on ihmisen Dostojevskin mukaan mahdollista toteuttaa ihmisyyttään aidoimmalla mahdollisella tavalla. Romaaneidensa henkilöihahmojen kautta kirjailija kuvaa tätä ihmisissä yhtä aikaa ilmenevää hyvyttä ja pahuutta. (Lehtinen 2017, 113-115).

Dostojevskille kärsimys edustaa inhimillisyyden syvintä ilmausta, joka kertoo siitä, kuinka riippuvainen ihminen jumalallisesta laista on ja miten suuresti ihminen tästä laista samaan aikaan eroaa. (Kristeva 1998, 205). Hän oli yhtä mieltä ortodoksisten kirkkoisien kanssa siitä, että Jumalan löytäminen järjen avulla on mahdotonta, sillä Jumalaa ei voi oppia tuntemaan loogisen päättelyn avulla. Dostojevskille kylmän järkevä ajattelu tai abstrakti usko korkeinta järkeä edustavaan Jumalaan ei ollut kiinnostavaa, vaan hänelle tärkeintä oli usko ihmisen rinnalla kärsivään Jumalaan. Rakkainta ortodoksisessa kirkossa ajattelija-kirjailijalle oli kauneus, jossa maallinen ja taivaallinen kohtaavat, sillä kirkon pyhyiden ja kauneuden avulla arjen murheista hellittäminen on helpompaa. Läntistä arvomaailmaa vierastanut Dostojevski koki ortodoksiuskon niin elinvoimaiseksi, että hän päätyi määrittämään venäläiset Jumalan valituksi kansaksi, joka johtaa turmeltuneen Euroopan totuuteen. (Lehtinen 2017, 115, 121).

Niinpä Dostojevski kristillisestä armeliaisuudenopistaan huolimatta sortui sangen ennakkoluuloisiin ja syrjiviin kannanottoihin tietyissä ulostuloissaan. Länsimailman rappiota arvostellessaan Dostojevski äityi journalistissa linjauksissaan kiihkeään nationalismiin ja kärkevään antisemitismiin (Pesonen 2006, 243). Se ei sinällään poikennut merkittävästi

aikalaiskeskustelusta, jossa juutalaisten oikeudellista asemaa käsiteltiin avoimen vihamielisesti. Yliopistojen juutalaiskiintiöistä ja erillisten asuinalueiden osoittamisesta äidytettiin Venäjälläkin lopulta pogromeihin, eli juutalaisvainoihin, joissa väkivaltaa, ryöstelyä ja omaisuuden tuhoamista tapahtui tsaarin poliisin siihen puuttumatta. (Turoma 2011, 307-308).

Dostojevskin, sitoutuneen kristityn kohdalla antisemitismissä oli osittain kyse yleisestä tietämättömyydestä, eli kaikkein tavanomaisimmasta syystä, joka ylipäänsä johtaa ennakkoluuloiseen ja kielteiseen suhtautumiseen vieraiden asioiden kohdalla. Mutta kun tietämättömyyteen yhdistyi hänen venäläistä ihmisrakkautta korostava nationalistinen agendansa, jonka uhkana hän juutalaisia piti, oli kyseisen kansan asema Dostojevskin maalitauluna peruuttamaton. Tosin myös suhtautumisessa juutalaisiin liittyy Dostojevskille tyypillistä vastakkaisuutta, sillä antisemitisminsä rinnalla hän päätyy jopa kannattamaan juutalaisten oikeuksien lisäämistä. Yhtä kaikki, Dostojevskin etenkin journalistina voimallisesti ilmaiseva juutalaisviha herättää kummeksuntaa, sillä sortava suhtautuminen on syvässä ristiriidassa hänen muutoin sallivan ja kristillisen ihmiskäsityksensä kanssa. (Rotkirch 2017, 178-182, 188-189). Tässä kohtaa suuren ajattelija-kirjailijan elämää yleisesti määrittänyt syvä ristiriitaisuus tulee kenties räikeimmällä mahdollisella tavalla esiin, sillä ulkopuolisuuden, erilaisuuden ja sivullisuuden ymmärtäjänä Dostojevski oli tässä kysymyksessä täysin sokea omalle pimeälle puolelleen, jonka perusteluihin nojaten hän rasistisesti tuomitsi tietyn ihmisryhmän toiseuteen.

Dostojevski oli itsekkin kuin teostensa henkilöahmot, ristiriitainen antisankari-sankari puutteineen ja vahvuuksineen. Dostojevskin kokemukset esimerkiksi erillisyydestä tai ihmismielen pimeistä puolista tallentuivat hänen romaaniensa poikkeusyksilöiden kuvauksissa ja elämäntarinoissa. Kristillisestä arvomaailmasta huolimatta Dostojevskin armeliaisuudella oli kuitenkin rajansa, ja venäläisen alkuperän sekä aitouden puolestapuhujana Dostojevski sortui kiihkeän nationalismiin ja antisemitismin myötä vastakkainasetteluun, jossa juutalaisten osana oli olla kaiken pahan alku ja juuri. Suuren ajattelijan ja kaikkein kurjimpienkin ihmisheittiöiden puolustajan syvä muukalaisviha herättää yleisesti hämmennystä ja on räikein osoitus hänen ristiriitaisuudestaan. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan dostojevskilaista sankaria.

6.2. Dostojevskilainen sankari

Dostojevskin tavoite löytää ihminen ihmisessä ja kuvata tämän sisintä johti uudenlaiseen ihmiskäsitykseen, jonka mukaan ihminen on sisäisesti ehtymätön. Dostojevskin sankarit ovat ruumiillistumisesta haaveilevia poikkeusyksilöitä, joilla ei ole tavanomaista elämäkerrallista

juonta. Kirjailijan poikkeusyksilöihin paneutuminen oli seurausta hänen taiteellisesta visiostaan, jonka tavoitteena oli ihmisen salaisen ajatusmaailman valottaminen ja siten yksilön sisimmän olemuksen ymmärtäminen.

Dostojevskin uudenlainen ihmiskäsitys muotoutui hänen tavoitteessa kuvata kaikki ihmissielun syvyudet ja löytää ihmisen ihmisessä. Ajattelija-kirjailija kuitenkin kielsi kategorisesti olevansa psykologi, sillä hän suhtautui kielteisesti aikansa psykologiaan, jonka katsoi sortavan ihmistä esineellistäessään tämän sielun, jättäessään pois hänen vapautensa ja siihen liittyvän erityisen määrittelemättömyyden ja ehtymättömyyden. (Бахтин 1963, 81-82).

Kartano toteaa, että kyse on Dostojevskin ihmistä koskevasta huomiosta ja hänen uudenlaisesta ihmiskäsityksestään. Hän oivalsi, ettei ihminen ole tyhjentävästi määriteltävissä eikä läpikotaisin analysoitavissa, eikä siksi kirjailijana pyrkinyt henkilöhahmojensa yksipuoliseen luonnehtimiseen. Henkilöhahmojensa kuvauksessa Dostojevskin lähtökohtana oli heidän sisäinen maailmansa ja polyfonisella esitystavallaan kirjailija antoi oikeuden minuuden määrittelemiseen siten myös sankareille itselleen. Dostojevskin sankarit ovatkin ikään kuin rakennettuja osoittamaan sitä, että vieraiden sanojen kautta muodostuva kehys on aina liian ahdas ja ihminen murtautuu väistämättä siitä ulos. Dostojevskin henkilöhahmoista on selkeästi aistittavissa ihmisen inho ulkopuolista määrittelyä kohtaan. Toisin sanoen, jos vieraiden sanojen määritelmä on epäoikeudenmukainen, pyrkii ihminen murtautumaan siitä ulos hinnalla millä hyvänsä. (Kartano 2009, 33-34).

Juonen ja rakenteen erityispiirteiden tapaan Dostojevskin sankareilla ei ole tavanomaista elämäkerrallista juonta, jossa he olisivat osa normaalin elämän jatkumoa, vaan he ennemminkin kiihkeästi haaveilevat siihen kiinnittyvänsä ja sen myötä ruumiillistuvansa. Kaipaavan ”haaveilijan” ruumiillistumisen halu on yksi Dostojevskin keskeisistä teemoista, joka ilmentää tarvetta kuulua jonnekin ja tulla joksikin. Haaveilijan juurettomuus ja irrallisuus muistuttaa erurooppalaisen seikkailuromaanin sankaria. Koska myös dostojevskiläisen sankarin kohdalla on kyse lopullista määrittelyä kaihtavasta poikkeusyksilöstä, joka kykenee tai pikemminkin on pakotettu kyseenalaistamaan ja kukistamaan tavanomaisuuden rajat, hänen tulee seikkailuromaanin sankarin tavoin olla persoonaton ja olemukseltaan sekä toiminnaltaan rajoittamaton. Muutoin sankarin määriteltävyys rajoittaisi epätavanomaista mutta kuviteltavissa olevaa juonta ja estäisi seikkailun mahdollisuuksia. (Бахтин 1963, 135-136). Dostojevskin antisankarin kohdalla seikkailuromaanin sankarin ihmetyttävä ja ihailua herättävä voittamattomuus vain korvautuu kielteisiäkin sävyjä sisältävään kaikkivoipaisuuteen.

Dostojevskin tuotannon ensisijaisena objektina on monitahoinen, eksentrinen ja juuriltaan etäännyntynyt sairaaloinen ihminen, joka poikkeaa aiemmista romaanitaiteen sankareista. Suurelle osalle kirjailijan sankareista on luonteenomaista aistimusten monisuuntaisuus ja täysin

vastakkaisten tunteiden ja ajatusten rinnakkaiselo sekä yhteen sulautuminen. Poikkeuksellisten henkilöhahmojen luotaaminen liittyy kirjailijan ennakkoluulottomaan taiteelliseen visioon, jonka tavoitteena oli ihmisen kätkeyn ajatuksenjuoksun paljastaminen ja siten yksilön sisimmän olemuksen ymmärtäminen. Ripittäytyessään Dostojevskin sankarit janoavat tosinta totuutta peräänantamattomalla voimalla välittämättä siitä, miten kauheaksi tahansa se voi osoittautuakaan. Heidät on asetettu äärimmäiseen ahdinkoon vaatimaan vastauksia kirottuihin ja ikuisiin kysymyksiin. Vimmaisessa totuuden etsimisessään he päätyvät aina lopulta kohtalokkaaseen kaksintaisteluun, jossa ratkaistaan äärimmäisiä kysymyksiä. (Русские писатели 1971, 175).

Totuudenjanoisen antisankarin elämän kohtalokkuus on seurausta neuroottisuudesta, pakonomaisesta itsensä analysoimisesta ja monomaanisuudesta, jotka ajavat hänet moraaliseen ja äylliseen umpikujaan. Sen seurauksena hän menettää itsekunnioituksensa ja muuttuu luulotautiseksi, ihmisiä vihaavaksi masokistiksi. Dostojevskin antisankarin kaltaisia tietoisia ihmisolentoja määrittää se fakta, ettei heitä voi käsitellä kuin pianon koskettimia, sillä he puolustavat vapaata tahtoaan jopa oman etunsa kustannuksella ja henkilökohtaisesta kärsimyksestä piittaamatta. Heikon luonteensa vuoksi antisankari ei kykene muuttamaan häntä ympäröivää maailmaa oman tahtonsa mukaiseksi ja tarvitsee sen vuoksi henkilökohtaisen turvapaikan. Sellaiseksi hän luo oman psyykkisen maailmansa, jonka vangiksi hän kuitenkin lopulta jää. (Terras 1991, 347-348).

Dostojevskin rikkiraastetut henkilöhahmot ovat esimerkkejä anteeksiantavan rakkauden vaikeudesta ja jopa sen mahdottomuudesta. (Kristeva 1998, 214). Pesosen mukaan Dostojevskin varhaistuotannon pietarilaiset sankarit ovat haaveilijoita, kellariloukon miehiä jotka etsivät kauneutta ja rakkautta, mutta joutuvat pettymään kerta toisensa jälkeen. Tämä aiheuttaa vierauden tunnetta, josta sankarit syyttävät myyttistä Pietarin kaupunkia, jonka uhreja he ovat tai kokevat olevansa. Sen ahdistavasta todellisuudessa ei ole minkäänlaista ulospääsyä, joten sankarit pakenevat itsensä sisään. Nujertava todellisuus on siis saanut heidät käpertymään oman minänsä kehään heti alusta alkaen. Nimenomaan tähän tukahduttavaan kaupungin todellisuuteen kiteytyy Pietari-kuvauksen sosiokriittinen ydin. Se lähtee liikkeelle yksilön alistamisen paljastamisesta ja päättyy yksilön itsepaljastukseen, joka on osin myyttisten voimien ohjaamaa. (Pesonen 2017, 13-16).

Aiemmin esittelemäni pienen ihmisen silkan surkeuden määrittämää olemassaoloa kuvataan usein satiirisesti, mutta myös lempeän inhimillisessä hengessä. (Turoma 2011, 270). Dostojevski eteni satiirisesta ja ulkopuolelta tehdystä kuvauksesta kohti syvempiä henkilöhahmoja antamalla sankareidensa puhua itse. Kirjailija ilmentää hahmon kautta ennen kaikkea sitä, että myös pieni ihminen on kykeneväinen yleviin tunteisiin. Dostojevskin pienet

ihmiset ovat pieniä vain sosiaaliselta statukseltaan, eivät sisäiseltä maailmaltaan. Keskeistä on se, miten pieni ihminen suhtautuu itse itseensä ja hän tuntee suurta kauhua siitä, etteivät ihmiset näe hänen henkisesti ansiokasta persoonaansa rujon ulkokuoren alla. Tämä tekee Dostojevskin pienestä ihmisestä haavoittuvan ja ajaa hänet itsensäkin kyseenalaistamaan oman ihmisyytensä. Tätä ihmisen hyvyden ja maailman pahuuden ristiriitaa kirjailija ilmensi tuotannossaan myötätuntoisesti. Dostojevskin mukaan pieni ihminen on kuitenkin tasavertainen muiden kanssa, sillä kuten kuka tahansa, hänkin on Jumalan luoma ja siten itsessään arvokas ja toistamaton. («Маленький человек» в русской литературе 2020).

Dostojevskiläiset antisankari-sankarit ovat ristiriitaisia, vimmaisista ja neuroottisista totuuden etsijöitä, jotka elävät kaiken aikaa kuin kynnyksellä. Totuudenjanossaan dostojevskiläiset antisankarit menevät äärimmäisyyksiin seuraamuksista välittämättä. Ulkopuolelta tehdyn satiirisen kuvauksen sijaan kirjailija antoi kuvaamansa pienen ihmisen puhua itse ja esitti tämän tasavertaisena sekä kertojan että kaikkien muiden kanssa. Seuraavaksi siirryn käsittelemään tutkimuskohdettani *Rikos ja rangaistus* valottamalla aluksi sen julkaisuajankohtaa, jonka jälkeen esittelen lyhyesti romaanin juonen ja sitten analysoin sen sisältöä. Lopuksi tarkastelen romaanin päähenkilö Raskolnikovia ja häneen liittyviä näkökulmia.

7. Romaani Rikos ja rangaistus

Maailmankirjallisuuden klassikkona *Rikosta ja rangaistusta* on tutkittu runsaasti, mutta puhtaasti sosiaaliseen näkökulmaan rajautuvaa aineistoa ei lähdemateriaalia etsiessä kohdalleni osunut. Dostojevskin muun tuotannon ja journalistisen toiminnan tavoin romaanilla on kuitenkin voimakas sosiaalinen ja yhteiskunnallinen sidos, joka nousee esiin myös niistä kirjallisuudentutkimuksen lähteistä joita löysin. Siten niistä ilmenneet näkemykset teoksen yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta merkityksestä toimivat vertailukohtana tutkielmani näkökulmalle, vaikka tarkastelu suhteessa aiempaan vastaavaan tutkimukseen onkin mahdollista. Tässä luvussa käsittelen romaanin sisältöä ja tutkielmani kannalta keskeisiä teemoja ja seikkoja.

Rikos ja rangaistus julkaistaan vuonna 1866 tilanteessa, jossa koko Venäjän keisarikunnassa ja etenkin pääkaupunki Pietarissa elämää rakennetaan uudestaan suurten mullistusten jälkeisenä aikana. Vuonna 1861 lakkautetun maaorjuuden seurauksena pääkaupungin väkiluku kasvoi ennätysmäiseen tahtiin kiihtyneen teollistumisen ja muuttoliikkeen seurauksena. Myönteisen työllistymiskehityksen ohella väestörakenteeltaan mullistuneessa Pietarissa ilmeni myös lukuisia sosiaalisia, yleiseen järjestykseen sekä terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä moninaisia ongelmia.

Vuoden 1861 jälkeen vapautettujen maaorjien muuttaessa sankoin joukoin Pietariin pääkaupungin väkiluku kasvaa vuoteen 1869 mennessä yli sadalla tuhannella asukkaalla. Kiihkeän väestönkasvun seurauksena kaupungin sosiaaliset ongelmat moninkertaistuvat juopottelun, rikollisuuden ja prostituution yleistyessä. Kun tähän rappiotilaan yhdistetään Pietaria säännöllisesti piinanneiden tulvien ja tulipalojen aiheuttama kaaos, voi runnellun ja jatkuvasti muuntuvan kaupungin yleisilmeen ja tunnelman kuvitella olleen synkeä, jopa apokalyptinen. Romaanissa *Rikos ja rangaistus* Dostojevski kuvaa tämän ulkokuoreltaan komean ja nopeasti muuttuneen pääkaupungin nurjaa puolta ja sen asukkaiden viheliäistä todellisuutta. (Волков 2004, 74-75, 78-80).

7.1. Juonikuvaus

Pietarin kaupunkiin sijoittuvan Rikoksen ja rangaistuksen päähenkilö Rodion Romanovitš Raskolnikov on entinen opiskelija, joka murhaa ja ryöstää vanhan koronkiskurieukon. Miltei täydellisesti sosiaalisesta kanssakäymisestä eristäytynyttä Raskolnikovia riivaa pakkomielteinen teoria yli-ihmisestä, jonka mukaan ihmiset jaetaan kahteen eri leiriin erityisyyden tai

tavallisuuden perusteella. Erityisyksilöillä on tavallisia ihmisiä laajemmat oikeudet ja mahdollisuudet, sillä he ovat hänen mukaansa moraalisia valioihmisiä. Testatakseen teoriaansa ja omaa yli-ihmisyyttään Raskolnikov tekee tarkan suunnitelman erään ilkeänä pidetyn koronkiskurieukon murhaamiseksi ja ryöstämiseksi.

Ilkeäksi tiedetty koronkiskuri, Aljona Ivanovna ei ole ihmisen mieleen, joten hänet murhaamalla Raskolnikov kokee tekevänsä kaikille palveluksen. Tämä suunnitelma hautuu köyhän ja harhaisen entisen opiskelijan mielessä niin kauan ja kokonaisvaltaisesti, että se muuttuu hänelle pakkomielteeksi. Toisinaan Raskolnikov myös epäilee suunnitelmaansa ja pitää ajatuksiaan pelkkänä hourailuna. Hän tasapainoilee suunnitelmansa kanssa kahden vaiheilla kauan ja lopulta perheeseen liittyvä tapahtumaketju sysää hänet ylittämään kynnyksen ja toteuttamaan suunnitelmansa. Kun Raskolnikov saa tietää äitinsä Pulherija Aleksandrovna Raskolnikovan ja siskonsa Advotja Romanovna Raskolnikovan kohtaamista ongelmista ja epäilyttävistä tulevaisuudennäkymistä, hän ajautuu umpikujaan ja tekee kaksoismurhan. Tämä johtaa Raskolnikovin syöksykierteeseen, joka on viedä hänet lopulliseen tuhoon.

Koronkiskurieukon murha onnistuu miltei eleettömästi ja suunnitelma toteutuu lähes täydellisesti. Sattumalta asuntoon astuvan koronkiskurieukon sisar Lizavetan paikalletulo kuitenkin saa suunnitelman raiteiltaan ja olosuhteiden pakosta Raskolnikov joutuu hätäisesti surmaamaan myös hänet, jotta ei jättäisi jälkeensä todistajaa. Siinäkin Raskolnikov onnistuu, mutta ei enää niin eleettömästi, sillä kenellekään pahaa tahtomattoman ja itsekin siskonsa alistaman Lizavetan tappaminen ei kuulu huolella laadittuun suunnitelmaan. Raskolnikov herää todellisuuteen oman mielensä syövereistä, jossa hän on kuukausitolkulla hautonut täydellistä suunnitelmaansa. Nyt itse aiheutettu ja suunnitelman yllättäen muuttanut irvokas ja vastenmielinen tilanne saa Raskolnikovin itsensäkin suistumaan raiteiltaan.

Hermostunut nuorimies onnistuu hädissään nappaamaan saaliikseen vain muutaman mitättömän esineen niiden suurten varojen sijaan, jotka oli tarkoitus anastaa yhteisen hyvän takia. Mielen järkkymisen seuraksena hän epäonnistuu suunnitelmansa pinnallisessa tavoitteessa anastaa koronkiskurieukon mittava omaisuus ja käyttää se myöhemmin yhteiseksi hyväksi. Hänen suunnitelmansa valuu tyhjiin ja lopulta hän joutuu pakenemaan paikalta järjettömän kauhun vallassa. Raskolnikov ei jää teoistaan kiinni, mutta hänelle käy pian ilmi, ettei hän pysty elämään kaksoismurha omallatunnollaan. Lopulta hän tunnustaa ne poliisille Sonjan, hurskaan prostituoidun rohkaisemana. Siten Sonja, eli Sofia Semjonovna Marmeladova on Raskolnikovin lopulliselta turmiolta pelastumisen kannalta yksi kirjan tärkeimmistä hahmoista.

Romaanin muita keskeisiä henkilöahmoja ovat Raskolnikovin opiskelutoveri ja ainoa ystävä Dmitri Prokofitš Razumihin, sisko Dunjan kosija Pjotr Petrovitš Lužin, Dunjaa himoitseva

varakas elostelija Arkadi Ivanovitš Svidrigailov sekä perheensä heitteille jättänyt rahaton virkamies Semjon Zaharytš Marmeladov.

Romaanin rakenne jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäisessä teoksen päähenkilö maanisena ja eristäytyneenä fantasioi rikoksen tekemisellä ja suunnittelee sen yksityiskohtia. Itse koronkiskurieukon hän murhaa syistä, jotka hän on itselleen seikkaperäisesti sekä selkeästi perustellut ja on omasta mielestään tulevassa toimessaan suuri hyväntekijä. Oman aseman helpottamisen ohella köyhtyneen ja kurjuuden partaalla olevan perheen auttaminen on Raskolnikovin ilmiselvä perustelu suunnitellulle ryöstölle. Toinen perustelu teolle liittyy yleisempään hyvän tekemiseen. Rikoksen kolmas vaikutin on sen todellinen motiivi, joka pitkään pysyy sekä lukijalta että itse Raskolnikovin tietoiselta mielen puolelta pimennossa. Se liittyy hänen rationaalisen puolensa pyrkimykseen selvittää, onko hän moraalinen valioihminen vai ei.

Raskolnikov keskittyy ilmeisiin motiiveihin ja perustelee väkivallan ja oikeuden omiin käsiin ottamista niillä. Koska historia on täynnä kertomuksia esimerkiksi Napoleonin kaltaisista erityisyksilöistä, joilla on oikeus voimankäyttöön maailmaa paremmaksi muuttaessaan, päättelee Raskolnikov, että hänkin voi hyvän tarkoituksen vuoksi ottaa vallan omiin käsiinsä ja ryhtyä erityisyksilöksi, sillä historia on osoittanut tarkoituksen hyvittävä keinot. Tässä tullaan kuitenkin lopulta Raskolnikovin todellisen ja tärkeimmän motiivin äärelle, sillä hänen perimmäisenä tavoitteenaan on saada tietää, onko hän itse ihminen vai täi ja hän kuvittelee yhteisöä kurittavan ahneen koronkiskurin murhaamisen paljastavan itselleen sen. Kyse on siis epätasapainoisen ja mieleltään järkkyneen ihmisen epätoivoisesta yrityksestä saada tietää onko hän olemassa, onko hänellä ihmisarvo ja kuka hän on. (Достоевский 2012). Seuraavaksi tarkastelen romaanin sisältöä ja siitä aiemmin tehtyjä tulkintoja.

7.2. Romaanin sisällöstä

Rikos ja rangaistus on Fjodor Dostojevskin ensimmäinen iso romaani, jossa kirjailija käsittelee kärsimyksen kautta saavutettavaa sovitusta. Romaanissa tutkitaan monia vastakkaisia voimia, kuten hyvyttä ja pahuutta tai syyllisyyttä ja syyttömyyttä. Se on ideologinen teos, jota on mahdollista lukea monella eri tasolla aina rikosromaanista allegoriana Venäjän vallankumoukselle. Dostojevski otti *Rikoksessa ja rangaistuksessa* paljon draamallisia vapauksia, jotka luovat romaanin toimintaan ja kerrontaan omanlaistaan vimmaa ja nopeutta. Romaanissa on voimakkaasti esillä venäläiskirjailijoille ominainen pienen ihmisen teema.

Klassikkoromaani *Rikos ja rangaistus* on monitasoinen hyvyyden ja pahuuden, vapaan tahdon sekä syyllisyyden ja syyttömyyden tutkielma. Sen ohella teos on rikosromaani, jossa Dostojevski etsii vastausta siihen, mikä johtaa rikollisten kiinniottoon. Romaanin rikoksentekijöistä murhaaja Raskolnikov tekee tunnustuksen ja pedofiili Svidrigailov itsemurhan. Henkilöhahmojen ratkaisuista on pääteltävissä, että Dostojevskin näkemyksen mukaan rikollinen haluaa aina joko tunnustaa tai jäädä teostaan kiinni. Jos niin ei tapahdu, itsemurha on ainoa mahdollinen ratkaisu sietämättömässä tilanteessa. (Turoma 2011, 325). Dostojevskin kaikessa tuotannossa on kuitenkin läsnä anteeksiannon ajatus ja *Rikoksessa ja rangaistuksessa* sen armollisuus toimii odottamattomana pelastajana. (Kristeva 1998, 210-212).

Rikos ja rangaistus on ideologinen teos, jota on mahdollista lukea monella eri tasolla. Psykologisena teoksena se tutkii murhaajan mielentilaa aina murhan suunnittelusta ja tekohetkestä sen tunnustamiseen asti. Tällä tasolla se on rikostrilleri, jossa murhaajan sijasta etsitään tekijän motiivia. Romaania voi tulkita myös Venäjän vallankumouksen allegoriana, jossa Raskolnikov edustaa vallankumousliikettä, koronkiskuri kapitalismia ja tämän sisko Lizaveta viattomia ihmisiä, jotka Lizavetan tavoin kuolevat vallankumouksen levottomuuksissa sivullisina uhreina. Etiikan tasolla Raskolnikovin tarina avartaa Dostojevskin käsitystä, jonka mukaan järki on huono opas moraaliin liittyvissä kysymyksissä, sillä nuori opiskelija päätyy hirmutekoihinsa nimenomaan systemaattisen ajattelun tuloksena. Unissaan, joista järkeilu on eliminoitu, Raskolnikov kutistuu puntaroidessaan suunnitelmaansa. Tekstistä ilmenee, että paholainen on vallannut Raskolnikovin järkeilyyn nojaavan tietoisuuden. Hän tokenee tilastaan vasta voittaessaan ylpeytensä, jolloin hän kykenee vastaanottamaan kristiuskon, jonka Sonja katsoo pelastavan heidät molemmat. Paholaisen ja kristinuskon taistona *Rikos ja rangaistus* on myös kristillinen romaani, josta löytyy monenlaisia kristillisiä symboleja. (Terras 1991, 348-349).

Romaanin alkuperäisenä otsikkona oli ”Juomari”, jonka kantavana ajatuksena oli noudattaa naturalistisen koulukunnan perinteitä ja ajan sosialistista henkeä, joita myös potšvennikkien keskuudessa kannatettiin. Mutta yhteiskunnallisten tapahtumien muutos, demokratian heikentyminen ja taantumuksellisuuden voimistuminen saivat Dostojevskin kuitenkin muuttamaan suhtautumistaan hänen jo aloittamaansa teokseen. Kirjailija oli käsitellyt 1840-luvun historiallis-filosofista ja eettistä pettymystä jo *Muistelmissa*, mutta 1860-luvulla oltiin uudenlaisten haasteiden äärellä. Tällä kertaa esiinnousseista uhkakuvista ja uudesta taistelusta muovautui Dostojevskin luomistyössä majesteettiseksi teos, jossa 1860-luvun ihmiset ja ideat kohotettiin yleismaailmallisiksi symboleiksi, joiden luonteesta riippuu niin Venäjän, Euroopan kuin koko ilmiskunnan tulevaisuus. *Rikos ja rangaistus* kuvaa levottomuuksien jälkeistä aikaa, jolloin 1860-luvun suurin kuuhunta oli jo laantunut ja tilanne oli rauhoittunut. Olosuhteiden rauhoittumisesta huolimatta Venäjällä oltiin edelleen suuren yhteiskunnallisen murroksen

äärellä, sillä vanhat normit eivät enää olleet voimassa, eikä uusia ollut vielä ehtinyt muodostua. Tällainen epätietoisuuden ilmapiiri ilmenee historiassa surullisen järkyttävänä aikakausina, joissa kukaan ei luota kehenkään eikä mihinkään ja yhteiskunta jatkaa toimintaansa nojaten periaatteisiin, joihin se ei usko. (Кирпотин 1974, 7, 9-10).

Kuten muistakin kirjailijan suurista romaaneista, löytyy myös *Rikoksesta ja rangaistuksesta* monia draamallisia piirteitä. Toiminta on nopeaa, jännittyneen kiihkeää ja suorastaan raivoisaa. Dostojevski ottaa sen kerronnassa paljon draamallisia vapauksia käyttäen keinoina sattumaa, salakuuntelua ja sanansaattajia. Dostojevski käyttää tilaa symbolisesti, jopa teatraalisesti. (Terras 1991, 349). Kirjailijana Dostojevski kuvaakin tyypillisesti kaikkea muuta kuin kartanoita, kotipiiriä, asuntoja ja perheitä. Kaukana kynnyksistä asutuissa sisätiloissa ihmiset elävät tavanomaista keskivertoa elämää, eli elämäkerrallista aikaa, jonka yli Dostojevski hyppää ja kuvaa kynnyksiä ja toreja, joilla eletään kriisiaikaa. Varsinkin Raskolnikov elää kuin kynnyksellä, joka yhdessä muiden vastineidensa kanssa on romaanin keskeisiä tapahtumapaikkoja. Asuntokaan ei ole oikea koti, vaan pelkkä pieni huone, kuin ruumisarkku, jota ei lukita ja joka avautuu suoraan rappukäytävän tasanteelle. Kynnys variaatioineen on *Rikoksen ja Rangaistuksen* tila, jossa kaikki liittyy jonkinlaista välitilaa symboloivan kynnyksen äärellä tai päällä tasapainoiluun. (Бахтин 1963, 229-230).

Aiemmin käsittelemäni pienen ihmisen teema kumpuaa Dostojevskin teoksista voimakkaimmin juuri *Rikoksessa ja rangaistuksessa*, jota luonnehditaan sosiaalis-arkiseksi, psykologiseksi ja filosofiseksi romaani-tutkielmaksi. Tapahtumapaikkana on ”keltainen Pietari”, meluisat ja likaiset kujaryteiköt ja ahtaat pihanpahaset. Sellainen on kurjuuden ja sietämättömän kärsimyksen maailma, jossa syntyy sellaisia sairaita aikeita kuten Raskolnikovin hautoma teoria. (Аникин 2020). *Rikoksessa ja rangaistuksessa* pienen ihmisen hahmoa edustavat päähenkilö Raskolnikovin sijaan prostituoitu Sonjan ja sisko Dunjan puhtautta ja kunniallisuutta edustavat täydellisen hyvät henkilöahmot. He ovat tuomittuja sortumaan niin kauan kuin on olemassa kehoja lakeja ja sairas yhteiskunta, jonka jäseniä he ovat. («Маленький человек» в русской литературе 2020).

Pienen ihmisen monisyistä isompiaan vastaan käymää inhimillistä kamppailua kuvatessaan *Rikos ja rangaistus* on samalla myös pietarilaisromaani, joka muiden kirjailijan teosten kanssa muokkasi myyttiä Pietarin kaupungista. Dikotomista Pietari-myyttiä on venäläiskirjallisuudessa käsitelty aina Puškinista ja Gogolista lähtien, ja sen lähtökohtana on kaupungin rakentaminen suolle ja sen luominen tyhjästä miltei paljain käsin. (Turoma 2011, 325, 396).

Kaupungin perustaja, Pietari I rakennutti kaupungin ikuisiksi ajoiksi symboloimaan niin oman itsensä kuin koko Venäjän valtion majesteettisuutta. Dostojevskin kuvaama Pietari on harvoin avara tai valoisa, sillä niin kaupungin aukiot ja puistot kuin sen kanavat ja syrjäkadut paljastuvat

lukijoille synkkinä ja pelottavina. Se on myytin mukaisesti voimakkaiden vastakohtien kaupunki, tuhoon tuomittu viimeisten aikojen apokalyptinen areena, jonka perustaminen myytin mukaan käynnisti koko Venäjän turmion. Samalla kun Pietari on pyhä ja ikuinen, sen todellinen olemus koetellaan ja kohdataan aina Nevan veden noustessa. Tämä Pietari-myytin lähtökohta on Rikoksessa ja rangaistuksessa läsnä aivan sellaisenaan. (Pesonen 2017, 25-26).

Dostojevski koki Pietarin ”tehtynä” kaupunkina, josta keinotekoisuudesta huolimatta löytyy kaikki todellisuuden merkit. ”Dostojevskin Pietari”-myyttiin sisältyy korostetun proosallinen näkemys pääkaupungista, jossa ei ole arkkitehtuurin kuvausta, koska rakennukset edustivat hänelle jälleen yhtä todistetta eurooppalaisen tyylin ihannoimisesta ja jäljittelystä. Yhtenä pahimmista maansa vihollisista Dostojevski piti juuri Pietari Suurta, jonka katsoi länsimaisten tapojen ihannoinnin käynnistäjänä ja kaupungin perustajana tehneen Venäjää kohtaan suuren vääryyden. Tästä johtuen kirjailija hahmotti Pietarin maailman tarkoituksellisempaan kaupunkina, jonka rakenteissa ei ole lainkaan kansallisia juuria, joihin aidon kaupungin tulisi perustua. Sen takia myyttinen Pietarin kaupunki on tuomittu tuhoutumaan ja katoamaan. (Болков 2004, 82-83). Inhoamansa pääkaupungin ja sen perustajan maahan tuoman länsimaisen rappion kuvauksena *Rikoksen ja rangaistuksen* voi hahmottaa yhtenä kirjailijan länsivastaisuuden ilmentymänä.

Vaikka Dostojevski inhosi pääkaupungin keinotekoisuutta, samalla se inspiroi kirjailijaa suuresti ja hän esitteleekin Pietarin salaisuuksien mystisenä kaupunkina. Kirjailija sijoitti romaaninsa tuntemaansa konkreettiseen miljööseen, johon kykeni eläytymään täysin aistein. Vaikka Dostojevskin kaupunkimaisema on esittävä ja jopa puhtaan dokumentaarinen, on se kaikessa täsmällisyydessään samaan aikaan aavemainen ja epätodellinen. Sekä Dostojevski itse että hänen sankarinsa hahmottavat Pietarin jonkinlaisena aavekaupunkina, joka arvoituksellisuudessaan on kuin Raskolnikovin rikoskumppani. (Othman 1997, 119-123). Dostojevski asettaa Raskolnikovin vuorovaikutukseen Pietarin kaupungin kanssa ja kaikki päähenkilön kadulla kohtaama vaikuttaa hänen mielentilaansa. Raskolnikovin vaeltelu Pietarin syrjäkujilla, silloilla, piholla ja aukioilla jouduttaa murhapäätöstä ja myöhemmin voimistaa hänen syyllisyyttään. (Turoma 2011, 325).

Sosiaalikiitikko ja kirjailija Hamvasin mukaan taas romaanissa ei ole mitään symboliikkaa, vaan se on kertomus rahan takia tehdystä murhasta, joka oikeutetaan yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudella. Hän katsoo sen ilmentävän 1800-luvun puoliväliä, jolloin uran ja johtajuuden käsitteet sekoitettiin erottamattomasti. Kyse on äärimmilleen viedystä urakeskeisyydestä, jossa yhdistyy häikäilemättömyys ja epäreilu kunnianhimo. Vakavien rikosten ohella se johtaa pienempiin rikkeisiin, joiden tuomitsemisen tulisi olla meidän yhteinen asiamme. Meidän tulisi yhtenäisesti reagoida jo yksittäisten ’elämää häpäisevien’

mitättömimpienkin väärintekojen kohdalla, sillä pienet moraaliset myönnytykset johtavat aina lopulta täydelliseen moraaliseen rappioon. Kun teemme meitä hyödyttäviä pikku myönnytyksiä, liitymme siihen loputtomaan viranhaltijoiden, alaisten ja johtajien massaan, joka vain suorittaa heille osoitettuja tehtäviä kykenemättä kyseenalaistamaan niiden seurauksia. Hamvas painottaa *Rikoksen ja rangaistuksen* keskeisenä viestinä moraalista vastuuta. Hänen mukaansa väärinteot valehtelusta murhaamiseen asettuvat samalle viivalle ja Hamvas rinnastaakin ne Hitlerin ja Stalinin julmuuteen, jossa heidän masinoimiaan karkoituksia, teloituksia ja kansanmurhia oikeutettiin yleisinä laupeudentekoina. (Хамбач 2002, 220, 223-226). Barbaaristen toimenpiteiden suorittajina olivat siis lukuisat eri viranhaltijat, jotka vain hoitivat heille osoitettuja ja hyvin perusteltuja tehtäviä.

Rikos ja rangaistus on monitasoinen teos, joka kuvaa nopeasti kasvaneen ja muuttuneen Pietarin karkeaa todellisuutta. Romaani on myös osa dualistista Pietari-myyttiä, jonka mukaan suolle perustamalla perustettu kaupunki on tuhoon tuomittu ja edustaa samalla koko Venäjän kohtaloa. Teosta on tulkittu myös synkeänä häikäilemättömyyden ja moraalisen rappion kuvauksena. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan päähenkilö Raskolnikovia ja hänen hahmoonsa liittyviä näkökulmia.

7.3. Raskolnikov

Rikoksen ja rangaistuksen päähenkilö Rodion Romanovitš Raskolnikov on onneton ja vimmainen antisankari, joka yrittää muokata maailmasta parempaa, mutta epäonnistuu surkeasti pyrkimyksessään. Hän on ulkopuolinen sivullinen, joka älykkäänä havainnoijana ei kykene sulattamaan maailman ristiriitaisuutta ja nousee protestiin. Henkilökohtaisen eksistentiaalisen ihmisyyden kriisinsä selvittääkseen hän on valmis menemään äärimmäisyyksiin. Pakkomielteen ajama ja harhainen Raskolnikov kuitenkin epäonnistuu ja menettää sen seurauksena itsekunnioituksensa ja ajautuu lopulta äärimmäiseen umpikujaan.

Kuten venäläisklassikoissa on tapana, myös *Rikoksen ja rangaistuksen* henkilöhahmojen nimistä on löydettävissä ironiaa ja viittauksia historiallisiin tapahtumiin. Raskolnikovin nimen kantana on sana *raskol*, joka tarkoittaa jakoa. Sillä viitataan 1600-luvun lopulla tapahtuneeseen ortodoksisen kirkon jakoon, joka tapahtui juuri ennen Pietari Suuren hallintokautta. (Pesonen 2017, 20). Patriarkka Nikonin tuolloin tekemät uudistukset jakoivat kirkon jäseniä eri leireihin. Raskolnikovin nimeen sisältyvä ajattelun järkeilyyn ja uskoon jakautuminen ilmentää kirkon vanhauskoisten ja uudistusmielisten välistä erimielisyyttä. Nimen voi katsoa ilmentävän myös Dostojevskin vastahakoisuutta eurooppalaista järkikeskeisyyttä vastaan, joten jo teoksen

päähenkilön nimi yhdistää romaanin kirjailijan länsivastaiseen ideologiaan. (Turoma 2011, 324).

Colin Wilson tutkii teoksessaan *Outsider* ulkopuolelle joutuneen sivullisen ongelmaa, jonka perusasetteeseen kuuluu tavanomaisen elämän normien hylkääminen. Dostojevskin ohella sivullisen teemaa ovat käsitelleet esimerkiksi Hermann Hesse (1877-1962), Albet Camus (1913-1960), Jean-Paul Sartre (1905-1980). Dostojevskin tuotannossa on käsitelty Raskolnikovin tarinan ohella romaaneissa *Kirjoituksia kellarista* ja *Karamazovin veljekset*. Dostojevskin kyky ymmärtää inhimillistä voimaa kehittyi uran myötä ja varhaiskauden täydellisen jumalattomista päähenkilöistä kasvoi hiljalleen Myshkinin ja Karamazovien veljesten kaltaisia jättiläisiä. Sankarina Raskolnikov sijoittuu jonnekin tympeän kuoriaisihmisen ja kukoistavan jättiläisen välimaastoon. Sivullinen ei ole kukaan, eikä hänellä ole mitään erityistä lahjakkuutta, mutta silti hän janoaa jonkinlaista hyvitystä. Sivullisen ongelma on hänen luonteensa voimakas vastakkaisuus, erityisesti elämellisyden ja inhimillisyyden räikeä samanaikaisuus. Sivulliselle ominaisia ovat vierauden ja epätodellisuuden tunteet, eikä maailma näyttäydy hänelle rationaalisenä tai järjestyneenä, vaan kaaoksena. Hän on jakautunut ihminen, joka haluaa epätoivoisesti eheytyä ja päätyy sen vuoksi äärimäisyyksiin. Sivullinen on epävarma siitä, kuka on ja kokee elämänsä tärkeimmäksi missioksi tien löytämisen takaisin omaan itseensä. (Wilson 2007, 11-15, 39, 147, 157, 201-202).

Raskolnikov on kehittynyt kellariloukon miehestä, joka haluaa olla luomassa parempaa maailmaa, mutta epäonnistuu yrityksessään surkeasti. (Pesonen 2017, 19). Rikoksen ja rangaistuksen päähenkilö Raskolnikov ei siis ole varsinaisesti pieni ihminen, koska hän nousee raakaan protestiin. Läpikotaisin kauhea protesti riistää ihmiseltä inhimillisyyden ja ajaa Raskolnikovin umpikujaan. Vaikka Dostojevski asettuikin pienen ihmisen kohtaamaa loputonta henkistä nöyryytystä vastaan, hän torjuu Raskolnikovin valitseman tien. («Маленький человек» в русской литературе 2020). Raskolnikovin henkilöhaamon voikin ymmärtää myös Dostojevskin osoituksena siitä, mihin kirjailijan vastustama verinen vallankumous voi yksittäisen ihmisen kohdalla johtaa.

Dostojevskin Raskolnikovin hahmon kautta esitettämä protesti viedään äärimilleen niin tekonsa, tietoisuutensa kuin henkisen ja fyysisen tilansa osalta. Protestoimaan kykenevä Raskolnikov tulee kuitenkin hyljeksityksi, eikä pysty siten ratkaisemaan pienen ihmisen ongelmaa. Tässä epäonnistumisessa piilee Raskolnikovin pitkään jatkuvan äärimmäisen ahdingon ja virkavallan kanssa tempoilemisen selitys. Sonja antaa evankeliumin kärsivälle Raskolnikoville, 'pienelle ihmiselle', koska huomaa tämän olevan kamppailussaan tuhon tiellä. On nimittäin käynyt selväksi, ettei nuorimies kestä pienen ihmisen vaatimatonta osaa, sillä nöyrän elämän sietäminen on merkittävästi vaikeampaa, kuin protestoiminen. (АНИКИН 2020).

Äärimmillen viedyn rationalismin kuvauksena Raskolnikovin tarina on pyrkimys sivuuttaa moraali kylmän päättelyn avulla. Se ilmentää 1860-luvun venäläistä todellisuutta, jossa arvotyhjiö oli antanut tilaa Napoleonin kaltaiselle karismaattiselle persoonalle ja hänen edustamalle ideologioille. (Кирпотин 1974, 11-12). Ideologiassa esitetään kysymys siitä, onko ylemmällä ja kehittyneemmällä poikkeusyksilöllä oikeus käyttää itseään alempia hyväkseen. Tähän oikeuttaa poikkeusyksilöiden vapaus moraalista, jolloin rikoksella ei ole heille tavanomaista rikoksen arvoa, jolloin rangaistuskin on pelkkä tyhjä sana. Verratessaan itseään Napoleoniin Raskolnikov esittää kysymyksen inhimillisestä suuruudesta, joka perustuu ansiokkaamman ihmisen tarpeelle kehittää itseään omiin mittoihinsa. (Troyat 1995, 269-271).

Jos taas tarkastelee pelkästään Raskolnikovin olemista ja toimintaa, hänen roolinsa aktiivisena paremman maailman puolesta toimijana kuulostaa korkealentoiselta. Hamvasin mukaan Raskolnikovin sielu on kääntynyt ylösälaisin ja hän muistuttaa sairasta ja vesikauhuista koira, joka kätkeytyy nurkkaan, vikisee, vihaa kaikkia ja joutuu milloin hysteriaan, milloin raivon valtaan. Hän ei siis muistuta tippaakaan sellaista yksilöä, joka teollaan puolustaisi sorrettua oikeudenmukaisuutta ja jonka edessä on juuri urkenemassa loistelas ura. (Хамбач 2002, 224).

Vastakohtaisen Raskolnikovin hahmon sijoittuminen osaksi maailmaa ulkopuolelta tarkastelevan sairaalloisen sivullisen teemaan kertookin ristiriitaisten ja usein vastenmielisten antisankareiden joukkoon kuulumisesta. Wilson kutsuu Dostojevskin varhaisvaiheen antisankaria kuoriaisihmiseksi, joka on kellariloukon miestä vastaava käsite. Kuoriaisihminen kyseenalaistaa järjestelmän sekä sen säännöt ja vaatii oikeutta olla täysin ainutlaatuinen. Hän on samassa tilanteessa, kuin kuoriaisihminen, mutta tätä tunteellisempi, tasapainoisempi ja älykkäämpi. Silti hän on yliherkkä yksilö, joka yliarvioi oman paatuneisuutensa määrän. Hän kokee, että yhteiskunnallisen rappion määrittämässä ympäristössä mikään ole tekemisen arvoista. Yhtenä kuoriaisihmisen ilmentymänä motivaationsa kadottaneen Raskolnikovin valtaa epätoivo ja näköalattomuus, koska omille nöyryytyksille, perheen onnettomuuksille tai kaikkialta ympäröivälle kurjuudelle ei ole loppua näkyvissä. Raskolnikov kärsii kaikista sivullisen kyvyttömyyksistä ja on tietoinen voimastaan, mutta ei tiedä tai ymmärrä miten se tulisi ottaa käyttöön. Inhimillisen kurjuuden nuorena sivustakatsojana hän reagoi tekemällä tehden järjettömän ja turhan rikoksen, jossa kuolee ihmisiä ja joka ei ratkaise tai muuta mitään. Raskolnikovin epäonnistuminen ei kuitenkaan johdu Wilsonin mukaan hänen tekemästään moraalisesti väärästä ratkaisusta, vaan siitä, ettei tällä ole riittävästi voimaa lakata olemasta sivullinen. Wilson näkee *Rikoksen ja rangaistuksen* keskeisiksi aiheiksi säälin ja myötätunnon, jotka koituvat Raskolnikovin tuhoksi. Wilsonin mukaan Raskolnikov ei siis ole pelkkä roisto, vaan kohtuutonta todellisuutta vastaan kapinoiva yksilö. (Wilson 2007, 162-167).

Myös Anikin toteaa myötätunnon koituvan pienen ihmisen tuhoksi ja sen olevan tämän suurin virhe ja synty, joka ajaa Raskolnikovin murhaamaan ja Sonjan haureuteen. (АНИКИН 2020). Myötätunnon ohella Raskolnikovin toimimaan sysäävänä voimana voi tosin olla eräs muukin tunne. Koko *Rikoksen ja rangaistuksen* alusta loppuun ilmenee toistuvasti, kuinka Raskolnikov suorastaan pyrkimällä pyrkii jäämään teostaan kiinni, koska tuntee teoistaan niin suurta syyllisyyttä. Edna C Florance kuitenkin huomauttaa, että Raskolnikov tuntee voimakasta syyllisyyttä jo ennen tekemiään murhia ja toteaa Raskolnikovin kärsineen vakavasta neuroosista, jossa tämä tuntee voimakasta tarvetta rangaista itseään tai tulla rangaistuksi. Florance mukaan Raskolnikovin kokema syyllisyys ei johdukaan hänen tekemistään murhista, vaan hänen inestisistä tunteistaan siskoaan kohtaan. Florancen mukaan Raskolnikovin Sonjaa kohtaan tuntema rakkaus on platonista ja sisko Dunjaa kohtaan eroottista. Tämä saa Raskolnikovin vihaamaan Dunjan niljakasta kosija Luzinia. (Florance via Othman 1997, 130-131).

Florancen ohella Julia Kristeva hahmottaa Raskolnikovin tilanteen taustalla kielletyn eroottisen rakkauden, joka toteutumattomana johtaa itseinhoon, häpeään ja vihaan. Hänen mukaansa Dostojevskin sankareiden vietit eivät ylipäänsäkään erotisoidu, vaan ne kääntyvät takaisin heidän omaan tilaansa. Sen johdosta masentuneen ihmisen narsismi muuttuu Dostojevskillä ateistisen terroristin maniaksi, jolloin kärsimyksen ratkaisuna on yleensä joko itsemurha tai terroriteko. Näin Dostojevski erotisoi murhan ja väkivallan. Maanisesti epätoivoa vastaan puolustautuessaan Raskolnikov ei kohdistaa vihaa itseensä, vaan kiistettyyn ja halvennettuun toiseen, yhdentekevään naiseen, jota hän vertaa täihin tai sairauteen. Näin hänen vihansa kanavoituu itsen ulkopuolelle johonkin, jota on perusteltua vihata ja jopa satuttaa. Surmaamalla Raskolnikov kuitenkin rikkoo kristillisen sopimuksen lähimmäisen rakastamisesta. Hän ei silti koe tekoaan vääräksi, sillä oman äidinrakkautensa sammuttua Raskolnikov katsoo oikeudekseen ilmaista vihaansa vainoavalta vaikuttavaa lähipiiriä ja yhteisöä kohtaan. Surmatyö aktivoi Raskolnikovin vetämällä hänet pois passiivisuudesta ja alakuloisuudesta, sillä se sisältää sekä lakiin että herraan ruumiillistuva kiellon, josta rangaistuksi tuleminen on ainoa asia, jota hän enää pitää haluttavana. Tämä johtuu siitä, että hän kokee kalvavaa syyllisyyttä kielletyistä rakkauden tunteistaan. Samastumalla vihansa kohteeseen Raskolnikov katsoo rikoksensa kohdistuneen vastenmieliseen täihin, joka hän itsekkin kokee olevansa, joten hänen todellinen pyrkimyksensä on eliminoida itsestään tuo täi, sairaus joka häntä raastaa. Raskolnikovin inestinen rakkaus siskoaa kohtaan saa hänet vihaamaan myös elostelevaa Svidrigailovia, jonka Raskolnikov on valmis tappamaan tämän viekoittellessa Dunjaa. (Kristeva 1998, 196, 200, 205-206, 216-218).

Johdannossa mainittu Dostojevskin polyfoninen kuvaustapa löytyy kirjailijan kaikilta kellariloukon miehiltä, ja Raskolnikovin kohdalla se ilmenee hänen yksinpuhelussaan, eli hänen

dialogisoidussa monologiissaan. Siinä on kyse mikrodialogista, jossa kaikki sanat ovat kaksiaänisiä ja jokaisessa sanassa äänet kiistelevät. Raskolnikov sisällyttää mikrodialogiinsa kaiken yksittäisistä tapaamisista kaupungin viheliäisiin olosuhteisiin. Niiden muodostama kokonaisuus, eli Raskolnikovin havaintojen summa, vastaa hänen kysymyksiinsä, asettaa hänet jälleen uusien eteen, provosoi ja kiistelee hänen kanssaan tai tarkkailee Raskolnikovia ja hänen ajatuksiaan. Raskolnikovin ajatukset eivät muotoudu vain yhdessä sulkeutuneessa tietoisuudessa, vaan hänen yksinäisestä tietoisuudestaan on muodostunut vieraiden äänten taistelun areena. Siihen vaikuttavat kaikki lähiajan tapahtumat ja ne muodostavat kiihkeän dialogin hänen sisällään. Raskolnikoville jonkin asian tai kohteen ajatteleminen tarkoittaa jo sen puoleen kääntymistä. Hän ei ainoastaan pohdi ilmiöitä, vaan puhuu niiden kanssa. Hän suhtautuu myös itseensä usein ”sinänä”, toisena ja osoittaa erilaiset reaktionsa itselleen. (Бахтин 1963, 101, 117, 319-321).

Raskolnikovin kokemat vastoinkäymiset ovat saaneet hänet kääntymään itseensä ja hänen sielunsa kääntymään ylösalaisin. Tähän on johtanut Raskolnikovia ja hänen perhettään uhkaava haaksirikko, jota nuorimies ei saa estettyä. Keskeisin syy Raskolnikovin umpikujaan ajautumiselle on hänen syvä myötätuntoisuutensa, joka estää nuorta miestä paatumasta lopullisesti. Sairaalloiseksi ja epätasapainoiseksi hysteerikoksi hän on muuttunut inestisestä rakkaudesta koetun syyllisyyden saartamana. Tämän seurauksena jopa Raskolnikovin oma sisäinen puhe on kääntynyt häntä itseään vastaan ja hänen yksinäisestä tietoisuudestaan on muodostunut hänen pahin vihollisensa. Seuraavassa luvussa siirryn analysoimaan teoksesta poimimiani katkelmia, joiden katson parhaiten ilmentävän Raskolnikovin syrjäytymistä.

8. Raskolnikovin syrjäytyminen

Tässä luvussa siirryn analysoimaan *Rikosta ja rangaistusta* syrjäytymisen kannalta. Nostan romaanista tarkasteltavaksi katkelmia, jotka mielestäni parhaiten kuvaavat Raskolnikovin syrjäytymiseen johtanutta kehityskulkua. Siten pyrin tutkimaan sekä asettamaani hypoteesia että avaamaan ja syrjäytymisen huono-osaisuutta tuottavan prosessin eri puolia. Etenen taustoittamalla ja kommentoimalla ja teoksesta valitsemiani katkelmia.

8.1. Eristyksissä

Romaani alkaa kuvauksella, jossa helteisen heinäkuun päivänä päähenkilö Raskolnikov lähtee kaupungille onnistuttuaan onnekkaisesti välttämään kohtaamisen vuokraemäntänsä kanssa. Hän on velkaa vuokraemännälleen ja pelkää siksi tämän tapaamista. Velkasuhde on saanut Raskolnikovin arkailemaan ja tuntemaan olonsa epämurkavaksi. Sen vuoksi hän on ryhtynyt välttelemään vuokranantajaansa, kuten seuraavasta katkelmasta ilmenee.

Не то чтоб он был так труслив и забит, совсем даже напротив; но с некоторого времени он был в раздражительном и напряженном состоянии, похожем на ипохондрию. Он до того углубился в себя и уединился от всех, что боялся даже всякой встречи, не только встречи с хозяйкой. Он был задавлен бедностью; но даже стесненное положение перестало в последнее время тяготить его. Насущными делами своими он совсем перестал и не хотел заниматься. Никакой хозяйки, в сущности, он не боялся, что бы та ни замышляла против него. Но останавливаться на лестнице, слушать всякий вздор про всю эту обыденную дребедень, до которой ему нет никакого дела, все эти приставания о платеже, угрозы, жалобы, и при этом самому изворачиваться, извиняться, лгать, -- нет уж, лучше проскользнуть как-нибудь кошкой по лестнице и улизнуть, чтобы никто не видал.

Впрочем, на этот раз страх встречи с своею кредиторшей даже его самого поразил по выходе на улицу. (Достоевский 2014, 7-8).

Raskolnikovia pitkään vaivanneet ärtyneisyys ja jännittyneisyys ovat johtaneet epäluuloiseen mielentilaan, joka lähentelee luulosairautta. Tarkkaan ottaen vuokraemännän kohtaaminen ei niinkään pelota, vaan hävettää ja häiritsee Raskolnikovia. Tämä johtuu siitä, että muiden ihmisten kohtaaminen edellyttää kiemurtelua, anteeksipyytelyä ja valehtelua, joilta säästyäkseen

hän välttelee sosiaalisia tilanteita. Hänen itseensä uppoutuminen ja muista ihmisistä eristäytyminen on syventynyt niin pahaksi, että hän on alkanut pelätä ihmisten kohtaamista. Sosiaalisten tilanteiden välttely on johtanut työnteon lopettamiseen, jonka vuoksi Raskolnikov on köyhyyden saartama. Katkelman perusteella voi siis todeta, että Raskolnikov kärsii monenlaisesta osattomuudesta ja hyvinvoinnin puutteista, kuten sairaudesta, eristäytymisestä ja köyhyydestä.

Raskolnikov ei varsinaisesti ole ollut sosiaalinen aiemminkaan, vaan on jo opintojen alussa vältellyt miltei kaikkia opiskelutovereitaan ja vetäytynyt muiden seurasta. He kunnioittivat Raskolnikovia ainoastaan siksi, että tämä opiskeli itseään säästämättä, mutta muutoin hän herätti heidänkin keskuudessaan lähinnä kummeksuntaa ja vieroksuntaa.

Замечательно, что Раскольников, быв в университете, почти не имел товарищей, всех чуждался, ни к кому не ходил и у себя принимал тяжело. Впрочем, и от него скоро все отвернулись. Ни в общих сходках, ни в разговорах, ни в забавах, ни в чем он как-то не принимал участия. Занимался он усиленно, не жалея себя, и за это его уважали, но никто не любил. Был он очень беден и как-то надменно горд и несообщителен; как будто что-то таил про себя. Иным товарищам его казалось, что он смотрит на них на всех, как на детей, свысока, как будто он всех их опередил и развитием, и знанием, и убеждениями, и что на их убеждения и интересы он смотрит как на что-то низшее. (Достоевский 2014, 59).

Tämän katkelman perusteella muodostuu kuva epäsosiaalisesta yksilöstä, joka suhtautuu lähiympäristöönsä alentuvasti ja suorastaan torjuvasti. Raskolnikovin sosiaaliset verkostot ovat hyvin pienet ja kommunikaatio muiden kanssa vähäistä. Raskolnikov on siis jo opintojensa alusta asti ollut miltei kaiken sosiaalisen kanssakäymisen ulkopuolella ja se on merkki sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuudesta. Ylenkatsovalla asenteellaan Raskolnikov on myös asettautunut miltei kaikkia vastaan ja rikkoo toistuvasti sosiaaliin kohtauksiin liittyvää rituaalia, jolla viestitään hyväksyntää ja huomaavaisuutta muita kohtaan. Siten nuoren miehen sosiaalisessa osattomuudessa on kyse sekä ulkopuolelle asettautumisesta että sinne ajautumisesta. Katkelmasta ilmenee myös Raskolnikovin antisosiaalisuus opiskeluyhteisössään, joka kertoo sosiaalisen hyljeksinnän, eli ostrakismin aiheuttamasta yksinäisyydestä. Vastareaktion kokemalleen torjunnalle Raskolnikov on ottanut käyttöön antisosiaalisia keinoja ja suhtautuu muihin opiskelutovereihin ylimielisesti sekä väheksyvästi.

Seuraavassa katkelmassa Dostojevski kuvaa Raskolnikovin miltei täydelliseksi muuttunutta eristäytymistä sekä maanista olotilaa, jossa edes ravinnon puute ei enää häiritse häntä.

Трудно было более опуститься и обнеряшиться; но Раскольникову это было даже приятно в его теперешнем состоянии духа. Он решительно ушел от всех, как черепаха в свою скорлупу, и даже лицо служанки, обязанной ему прислуживать и заглядывавшей иногда в его комнату, возбуждало в нем желчь и конвульсии. Так бывает у иных мономанов, слишком на чем-нибудь сосредоточившихся. Квартирная хозяйка его две недели как уже перестала ему отпускать кушанье, и он не подумал еще до сих пор сходить объясниться с нею, хотя и сидел без обеда. (Достоевский 2014, 34).

Raskolnikov on vetäytynyt kaikista sosiaalisista kontakteista ja ärtyy jo pienistäkin häiriöistä. Hän on täysin omassa maailmassaan ja miettii pakkomielleisesti vain yhtä asiaa, eli harhaista suunnitelmaansa. Dostojevski kuvaa Raskolnikovia monomaanikoksi, joka tarkoittaa itsepintaisesti yhtä asiaa ajattelevaa tai tavoittelevaa yksilöä. Katkelmasta ilmenee eristäytyneisyyden ja ärtyneisyyden ohella myös ravinnon puute äärimmäisenä hyvinvoinnin kehnotena ja elämänhallinnan ongelmana.

8.2. Kurjuus

Raskolnikov asuu Pietarissa, jossa elämä etenkin helteisenä aikana on kaikille sen asukkaille kuluttavaa, vastenmielistä ja hermoja koettelevaa. Kadut ovat täynnä sekasortoa, likaa ja löyhkäävien kapakoiden välillä vaeltavia juoppoja. Kaupungin tunnelma on siis sanalla sanoen alakuloinen ja vastenmielinen, todellinen osoitus heikosta elinympäristöstä. Se saa nuoren ja piirteiltään komean Raskolnikovin tuntemaan syvää mutta hetkellistä inhoa, josta hän maanikkona toisaalta nopeasti siirtyy seuraavan olotilaan. Päähenkilömme olotilaa kuvaakin hyvin eräänlainen mihinkään kiinnittymättömyys ja läpivirtaavuus. Hän ei joko jaksa tai tule huomioineeksi omia kielteisiä tunteitaan, vaan siirtyy tilanteesta ja tunnelmasta toiseen kaikenlaisen iljettävyyden ympäröidessä häntä niin kaupungilla, kotona kuin hänen sisäisessä maailmassaan. Hän vaipuu usein jonkinlaiseen horrokseen, puhelee itsekseen ja sekoaa ajatuksissaan. Osittain Raskolnikovin sekavuus johtuu varmasti siitä, ettei hänen aina tule edes syötyä ja tämän vuoksi hänen olotilansa on usein heikko.

Чувство глубочайшего омерзения мелькнуло на миг в тонких чертах молодого человека. Кстати, он был замечательно хорош собою, с прекрасными темными глазами, темно-рус, ростом выше среднего, тонок и строен. Но скоро он впал как бы в глубокую задумчивость, даже, вернее сказать, как бы в какое-то забытье, и пошел, уже не замечая окружающего, да и не желая его замечать. Изредка только

бормотал он что-то про себя, от своей привычки к монологам, в которой он сейчас сам себе признался. В эту же минуту он и сам сознавал, что мысли его порою мешаются и что он очень слаб: второй день как уж он почти совсем ничего не ел. (Достоевский 2014, 8-9).

Kyseen katkelma voimistaa näkemystä elämänhallinnan puutteista, sillä sen ohella, että hän todennäköisesti on aliravittu, Raskolnikov törmäilee kadulla ympäristöään ymmärtämättä ja herättää yleistä kummeksuntaa. Se on osoitus hänen sosialisationsa heikentymisestä, sillä Raskolnikovin ei voi sanoa noudattavan yleistä tapakulttuuria ja käyttäytymissäantöjä, vaan suorastaan rikkovan niitä. Hän on niin sisäiseen maailmaansa uppoutunut, ettei edes liiemmin välittäisi havahtua siihen, mitä reaali maailmassa tapahtuu. Tästä voi päätellä, että Raskolnikov ei ainoastaan ole ajautunut syrjään yhteisön parissa elämisestä, vaan suorastaan sanoutunut irti siitä linnoittautumalla oman mielensä sisään. Tämä on saamalla osoitus myös aiemmin mainitun sosiaalisen rituaalin rikkomisesta.

Raskolnikovin kehno elämäntilanne näkyy luonnollisesti myös ulospäin. Epäsosiaalisen käytöksen ohella se tulee esille hänen ulkoasustaan, joka on parhaat päivänsä nähnyt jo kauan sitten.

Он был до того худо одет, что иной, даже и привычный человек, посоветился бы днем выходить в таких лохмотьях на улицу. Впрочем, квартал был таков, что костюмом здесь было трудно кого-нибудь удивить. Близость Сенной, обилие известных заведений и, по преимуществу, цеховое и ремесленное население, скученное в этих срединных петербургских улицах и переулках, пестрили иногда общую панораму такими субъектами, что странно было бы и удивляться при встрече с иною фигурой. Но столько злобного презрения уже накопилось в душе молодого человека, что, несмотря на всю свою, иногда очень молодую, щекотливость, он менее всего совестился своих лохмотьев на улице. Другое дело при встрече с иными знакомыми или с прежними товарищами, с которыми вообще он не любил встречаться... " (Достоевский 2014, 9).

Vaikka Raskolnikov ruusyissään ei erityisesti poikkea kaupunginosansa väestön yleisilmeestä, on hän silti joutunut kohtaamaan ilkeää halveksuntaa epäsiistin ulkoasunsa ja luotaantyöntävän olemuksensa suhteen. Hän on kuitenkin jo niin tottunut siihen, ettei enää ujostelee kulkea kaupungilla edes päiväsaikaan, vaikka nuorena ja sisimmältään herkkänä ihmisenä muiden mielipiteillä on hänelle painoarvoa. Raskolnikovin elämäntilanteen asettamat rajoitteet ovat tosin käyneet jo niin itsestäänselviksi, että hän eon lakannut välittämättä omista tarpeistaan tai yleisestä mielipiteestä, eikä enää edes yritä huolehtia itsestään ja ulkoasustaan. Katkelma osoittaa sen, että Raskolnikov on pitkällisen halveksunnan tuloksena jo aikaa sitten menettänyt

kasvonsa ja sen myötä itsekunnioituksensa ja ihmisyytensä. Kasvojen menetyksestä aiheutuneet voimakkaat häpeän ja alemmuuden tunteet hän on oppinut sivuuttamaan ja olemaan niistä välittämättä. Ainoastaan tuntemiaan ihmisiä kohdatessaan oma alennustila tuntuu Raskolnikovista ikävältä. Kyseinen tunnereaktio osoittaa, ettei hän ole vielä täysin välinpitämätön muiden mielipiteille, mutta hän haluaisi vain kyetä salaamaan kurjuutensa omalta sosiaaliselta piiriltään. Raskolnikov on siis yhtä aikaa välinpitämätön ja välttelevä sekä kantaa sisällään suurta mielipahaa kaikesta kohtaamastaan halveksunnasta.

8.3. Ahdinko

Ryöstömurhan jälkeisenä aikana Raskolnikov vierailee jälleen kerran Heinätorilla ja Sadovajalla, eli Pietarin huonomaineisilla alueilla, joilla hän käynyt usein ennenkin. Viime aikoina hän on suorastaan hakeutunut räjäisille sivukujille aina kun häntä on tympäissyt, jotta häntä tympäisisi vieläkin enemmän. Raskolnikov kohtaa siellä kaupungin kurjalistoa, joista räikeimmin erottuvat pahoinpidellyt prostituoidut.

Большая группа женщин толпилась у входа; иные сидели на ступеньках, другие на тротуаре, третьи стояли и разговаривали. Подле, на мостовой, шлялся, громко ругаясь, пьяный солдат с папироской и, казалось, куда-то хотел войти, но как будто забыл куда. Один оборванец ругался с другим оборванцем, и какой-то мертво-пьяный валялся поперек улицы. Раскольников остановился у большой группы женщин. Они разговаривали сиплыми голосами; все были в ситцевых платьях, в козловых башимаках и простоволосые. Иным было лет за сорок, но были и лет по семнадцати, почти все с глазами подбитыми. (Достоевский 2014, 169).

Väkivallan todistaminen ja etenkin naisten keho asema tosin vain syventää hänen ahdistuneisuuttaan ja perheestään kokemaansa huolta. Osa prostituoiduista on myös hyvin nuoria, vain noin 17-vuotiaita, eli käytännössä vielä lapsia. Tästä katkelmasta ilmenee kaupungin elämysympäristöjen heikkous ja väkivallan todistaminen. Vaikka se ei kohdistu suoraan itse Raskolnikoviin, hän kokee kadulla tapaamiensa kaltoinkohdeltujen naisten tilanteen omakohtaisesti perheestään kokemansa huolen vuoksi.

Raskolnikov ei käsitä sitä, miten ihmiset pystyvät tottumaan sellaiseen elämään, jota Heinätorien kaltaisilla alennustilan näyttämöillä joutuu alituisesti todistamaan. Kurjuuteen tottumisen Raskolnikov näkeekin miltei kamalimpana, mitä hän kuvitella saattaa. Hänen mielestään olisi parempi lopettaa kärsimyksensä saman tien, kuin elää kauan, mutta ikuisen pimeyteen, yksinäisyyteen ja ahdinkoon tuomittuna.

"Где это, -- подумал Раскольников, идя далее, -- где это я читал, как один приговоренный к смерти, за час до смерти, говорит или думает, что если бы пришлось ему жить где-нибудь на высоте, на скале, и на такой узенькой площадке, чтобы только две ноги можно было поставить, -- а кругом будут пропасти, океан, вечный мрак, вечное уединение и вечная буря, -- и оставаться так, стоя на аршине пространства, всю жизнь, тысячу лет, вечность, -- то лучше так жить, чем сейчас умирать! Только бы жить, жить и жить! Как бы ни жить -- только жить!.. Экая правда! Господи, какая правда! Подлец человек! И подлец тот, кто его за это подлецом называет", -- прибавил он через минуту. (Достоевский 2014, 171).

Katkelmasta ilmenee, että Raskolnikov pitää kaiken ohittavaa ja sivuuttavaa elämännälkää täysin käsittämättömänä. Hän mielestään ihmiset, jotka sietävät ja tekevät mitä tahansa, kunhan vain saavat elää, ovat surkeita olioita. Tämän oivallettuaan hän ymmärtää samalla hetkellä sen, että heitä surkeaksi nimittävät ovat yhtä surkeita itsekin. Tällaisia ajatuksia Raskolnikov on siis ryöstömurhaa edeltäneet kuukaudet pyöritellyt mielessään ja suorastaan hakeutunut kaupungin synkimmän kurjuuden äärelle. Sivukatujen surkeuden partaalle hän on päätenyt sekä henkilökohtaisen identiteetikriisinsä että yhteiskunnan rappiotilan ajamana. Kyseinen katkelma on osoitus Raskolnikovin syvästä epätoivoisuudesta ja voimakkaasta halusta elää merkityksellistä elämää, jossa omalla toiminnalla on tarkoitus.

Raskolnikovin ihmisyyttä alentava ja identiteettiä loukkaava olotila on ymmärrettävästi kohtuuton ja kroonisen vallanpuutteen kokeminen edellyttää jonkilaista vastareaktiota, jotta hän kykenee sietämään nujertavaa elämäänsä. Hänen puolustuskeinokseen on muodostunut teoria yli-ihmisistä, jota tavanomaiset säännöt ja lait eivät koske. Teoria on kehittynyt miltei kaiken tietoisuuden vallanneeksi aikeeksi, jota hän suunnittelee, punnitsee ja perustelee loputtoman pakkomielleisesti. Tämä on osoitus hänen vieraantumisensa syvenemisestä anomiseksi tilaksi, jossa yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja normit eivät enää vaikuta häneen ja aikeensa puolesta Raskolnikov on valmis jopa kumoamaan ne. Raskolnikov jopa käy etukäteen testaamassa sitä, miten rikos tulisi käytännössä toteuttaa. Matkalla koronkiskurieukon luo hän kävelee kaupungilla kiihtyneenä, sillä huolimatta hämmästyttävän tarkasta suunnitelmallisuudestaan ja hyvistä perusteluistaan hän kuitenkin epäilee omaa sietokykyään aikeen suhteen. Raskolnikovia siis pelottaa jo hänen ollessaan matkalla tiedustelemaan. Hermoilusta huolimatta tiedusteluretki onnistuu hyvin ja Raskolnikov saa selvyyttä ryöstön yksityiskohtiin. Vasta asunnolta lähdettyään hän suorastaan pelästyy omaa itseään ja reagoi hyvin voimakkaasti, kuten seuraavasta käy ilmi.

Раскольников вышел в решительном смущении. Смущение это всё более и более увеличивалось. Сходя по лестнице, он несколько раз даже останавливался, как будто чем-то внезапно пораженный. И наконец, уже на улице, он воскликнул: "О боже! как это всё отвратительно! И неужели, неужели я... нет, это вздор, это нелепость! -- прибавил он решительно. -- И неужели такой ужас мог прийти мне в голову? На какую грязь способно, однако, мое сердце! Главное: грязно, пакостно, гадко, гадко!.. И я, целый месяц..." (Достоевский 2014, 14).

Raskolnikov on siis juuri tullut tiedusteluretkeltään Aljona Ivanovnan luota ja on hyvin hämmentyneessä tilassa pelästyttyään suunnitelmaansa ja sitä, että hän sisimmässään on kyennyt jo niin pitkään sellaiseen iljettävyyteen ja saastaan. Nämä itseinhon tuntemukset kasvavat niin suuriksi, ettei hän kykene millään tavalla ilmaisemaan tai käsittelemään niitä. Julmat tuntemukset ottavat Raskolnikovin valtaansa, eikä hän voi muuta kuin koettaa paeta niiden aiheuttamaa sietämätöntä tuskaa.

Но он не мог выразить ни словами, ни восклицаниями своего волнения. Чувство бесконечного отращения, начинавшее давить и мутить его сердце еще в то время, как он только шел к старухе, достигло теперь такого размера и так ярко выяснилось, что он не знал, куда деться от тоски своей. Он шел по тротуару как пьяный, не замечая прохожих и сталкиваясь с ними, и опомнился уже в следующей улице. Оглядевшись, он заметил, что стоит подле распивочной, в которую вход был с тротуара по лестнице вниз, в подвальный этаж. (Достоевский 2014, 14).

Sekavan olotilansa seurauksena Raskolnikov ajautuu kellarikapakkaan, jossa hänen olonsa kevenee ja ajatukset kirkastuvat oluen ja korppujen ansiosta. Äskeinen kaoottinen olotila ja hänen hautomansa suunnitelma kaikkine kauheuksineen vaikuttaa enää vain silkalta hourailulta. Vaikka Rodionin mieliala kohenee, hän samanaikaisesti aistii muutoksen parempaan olevan vain väliaikainen. Hän kohtaa nimeuvos Semjon Zaharytš Marmeladovin, sietämättömään ahdinkoon ajautuneen juopon, jolla on oma ratkaiseva roolinsa Raskolnikovin elämässä. Vahvassa humalassa oleva, mutta sujuvasti itseään ilmaiseva Marmeladov lähestyy Raskolnikovia, jonka ensireaktio on torjua moinen tungetteliija tavanomaisissa vastenmielisyyden ja ärtyneisyyden tunnelmissa. Marmeladov kuitenkin tarttuu ahnaasti Raskolnikovin seuraan ja ryhtyy poikkeuksellisella avoimuudella kertomaan elämästään sekä kohtaamistaan vaikeuksista, joten muutoin niin visusti eristäytynyt opiskelija joutuu sosiaaliseen kanssakäymiseen kuin puoliväkisin. Keskustelu Marmeladovin kanssa onkin pitkään aikaan ensimmäinen sosiaalinen kohtaaminen, johon Raskolnikov puoliväkisin antautuu.

Kaksi edellistä katkelmaa kertovat sekä heikosta ulkoisesta että sisäisestä elämänhallinnasta, kun Raskolnikov ensin vimmaisena ja kyvyttömänä tynnyttelemään ryntää kadulla ja seuraavaksi ajautuu sekavana satunnaiseen kuppilaan, jossa virkistyttyään hänen mielensä yht'äkkiä kohenee.

Seuraavassa Marmeladov ottaa kantaa omaan olemukseensa ja määrittelee samalla köyhyuden ja kurjuuden eron.

-- Милостивый государь, -- начал он почти с торжественностью, -- бедность не порок, это истина. Знаю я, что и пьянство не добродетель, и это тем паче. Но нищета, милостивый государь, нищета -- порок-с. В бедности вы еще сохраняете свое благородство врожденных чувств, в нищете же никогда и никто. За нищету даже и не палкой выгоняют, а метлой выметают из компании человеческой, чтобы тем оскорбительнее было. (Достоевский 2014, 18).

Marmeladovin mukaan köyhyys tai edes juoppous ei ole syntiä, mutta kurjuus kuitenkin on. Köyhyudessa ihmisen on mahdollista säilyttää itsekunnioituksensa, mutta kurjuudessa se on mahdotonta. Köyhyuden ja kurjuuden eroa määrittelee Marmeladovin mukaan se, ettei ihmistä ainoastaan ajeta jonnekin muualle, vaan häpeän maksimoimiseksi hänet suljetaan muiden keskuudesta. Elämän kurjistuminen äärimmilleen ja toistuva häpeän kohtaaminen on saanut Marmeladovin luovuttamaan ja pakenemaan juoppouteen. Marmeladovien perheen kurjuus, jonka perheenisä itse siis määrittelee synniksi, tihkuu toivottomuutta, joka näyttäytyy Raskolnikoville kaikessa karuudessaan. Marmeladov kertoo tyttärestään Sonjasta, joka joutuu nykyisin kantamaan keltaista lippua merkinä kunnianttomasta prostituoidun ammatistaan. Tämä katkelma voimistaa kuvaa Raskolnikovin elämisympäristön kehnoudesta ja kurjuudesta, välttävästä olosuhteista, joissa perheet joutuvat sinnittelemään vailla toivoa paremmasta.

Marmeladovin kohtaamista seuraavana päivänä Raskolnikov herää kelvottomasta asunnostaan, joka muistuttaa enemmän komeroa, kuin edes oikeaa, kokonaista huonetta. Siellä on ahdasta, ränsistynyttä ja epäsiistiä. Hän on levottoman unen jälkeen huonotuulinen ja katselee ärtyneenä viheliästä asumustaan, missä ei ole mitään mieltäylentävää.

Это была крошечная клетушка, шагов в шесть длиной, имевшая самый жалкий вид с своими желтенькими, пыльными и всюду оставившими от стены обоями, и до того низкая, что чуть-чуть высокому человеку становилось в ней жутко, и всё казалось, что вот-вот стукнешься головой о потолок. Мебель соответствовала помещению: было три старых стула, не совсем исправных, крашеный стол в углу, на котором лежало несколько тетрадей и книг; уже по тому одному, как они были

запылены, видно было, что до них давно уже не касалась ничья рука. (Достоевский 2014, 33-34).

Raskolnikovin asumisolojen kehnous on jälleen yksi osoitus hänen elämästään löytyvistä hyvinvoinnin puutteista. Toisaalta Raskolnikov ajattelee, että elinolojen kehnous vastaa hyvin hänen nykyistä mielentilaansa ja on hänelle jopa hyväksi. Tämä ilmentää hänen omasta kelvottomuudestaan kokema syyllisyyttä, jonka vuoksi hän kokee tarvetta tulla rangaistuksi ja elämysympäristön heikkous palvelee tätä tarkoitusta mitä parhaiten. Tämä kokemus puolestaan vain syventää Raskolnikovin kehnou elämäntilannetta, sillä todellisuudessa hän ei edes halua mitään parannusta elämäänsä.

8.4. Kirjeen jälkeen

Seuraavaksi Raskolnikovin emännän palvelija Nastasja patistelee hänet ylös ja tuo samalla mukanaan kirjeen kotipuolesta. Paksussa kirjeessä äiti pahoittelee sitä, ettei ole pystynyt lähettämään enempää rahaa ja kauhistelee sitä, että Raskolnikov on jo joitakin kuukausia sitten lopettanut opinnot.

Ты знаешь, как я люблю тебя; ты один у нас, у меня и у Дуни, ты наше всё, вся надежда, упование наше. Что было со мною, когда я узнала, что ты уже несколько месяцев оставил университет, за неимением чем содержать себя, и что уроки и прочие средства твои прекратились! Чем могла я с моими ста двадцатью рублями в год пенсии помочь тебе? Пятнадцать рублей, которые я послала тебе четыре месяца назад, я занимала, как ты и сам знаешь, в счет этого же пенсии, у здешнего нашего купца Афанасия Ивановича Вахрушина. Он добрый человек и был еще приятелем твоего отца. (Достоевский 2014, 36-37).

Kyseisestä katkelmasta ilmenee myös, että Raskolnikovin perheen isä on jo edesmennyt, joten Raskolnikovin rooli perheen päänä ja tulevaisuuden toivona on suuri. Kirjeestä ilmenee myös, että Raskolnikov on lopettanut opintonsa suurin piirtein samaan aikaan, kun on saanut tietää siskonsa kohtaamista ongelmista. Opintojen ohella Raskolnikov on omatoimisesti lopettanut myös otyöntöön jo aikaa sitten. Nämä kaksi tekijää osoittavat hänen marginalisaationsa syvenemistä syrjäytymiseksi.

Perheensä tulevaisuuteen liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan ole Raskolnikoville millään tavalla uusia tai vasta ilmaantuneita, vaan ne ovat jo pitkään vaivanneet häntä. Hän tiesi siskonsa kohdanneen jonkinlaisia ongelmia Svidrigailovien luona, mutta ei ole tiennyt kaikkia

siihen liittyviä yksityiskohtia. Tämän ohella kirjeen sisältämä tieto siskon yllättävästä kosinnasta kuohuttaa häntä entisestään, sillä sulhasen, eli Pjotr Petrovitš Lužinin aiheet eivät vaikuta järin kunniallisilta. Perheensä tulevaisuuteen liittyvät vanhat ja vasta ilmaantuneet kysymykset nostavat siis Raskolnikovia aiemmin raastaneet murheet esiin uudestaan, mutta aiempaa akuutimpina ja raivostuttavimpina. Raskolnikov reagoi hyvin voimakkaasti ja joutuu repivien tunteiden valtaan.

Почти всё время как читал Раскольников, с самого начала письма, лицо его было мокро от слез; но когда он кончил, оно было бледно, искривлено судорогой, и тяжелая, желчная, злая улыбка змеилась по его губам. Он прилег головой на свою тощую и затасканную подушку и думал, долго думал. Сильно билось его сердце, и сильно волновались его мысли. Наконец ему стало душно и тесно в этой желтой каморке, похожей на шкаф или на сундук. Взор и мысль просили простору. Он схватил шляпу и вышел, на этот раз уже не опасаясь с кем-нибудь встретиться на лестнице; забыл он об этом. Путь же взял он по направлению к Васильевскому острову через В--й проспект, как будто торопясь туда за делом, но, по обыкновению своему, шел, не замечая дороги, шепча про себя и даже говоря вслух с собою, чем очень удивлял прохожих. Многие принимали его за пьяного. (Достоевский 2014, 47).

Kirjeen Raskolnikovissa herättämä tunnereaktio osoittaa sen, että perhe on hänelle edelleen erittäin tärkeä. Ikävä ja huoli perheenjäseniä kohtaan purkautuu lohduttomina, suunnattomasta surusta kertovina kyynelinä, joka tosin nopeasti vaihtuu kaikenvaltaavaan kauhuun, jota Raskolnikov ei enää voi paeta. Pitkään jatkunut ero perheestä on ajanut Raskolnikovin syvään yksinäisyyteen ja käsitys omasta minuudesta on tuhoutunut tärkeiden emotionaalisten suhteiden, muistojen ja oman kodin tuottavan turvan hämähäryttyä. Aluksi hän on vetäytynyt ihmisten seurasta, sitten vähitellen vieroksumaan muita ja lopulta välttelemään kaikkia ihmisiä.

Kirjeen luettuaan Raskolnikov poistuu ahdistavasta kopperostaan ja lähtee kaupungille vaeltamaan jo tuttuun tapaansa, tiedostamatta missä kulkee ja mutisten jotakin itsekseen. Hän on hyvin kiihtyneessä tilassa saatuaan tietää koko totuuden äidin ja siskon kohtaamista vaikeuksista. Erityisesti naisten sopima järkiavioliitto Lužinin kanssa hätyyttää Raskolnikovin kiivaaseen ja äärimmäiseen dialogisoituneeseen monologiin jossa hän ikään kuin keskustelelee perheenjäseniensä kanssa.

...Ясно, что тут не кто иной, как Родион Романович Раскольников в ходу и на первом плане стоит. Ну как же-с, счастье его может устроить, в университете содержать, компанионом сделать в конторе, всю судьбу его обеспечить; пожалуй, богачом впоследствии будет, почетным, уважаемым, а может быть,

даже славным человеком окончит жизнь! А мать? Да ведь тут Родя, бесценный Родя, первенец! Ну как для такого первенца хотя бы и такую дочь не пожертвовать! О милые и несправедливые сердца! Да чего: тут мы и от Сонечкина жребия, пожалуй что, не откажемся! Сонечка, Сонечка Мармеладова, вечная Сонечка, пока мир стоит! Жертву-то, жертву-то обе вы измерили ли вполне? Так ли? Под силу ли? В пользу ли? Разумно ли? Знаете ли вы, Дунечка, что Сонечкин жребий ничем не сквернее жребия с господином Лужиным? "Любви тут не может быть", -- пишет мамаша. А что, если, кроме любви-то, и уважения не может быть, а напротив, уже есть отвращение, презрение, омерзение, что же тогда? А и выходит тогда, что опять, стало быть, "чистоту наблюдать" придется. Не так, что ли? Понимаете ли, понимаете ли вы, что значит сия чистота? Понимаете ли вы, что лужинская чистота всё равно, что и Сонечкина чистота, а может быть, даже и хуже, гаже, подлее, потому что у вас, Дунечка, все-таки на излишек комфорта расчет, а там просто-запросто о голодной смерти дело идет! "Дорого, дорого стоит, Дунечка, сия чистота!" Ну, если потом не под силу станет, раскаетесь? Скорби-то сколько, грусти, проклятий, слез-то, скрываемых ото всех, сколько, потому что не Марфа же вы Петровна? А с матерью что тогда будет? Ведь она уж и теперь неспокойна, мучается; а тогда, когда всё ясно увидит? А со мной?.. Да что же вы в самом деле обо мне-то подумали? Не хочу я вашей жертвы, Дунечка, не хочу, мамаша! Не бывать тому, пока я жив, не бывать, не бывать! Не принимаю!" (Достоевский 2014, 51-52).

Raskolnikov käy kirjeestä ilmitulleita yksityiskohtia läpi sisäisessä dialogissaan parjaten siskoaan ja äitiään, mutta ensi sisjassa itseään kauhusta ja raivosta kihisten. Raskolnikoville on selvää että siskon kohtalona on päätyä samaan tilanteeseen kuin Sonja Marmeladova, ja huolehtia erityisellä tavalla puhtaudestaan. Raskolnikov tulkitsee äidin ja siskon päätöksen mukavuudenhaluksi ja toteaa, että lužinilaisella puhtaudella on hintansa, joka voi olla vielä Sonjaakin kohdannutta todellisuutta iljettävämpää ja törkeämpää.

"Не бывать? А что же ты сделаешь, чтоб этому не бывать? Запретишь? А право какое имеешь? Что ты им можешь обещать в свою очередь, чтобы право такое иметь? Всю судьбу свою, всю будущность им посвятить, **когда кончишь курс и место достанешь?** Слышали мы это, да ведь это буки, а теперь? Ведь тут надо теперь же что-нибудь сделать, понимаешь ты это? А ты что теперь делаешь? Обираешь их же. Ведь деньги-то им под сторублевый пенсион да под господ Свидригайловых под заклад достаются! От Свидригайловых-то, от Афанасия-то Ивановича Вахрушина чем ты их убережешь, миллионер будущий, Зевес, их судьбою располагающий? Через десять-то лет? Да в десять-то лет мать успеет

ослепнуть от косынок, а пожалуй что и от слез; от поста исчахнет; а сестра? Ну, придумай-ка, что может быть с сестрой через десять лет али в эти десять лет? Догадался?" (Достоевский 2014, 52-53).

Kahdessa viimeisimmässä katkelmassa Raskolnikov kyseenalaistaa oman oikeutensa määrällä perheenjäseniään, koska ei tähän mennessä itse ole kyennyt muuhun, kuin rahan vastaanottamiseen. Hän sättii ja pilkkaa itseään puhuttelemalla itseään 'sinänä', kuin puhuisi pahimmasta vihamiehestään. Katkelmista ilmenee Raskolnikovin syrjäytymisen syvin kehä, sillä puhutellessaan itseään tällä tavoin hän on ikään kuin sisäistänyt kaiken kokemansa halveksunnan, eikä saa sen loputtomilta syytöksiltä hetkenkään rauhaa. Raskolnikov on oman hyvin kielteisen ja hyökkäävän sisäisen mikrodialoginsa saartama, eikä hänellä ole enää mitään pakopaikkaa pelkkien uhkien täyttämältä maailmalta. Katkelmista ilmenee täydellisen yksin, ulkopuolelle ja eristyksiin ajautuneen ihmisen lohduton ja ahdistava tilanne. Siinä ei ole jäljellä lainkaan omaa tilaa, eikä siitä ole mitään ulospääsyä, sillä ulkopuolisuus on ikään kuin sisäistynyt omaksi ominaisuudeksi ja hallitsevaksi olotilaksi.

Kuvaamalla Raskolnikovin kielteistä sisäistä puhetta ja hänen mikrodialogissaan käymiä hyökkääviä keskusteluja muiden oletetuin vuorosanoin Dostojevski ilmentää yhtä syrjäytymisen keskeisintä prosessia, eräänlaista sisäistä epäluulon, pettymysten ja välinpitämättömyyden umpioitunutta tunnekehää, jota ulkopuoliset ihmiset eivät todellisuudessa enää läpäise. Sen sisään yhä syvemmälle hautautuessaan yksilö vähitellen irtaantuu yhteisöstään ja hänen sosialisationsa purkautuu, eivätkä yhteiskuntaa ohjaavat normit tai moraali enää kosketa häntä. Tämä johtuu siitä, että niitä noudattamaan ohjaava sosiaalinen kontrolli on menettänyt merkityksensä tai muuttunut asiaksi, jota vastaan yksilö haluaa kohtuuttomassa tilassaan myös taistella. Surkean opiskelijanuorukaisen lämä ei ole ollut mielekästä enää pitkään aikaan ja se on tarjonnut pelkkiä epäonnistumisia ja loputonta nöyryytystä. Siten hänen protestissaan on kyse nujerretun ihmisen äärimmäisestä vastareaktiosta.

Raskolnikovin reaktiossa on kyse jo ajat sitten syntyneestä tuskasta, joka on paisunut ja viime aikoina kypsynyt hirveäksi, hurjaksi ja haaveenomaiseksi kysymykseksi, joka on kiduttanut hänen sydäntään ja mieltään vääjäämättömästi vaatien ratkaisua. Äidin kertomus Dunjan tilanteesta muistuttaa Raskolnikovia kiusallisesti siitä mitä hän on pelännyt ja paennut jo pidemmän aikaa. Katkelmista tulee esille Raskolnikovin pettymys siihen, että hän on epäonnistunut päämäärässään huolehtia perheestään ja turvata heidän kaikkien tulevaisuutensa. Vaikka kyseinen päämäärä on alun alkaenkin ollut kohtuuton, aiheuttaa siinä epäonnistuminen hänessä silti sietämätöntä ahdistusta ja nyt äidin kirje on iskenyt häneen kuin salama. Hän tajuaa, ettei enää sovi murehtia toimeettomana, vaan että on tehtävä jotain tai luovuttava elämästä kokonaan.

"Или отказаться от жизни совсем! -- вскричал он вдруг в исступлении, -- послушно принять судьбу, как она есть, раз навсегда, и задушить в себе всё, отказавшись от всякого права действовать, жить и любить!" "Понимаете ли, понимаете ли вы, милостивый государь, что значит, когда уже некуда больше идти? -- вдруг припомнился ему вчерашний вопрос Мармеладова, -- ибо надо, чтобы всякому человеку хоть куда-нибудь можно было пойти..." (Достоевский 2014, 53).

Erätoivoisen Raskolnikovin mahdollisuudet tilanteen korjaamiseksi ovat vähissä ja hän ymmärtää vaihtoehtojensa rajallisuuden. Joko hänen täytyy ratkaista perheensä kohtalo tai tehdä itsemurha. Samassa hän muistaa pitkään hautomansa suunnitelman. Tämä katkelma kertoo vallanpuutteen tuntemuksesta, joka ajaa vieraantuneen Raskolnikovin harkitsemaan pelkkiä äärimmäisiä ratkaisuja, koska hänellä ei ole enää mitään menetettävää ja elämä on täynnä pelkkää kauhun sävyttämää ahdistusta.

Ero entiseen on siinä, että vielä kuukausi sitten ja eiliseenkin asti hänen teoriansa ja aikeensa olivat vain pelkkää kuvitelmaa, mutta nyt tilanne oli muuttunut. Uudessa, uhkaavassa ja ennestään tuntemattomassa tilanteessa Raskolnikov tajuaa suhteensa aikeeseen muuttuneen, hänen päässään pamahtaa ja silmissä pimenee. Heikkovointinen Raskolnikov etsii itselleen penkkiä, jolle istuutua rauhoittumaan, mutta kohtaa sitä ennen nuoren naisen, jonka uskalias ulkoasu ja suojatonta olotila kiinnittää hänen huomionsa. Kyseessä on nuori sopimattomasti pukeutunut tyttö, joka on hyvin humalassa ja oletettavasti vietelty ensimmäisen kerran vasta juuri äsken. Hänen liepeillään vaanii myös muuan Svidrigailovilta vaikuttava hahmo.

"Бедная девочка!.. -- сказал он, посмотрев в опустевший угол скамьи. -- Очнется, поплачет, потом мать узнает... Сначала прибьет, а потом высечет, больно и с позором, пожалуй, и сгонит... А не сгонит, так все-таки пронюхают Дарьи Францевны, и начнет шмыгать моя девочка, туда да сюда... Потом тотчас больница (и это всегда у тех, которые у матерей живут очень честных и тихонько от них пошаливают), ну а там... а там опять больница... вино... кабаки... и еще больница... года через два-три -- калека, итого житья ее девятнадцать аль восемнадцать лет от роду всего-с... Разве я таких не видал? А как они делались? Да вот всё так и делались... Тьфу! (Достоевский 2014, 58-59).

Raskolnikov tarkastelee suojatonta tyttöä ja tämän nuoruutta neuvottomana. Hän säälii tyttöä ja tämän kohtaloa, vertaa häntä Sonjaan. Hän on ennenkin nähnyt vastaavia tyttöjä, joiden on käynyt huonosti, kun heidät on häväisty. Hän pelkää rakkaan siskonsakin joutuvan tuohon samaiseen prosenttiin, johon joidenkin mielestä osan ihmisistä, eli naisista, täytyykin kuulua yleisen järjestyksen ja virkistyksen takaamiseksi. Katkelma voimistaa edelleen kuvaa kaupungin karusta ja väkivaltaisesta todellisuudesta, jossa etenkin naisena ei ole helppoa elää. Tämän

kohtauksen jälkeen ei mene kauaa, kun Raskolnikov päätyy murhaamaan panttilainajaekun ja tämän sisaren.

8.5. Rikoksen jälkeinen epätoivo

Murhan jälkeisessä mentaaliossa Raskolnikovin pysäyttää uusi, yksinkertainen mutta pysäyttävä kysymys. Hän ihmettelee miksi teki tuon kaiken, päätyi halpamaiseen rikokseen, vaikka edes saaliilla ei ole hänelle mitään merkitystä. Raskolnikov päättelee synkeänä kaiken johtuneen siitä, että hän on ollut sairas, jonka vuoksi hän on kiusannut itsensä näännyksiin. Kaikki muuttuisi paremmaksi, kunhan hän vain paranee. Silloin hänet kuitenkin valtaa yhtäkkiä lähes rajaton inho aivan kaikkea kohtaan.

Tuon uuden, vastustamattoman aistimuksen vallassa hän ajautuu Razumihinin talolle. Matkalla Raskolnikov höperöi, epäroii itsekseen miksi on siellä ja on kahden vaiheilla kertoako ystävälle teostaan. Raskolnikov selittää Razumihinille tullessaan, koska tämä on ainoa hänen tuntemansa ihminen, joka voisi ymmärtää ja auttaa häntä aloittamaan alusta. He eivät ole nähneet neljään kuukauteen, joten rispaantuneen ja sekavan toverin kohtaaminen herättää Razuminissa ristiriitaisia tunteita. Razumihin tarjoaa ystävälleen käytännön apua ja tukea, jotka sairas ja syvästi ahdistunut Raskolnikov epämääräisesti torjuu.

-- Ну, слушай: я к тебе пришел, потому что, кроме тебя, никого не знаю, кто бы помог... начать... потому что ты всех их добрее, то есть умнее, и обсудить можешь... А теперь я вижу, что ничего мне не надо, слышишь, совсем ничего... чужих услуг и участия... Я сам... один... Ну и довольно! Оставьте меня в покое!
(Достоевский 2014, 122).

Tästä katkelmasta ilmenee, että Raskolnikovin sekava ja poikkeava käytös kielii sekä elämänhallinnan että hyvinvoinnin puutteista. Lisäksi hän tapaa ainoan ystävänsä erittäin pitkän ajan jälkeen, joka on myös osoitus hänen eristäytymisestään ja syvästä yksinäisyydestään. Razumihin onkin ainoa poikkeus Raskolnikovin eristäytyneisyyteen, sillä hänen kanssaan Raskolnikov on aikanaan onnistunut luomaan jonkinlaisen ihmissuhteen. Tämä on ennen kaikkea Razumihin ansiota, sillä hän on reipas ja ulospäinsuuntaunut pärjääjä, joka yleensä sulattaa kaikkien sydämet. Raskolnikovin miltei täydellisestä eristäytyneisyydestä ja ihmiskammasta huolimatta Razumihinilla on yhä asema hänen ystävänsä, johon Raskolnikov luottaa niin suurissa määrin, että harkitsee tunnustavansa tälle tekonsa. Raskolnikov on siis yhä täysin kykeneväinen sosiaaliseen kanssakäymiseen ja kaipaakin sitä toivottomasti, mutta itsensä

kelvottomaksi kokemisensa vuoksi hän on kieltänyt itse itseltään miltei kaiken kommunikaation muiden ihmisten kanssa.

Toverukset eroavat ärtyneinä, jonka jälkeen Raskolnikov harhailee sekavana keskellä siltaa. Rodionia isketään piiskalla, jolloin hän hyppää alta pois ja havahtuu tilastaan muiden nauraessa hänelle. Hänen eteensä avautuu näkymä Nevajoen yllä, josta muistuu aiempi elämä opintoineen ja pohdiskeluineen samaisesta vaikuttavasta mutta uhkaavasta maisemasta.

В какой-то глубине, внизу, где-то чуть видно под ногами, показалось ему теперь всё это прежнее прошлое, и прежние мысли, и прежние задачи, и прежние темы, и прежние впечатления, и вся эта панорама, и он сам, и всё, всё... Казалось, он улетал куда-то вверх и всё исчезало в глазах его... Сделав одно невольное движение рукой, он вдруг ощутил в кулаке своем зажатый двугривенный. Он разжал руку, пристально поглядел на монетку, размахнулся и бросил ее в воду; затем повернулся и пошел домой. Ему показалось, что он как будто ножницами отрезал себя сам от всех и всего в эту минуту. (Достоевский 2014, 124-125).

Rodion heittää almuna saamansa kolikon veteen ja hänestä tuntuu, kuin hän samalla hetkellä kuin saksilla leikkaisi itsensä irti kaikista ja kaikesta. Hän on äärettömän epätoivoinen ja mielessä vilahtelee jälleen mahdollisuus antaa kokonaan periksi, eli päättää päivänsä. Tämän katkelman syvä epätoivo ja ulkopuolisuuden kokemus on osoitus täydellisestä eristäytyneisyydestä ja yksinäisyydestä. Raskolnikov kokee itsensä tyystin näkymättömäksi, mihinkään kuulumattomaksi, kaikille tarpeettomaksi ja turhaksi. Hän on ollut tällaisessa olotilassa jo hyvin pitkään, niin kauan, että hän on tottunut siihen ja lakannut odottamasta, että hänen inhimillinen tarpeensa tulla näkyväksi toteutuisi. Toisin sanoen Raskolnikov on luopunut ihmisarvostaan.

Raskolnikov kamppailee tunnustamisen, pakenemisen ja luovuttamisen välimaastossa päiväkausia erilaisten kauhujen kohdatessa häntä sekä reaalielämässä että hänen unissaan ja julmissa dialogisoituneissa yksinpuheiluissaan.

Menee siis vielä pitkään, ennen kuin Raskolnikov pystyy jättämään pakenemisen ja luottamaan keheenkään niin paljon, että tunnustaisi murhan. Vähitellen Raskolnikovin luottamuksen voittaa prostituoitu Sonja Marmeladova, johon Raskolnikov on tutustunut tämän isän Semjon Marmeladovin kautta. Ammattiinsa liittyvästä häpeästä ja kunniattomuudesta huolimatta Sonja on pystynyt säilyttämään sielunsa puhtauden ja koskemattomuuden, eikä muiden ihmisten tavoin suhtaudu torjuvasti Raskolnikoviin. Heidän painavat keskustelunsa johtavat lopulta siihen, että Raskolnikov tunnustaa Sonjalle tekemänsä rikoksen. Silloin alkaa Raskolnikovin

vähittäinen ja pitkä prosessi pois anomisesta tilasta takaisin sekä yhteisön että sen arvojen ja normien pariin.

Tehdessään tunnustuksen Raskolnikov ottaa silti suuren riskin, sillä hän on varma, että sen kuullessaan Sonja torjuu ja hylkää hänet. Tunnustuksen hetki on koetteleva ja kummallakin on sen aikana kamala olo, Raskolnikov kokee kuin olisi heittäytynyt alas kellotornista ja Sonja on hämmentyneen kauhun vallassa. Sonja kuitenkin jostain syystä armahtaa hänet ja puhuu yhteisestä tulevaisuudesta. Aluksi se saa Raskolnikovin helytymään ja kääntymään Sonjan puoleen.

Давно уже незнакомое ему чувство волной хлынуло в его душу и разом размягчило ее. Он не сопротивлялся ему: две слезы выкатились из его глаз и повисли на ресницах.

-- Так не оставишь меня, Соня? -- говорил он, чуть не с надеждой смотря на нее.

-- Нет, нет; никогда и нигде! -- вскрикнула Соня, -- за тобой пойду, всюду пойду! О господи!.. Ох, я несчастная!.. И зачем, зачем я тебя прежде не знала! Зачем ты прежде не приходил? О господи! (Достоевский 2014, 440).

Mutta Raskolnikov ei kuitenkaan luovuta helpolla, eikä aio tunnustaa viranomaisille, sillä hän ei ole vielä valmis antautumaan. Raskolnikovin yhä kokema sisäinen ristiriita ei salli hänen antaa periksi, vaan hän kokee yhä tarvetta käydä ihmisyyden taisteluaan. Raskolnikov kertoo Sonjalle rikoksensa todellisen syyn seuraavassa.

Вздор! Я просто убил; для себя убил, для себя одного: а там стал ли бы я чьим-нибудь благодетелем или всю жизнь, как паук, ловил бы всех в паутину и из всех живые соки высасывал, мне, в ту минуту, всё равно должно было быть!.. И не деньги, главное, нужны мне были, Соня, когда я убил; не столько деньги нужны были, как другое... Я это всё теперь знаю... Пойми меня: может быть, тою же дорогой идя, я уже никогда более не повторил бы убийства. Мне другое надо было узнать, другое толкало меня под руки: мне надо было узнать тогда, и поскорей узнать, вошь ли я, как все, или человек? Смогу ли я переступить или не смогу! Осмелюсь ли нагнуться и взять или нет? Тварь ли я дрожащая или право имею... (Достоевский 2014, 447-448).

Hän ei siis ole murhannut rahan takia ja muita auttaakseen, vaan yksinomaan itsensä vuoksi. Hänen on ollut pakko saada selville, onko hän ihminen vai pelkkä muita hyväksikäyttävä iljettävä täi. Vasta tämä on lopullinen ja täydellinen tunnustuksensa. Näin ajatellessaan

Raskolnikov on ollut täydellisen anomian, eli normittomuuden vallassa ja hänen harkintakykynsä on pettänyt täydellisesti.

Raskolnikov ei ymmärrä, miksi kukaan viitsii koko ikänsä kieltäytyä kaikesta ja kääntää selkensä kaikelle, unohtaa äitinsä ja sietää nöyrästi senkin, että sisarta loukataan. Hän kyseenalaistaa sen, minkä takia niin tulisi tehdä. Siksikö että itse selviytyisi ja voisi haudattuaan omaisensa hankkia tilalle uusia perheenjäseniä? Tämä tottumisen ja pelkästään olemisen takia eläminen vaivaavat häntä yhä edelleen. Se on osoitus siitä, että Raskolnikov on ollut itseohjautuva ihminen, joka hyvin suurissa määrin halusi ylittää oman itsensä uusintamisen rajat ja huolehtia perheestään. Vihdoin syyllisyyden ja pakenemisen uuvuttama Raskolnikov tunnustaa rikoksensa tutkintatuomari Porfiri Petrovitšille. Raskolnikov vangitaan ja tuomitaan toisen luokan pakkotyöhön kahdeksaksi vuodeksi. Sonja seuraa Raskolnikovia Siperian rangaistuslaitokseen.

8.6. Vankeudessa

Vankilaelämän kauhut eivät ole kroonistuneeseen ahdinkoon ja kurjuuteen tottuneelle Raskolnikoville mikään erityinen koettelu. Olosuhteissa ei ole mitään mistä hän olisi varsinaisesti ollut murheissaan, sillä monelta osin hänen elämänsä oli vankeudessa aiempaa paremmalla tolalla. Työnteon uuvuttamana hän nukkuu paremmin ja vaikka ruoka on keinoa, sitä on kuitenkin säännöllisesti tarjolla. Lisäksi hänelle annetut vaatteet ovat lämpimät ja vankilan elämäntavan mukaiset. Raskolnikov ei siis vankeudessa koe, että hänen tarvitsee nolostella ulkoasuun tai itseään, koska hän kokee olevansa muiden kanssa samanarvoinen. Aiemmat toiseuden ja ulkopuolisuuden kokemukset sekä murheet perheenjäsenten tulevaisuudesta ovat väistyneet. Tilalle on astunut jonkinlainen tyyneys ja palautumisen lepotila. Raskolnikov kokee olonsa luontevaksi eikä koe automaattisesti erottuvansa joukosta tai olevansa ulkopuolinen. Raskolnikovin vankeudessa kokema tyyneys ja vaivattomuus eroaa suuresti niin mentaalisisällä kuin fyysisellä tasolla siitä, miten hän on voinut viimeiset vuodet ennen rangaistustaan. Tuo ero osoittaa hyvin sen, miten tärkeä kokemus sosiaalisesti hyväksytyksi tulemisesta on sekä miten haitallista ja kohtalokasta vastakkaisen kokeminen on.

Se ei kuitenkaan vielä merkitse sitä, että Raskolnikov olisi lopullisesti antanut periksi henkisessä taistossaan elämän merkityksestä. Hänen sisällään on yhä vireillä kahden vastakkaisen voiman kiista siitä, onko hän erityisihminen, jolla on tavallista ihmistä laajemmat oikeudet.

Тревога беспредметная и бесцельная в настоящем, а в будущем одна непрерывная жертва, которую ничего не приобреталось, -- вот что предстояло ему на свете.

И что в том, что чрез восемь лет ему будет только тридцать два года и можно снова начать еще жить! Зачем ему жить? Что иметь в виду? К чему стремиться? Жить, чтобы существовать? Но он тысячу раз и прежде готов был отдать свое существование за идею, за надежду, даже за фантазию. Одного существования всегда было мало ему; он всегда хотел большего. Может быть, по одной только силе своих желаний он и счел себя тогда человеком, которому более разрешено, чем другому. (Достоевский 2014, 579).

Vankeuden tarkoitukseton ja päämäärätön arki nostavat esiin ja korostavat häntä aiemmin vaivanneita kysymyksiä siitä, miksi tulisi elää vain ollakseen olemassa. Tämä osoittaa sen, miten tärkeänä Raskolnikov kokee sen, että elämässä on järjellisiä päämääriä, joita on mahdollista toteuttaa. Raskolnikov on aina ollut ihminen, jolle pelkkä oleminen ei riitä ja vielä vankeuden rajoittamanakin kapinoi ulkopuolisia määrittelyjä sekä tavanomaisuutta vastaan. Raskolnikov ei vielääkään ole valmis myöntämään, että murhan tekeminen oli väärin. Hän kykenee myöntämään tehneensä rikoksen vain siinä, ettei ollut kestänyt tekemänsä painolastia ja että oli tunnustanut syyllisyytensä.

Вот в чем одном признавал он свое преступление: только в том, что не вынес его и сделал явку с повинною. Он страдал тоже от мысли: зачем он тогда себя не убил? Зачем он стоял тогда над рекой и предпочел явку с повинною? Неужели такая сила в этом желании жить и так трудно одолеть его? Одолел же Свидригайлов, боявшийся смерти?

Он с мучением задавал себе этот вопрос и не мог понять, что уж и тогда, когда стоял над рекой, может быть, предчувствовал в себе и в убеждениях своих глубокую ложь. Он не понимал, что это предчувствие могло быть предвестником будущего перелома в жизни его, будущего воскресения его, будущего нового взгляда на жизнь. (Достоевский 2014, 580).

Raskolnikov pitää siis edelleen kiinni harhaisesta ajatuksestaan, että hänen tekonsa ei todellisuudessa ollut mikään rikos. Silti se aiheuttaa hänessä syyllisyydentunteita, koska hänen täytyy puolustella tekoaan. Hän on hyvin pettynyt itseensä siinä, ettei ole kyennyt viemään omaa kamppailuaan lopulliseen päätökseen, eli riistämään omaa henkeään teorian osoittauduttua epäonnistuneeksi. Sellainen pelkuruus on Raskolnikovin mielestä osoitus siitä, että hänkin on kelvoton tavallinen ihminen, joka elämänhalunsa ohjaamana mieluummin tunnusti, kuin päätti päivänsä. Myös hän itse osoittautui lopulta mitänsanomattomaksi rivikansalaiseksi, joka halusi elää huolimatta sietämättömistä olosuhteista ja oli valmis tottumaan. Tämä katkelma kertoo Raskolnikovin sairaasta mielestä ja nujertuneesta olotilasta, sillä hänen määrittämänsä vaihtoehdot ovat sekä kohtuuttomia että järjettömiä niin häntä itseään kuin kaikkia muitakin

kohtaan. Anomisessa olotilassaan hän yhä taistelee itseään ja maailmaa vastaan, vaikka aiemmat perusteet hänen uhmalleen ovat hälvenneet.

Huolimatta vankeudessa aluksi kokemastaan joukkoon kuulumisesta hän kulkee myöhemmin katse alas painettuna muiden vankien väheksymänä. Häneen suhtaudutaan kielteisesti siksi, että hän on parempiosainen ihminen, 'herra' joka on etuoikeutetusta asemastaan huolimatta tehnyt murhan. Muut vangit pitävät häntä vastenmielisenä myös siitä syystä, ettei Raskolnikov usko Jumalaan ja syyttävät häntä jumalankieltäjäksi ja osa on valmis jopa tappamaan hänet. Raskolnikov pyrkii toimimaan kuten ennenkin ja olemaan välittämättä ympäristöstään, mutta lopulta hän tahtomattaankin alkaa tehdä ympäristöstään huomioita, kuten seuraavasta käy ilmi.

В остроге, в окружающей его среде, он, конечно, многого не замечал, да и не хотел совсем замечать. Он жил, как-то опустив глаза: ему омерзительно и невыносимо было смотреть. Но под конец многое стало удивлять его, и он, как-то поневоле, стал замечать то, чего прежде и не подозревал. Вообще же и наиболее стала удивлять его та страшная, та непроходимая пропасть, которая лежала между ним и всем этим людом. Казалось, он и они были разных наций. Он и они смотрели друг на друга недоверчиво и неприязненно. Он знал и понимал общие причины такого разъединения; но никогда не допускал он прежде, чтоб эти причины были на самом деле так глубоки и сильны. (Достоевский 2014, 581).

Katkelmasta ilmenee Raskolnikovin aina tienneen, ettei ole kuin muut ja ettei hän kuulu joukkoon, mutta nyt muiden kielteisen suhtautumisen syvyys käy ihmetyttämään häntä. Raskolnikov havaitsee itsensä ja kaikkien muiden ihmisten välillä ylitsepääsemättömän kuilun, jonka vuoksi hän kokee olevansa kuin eri kansallisuutta. Hän on jo kauan sitten haivainnut itsensä ja muiden välillä olevan eron ja tiennyt olevansa jotenkin ulkopuolinen siitä, mikä muille on yhteistä, hyväksynyt kohtalonsa ja oppinut elämään ulkopuolisuutensa ja toiseutensa kanssa. Nyt hänen silmänsä avautuvat ja ensi kertaa hän ymmärtää tuon ulkopuolisuuden traagisuuden ja sen seuraukset.

Raskolnikovia kummastuttaa silti vielä yksi kysymys, hän ei ymmärrä sitä, miten kaikki niin helposti hyväksyvät Sonjan ja suorastaan ihannoivat häntä, vaikka tietävät ketä tämä on Siperiaan seurannut ja miten tämä on aiemmin elänyt. Vaikka Sonja ei mielistele tai lahjo muita hän on silti onnistunut saavuttamaan niin suuren luottamuksen, että hänen hoidettavakseen annetaan jopa vankien kirjeitä ja raha-asioita. Auttamalla pyyteettömästi yhteisönsä ihmisiä Sonja on saavuttanut sekä vankien että heidän läheistensä keskuudessa arvostetun aseman.

Неразрешим был для него еще один вопрос: почему все они так полюбили Соню? Она у них не заискивала; встречали они ее редко, иногда только на работах, когда

она приходила на одну минутку, чтобы повидать его. А между тем все уже знали ее, знали и то, что она за ним последовала, знали, как она живет, где живет. Денег она им не давала, особенных услуг не оказывала. Раз только, на рождестве, принесла она на весь острог подаяние: пирогов и калачей. Но мало-помалу между ними и Соней завязались некоторые более близкие отношения: она писала им письма к их родным и отправляла их на почту. Их родственники и родственницы, приезжавшие в город, оставляли, по указанию их, в руках Сони вещи для них и даже деньги. Жены их и любовницы знали ее и ходили к ней. (Достоевский 2014, 582).

Ihmisten välinen normaali vuorovaikutus vaikuttaa olevan Raskolnikoville osittain jonkinlainen mysteeri, jonka hän hyvin kyyniseltä vaikuttaen kuvittelee ratkeavan ensi sijassa palvelusten ja manipuloinnin keinoin. Tämä katkelma kertoo hänen sosiaalisesta kömpelyydestään ja syvästä yksinäisyydestään ja antisosiaalisuudestaan, joiden vuoksi hänen ei ole pitkään aikaan ollut mahdollista luottaa kehenkään.

Raskolnikov suhtautuu Sonjaan pitkään välinpitämättömästi, jopa ilkeästi, koska Sonja on ainoa, jonka edessä hän kokee häpeää. Ikävistä kohtelusta huolimatta Sonja auttaa ja tukee Raskolnikovia kärsivällisesti, eikä edes odota mitään enempää tältä. Lopulta Sonjan sairastuminen herättää Raskolnikovin vihamielisestä horroksestaan ja saa hänet huolestuneena tiedustelemaan naisen vointia. Saatuaan tietää, että Sonja on kunnossa Raskolnikov huomaa sydämensä laukkaavan ja suorastaan levottomasti odottavansa naisen kohtaamista. He tapaavat joen rannalla, eikä Raskolnikov enää tällä kertaa torju Sonjaa vaan kohtaa naisen katseen ja päästää hänet lähelleen.

Как это случилось, он и сам не знал, но вдруг что-то как бы подхватило его и как бы бросило к ее ногам. Он плакал и обнимал ее колени. В первое мгновение она ужасно испугалась, и всё лицо ее помертвело. Она вскочила с места и, задрожав, смотрела на него. Но тотчас же, в тот же миг она всё поняла. В глазах ее засветилось бесконечное счастье; она поняла, и для нее уже не было сомнения, что он любит, бесконечно любит ее и что настала же наконец эта минута...

Они хотели было говорить, но не могли. Слезы стояли в их глазах. Они оба были бледны и худы; но в этих больных и бледных лицах уже сияла заря обновленного будущего, полного воскресения в новую жизнь. Их воскресила любовь, сердце одного заключало бесконечные источники жизни для сердца другого. (Достоевский 2014, 585).

Loppujen lopuksi Raskolnikov pelastuu antautuessaan Sonjan ja Jumalan rakkaudelle. Sen jälkeen hänestä tuntuu, kuin muut vangitkin suhtautuisivat häneen uudella tavalla, jotenkin suotuisammin. Raskolnikov muuttuu sosiaalisemmaksi ja häneen suhtaudutaan ystävällisemmin. Kaikki on siis muuttunut ja Raskolnikov ajattelee, että niin sen pitääkin olla. Ajattelumaailmansa muutoksen myötä Raskolnikov pelastuu lopullisesti häntä uhanneelta ikuiselta epätietoisuudelta siitä, onko hän minkään arvoinen ja onko hän ihminen vai täi. Tämä osoittaa sen, että Raskolnikov on sekä kykeneväinen että lopulta halukas ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Lisäksi muiden häneen kohdistama hyväksyntä tuntuu hänestä hyvältä, joten sosiaalisuudella on hänelle merkitystä aivan kuten ihmisille yleensäkin. Raskolnikov on siis palannut ihmisten yhteyteen. Epäsosiaalinen, sairas ja fyysisesti heikko nuorimies tervehtyy, voimistuu ja muuttuu vähitellen ulospäinsuuntautuneemmaksi. Viimeiseksi siirryn aineistoanalyysin pohjalta tekemieni johtopäätösten pariin.

9. Johtopäätökset

Tutkielmani perusteella muodostui kuva syrjäytymisestä vaikeasti hahmotettavana monimuotoisena ilmiönä, joka on useiden erilaisten prosessien varioiva yhteissumma. Keskeistä syrjäytymisprosessin syvenemisessä on huono-osaisuuden kasautuminen, jossa yksi hyvinvoinnin puute johtaa herkästi myös muiden ihmistä yhteiskuntaan sitovien elementtien, kuten elämän mielekkyyden, sosiaalisaation tai sosiaalisen osallisuuden heikkenemiseen tai puutteeseen.

9.1. Hyvinvoinnin ja elämänhallinnan puutteet

Heti romaanin ensimmäisellä sivuilla alkava kuvaus Raskolnikovin elämästä paljastaa useita sosiaalisia ja hyvinvointiin liittyviä ongelmia. Raskolnikovin syrjäytymisen voi todeta olevan erittäin syvää, sillä hän on niin monella huono-osaisuuden mittarilla tarkasteltuna syrjäytynyt. Raskolnikov on lopettanut ansiotyönsä ja osin sen seurauksena velkaantunut. Nuori opiskelija on siis marginalisoitunut jättäytyttyään pois työstään ja se on johtanut sosiaaliseen eristäytymiseen ja ihmisten välttelyyn.

Kaikkialla kaupungissa yleisesti vallitseva kurjuus osaltaan vaikuttaa hänen eristäytymisen tarpeeseensa. Tämän ohella Raskolnikov on hyvin köyhä, eikä hänellä ole rahaa ruokaan tai vaatteisiin. Osin hänen kehno tilanteensa liittyy myös heikkoon elämänhallintaan, joka ilmenee muun muassa siinä, ettei hän aina edes muista tai halua syödä, vaikka ruokaa olisi tarjollakin. Raskolnikovilla on merkittäviä ongelmia myös sisäisessä elämänhallinnassaan, sillä hän reagoi miltei kaikkeen eteensä tulevaan suurella tunteella. Tämän lisäksi hän on usein eräänlaisessa tunteiden läpivirtaustilassa, joka osaltaan aiheuttaa hänelle juurettomuuden ja mihinkään kiinnittymättömyyden kokemuksia.

Myös hänen asuntonsa muistuttaa ennemminkin arkkua, kuin oikeaa kotia ja herättää Raskolnikovissa voimakkaasti vastakkaisia tunteita. Samalla, kun asumuksen kurjuus ärsyttää, se myös tyydyttää maanista nuortamiestä, sillä hän kokee sen alennustilan yhtäaikaisesti sekä epämiellyttävänä, henkilökohtaisena loukkauksena että palkitsevana rangaistuksena. Asunto siis kuvastaa Raskolnikovin omaa elämäntilannetta jossa hän kokee voimakasta vääryyttä toivottomasta kohtalostaan samaan aikaan, kun hän on pettynyt ja vihainen itselleen, koska on täysin keinoton sen edessä.

9.2. Sosialisaaion purkautuminen

Yhteiskunnassa vallitseva tapakulttuuri ja yleiset käyttäytymissäännöt eivät enää sido Raskolnikovia, joka kulkee kaupungilla rääsyissään omaan maailmaansa uppoutuneena. Silloin, kun hän ei puhu itsekseen, hän törmäilee vimmoissaan muihin ihmisiin herättäen torjuntaa. Se lisää Raskolnikoviin kohdistuvaa halveksuntaa ja hänen kokemiaan erillisyyden tunteita. Vastareaktioksi itsekunnioituksensa menetykselle ja vallantunteen puutteelle Raskolnikov on kehittänyt nihilistisen teoriansa pohjalta karmaisevan suunnitelmansa oman yli-ihmisyytensä testaamisesta. Sitä hautoen hän elää sekä toimii kaiken reaali maailman sosiaalisen kanssakäymisen ulkopuolella omaan maailmaansa kadoten. Ainoastaan jo ennestään tuntemiensa ihmisten mielipiteillä on hänelle jonkinlaista merkitystä ja heidän kohtaamisensa aiheuttaakin ylitsepääsemätöntä häpeää. Siksi Raskolnikov pyrkiikin välttämään heidän kohtaamistaan. Raskolnikovin vieraantunut, sekasortoinen ja normittomuuden olotila on johtanut anomiaan, jossa hän ei enää siedä mitään rajoitteita ja pyrkii niitä kaikin keinoin välttämään.

Hänellä ei siis ole oman kunniansa tai maineensa suhteen enää mitään menetettävää ja se on luonnollisesti sekä hyvin surullinen, yksinäinen ja monessa mielessä erittäin riskialtis sekä hälyttävä olotila. Raskolnikov ei kuitenkaan ole välinpitämätön sosiaalisen identiteettinsä suhteen, mutta on lakannut välittämättä siitä olosuhteiden pakosta, koska kurjistuneen elämäntilanteensa vuoksi hän ei kykene kunnolla huolehtimaan itsestään ja ulkoasustaan. Juuri tämä tekee hänen tilanteestaan erityisen surullisen ja kohtalokkaan, sillä älykkäänä ihmisenä hän ymmärtää oman rappionsa mitä parhaiten. Näin Raskolnikovin kokema rajaton inho, jota hän ei kykene pakenemaan tai poistamaan mitenkään lujittaa ja syventää hänen ahdinkoaan ja eristymistään.

9.3. Syrjäytyminen

Työnteon ohella Raskolnikov on lopettanut myös opintonsa, jonka myötä hänen marginalisaationsa on syventynyt syrjäytymiseksi. Hän ei tapaa enää juuri ketään, eikä käy missään, vaan pääasiassa hautoo pakkomielteisiä ajatuksiaan kurjassa arkkua muistuttavassa asunnossaan. Kadulla kulkiessaan hän mutisee itsekseen ja ei havaitse ympäristöään, eli käyttäytyy hyvin poikkeavasti.

Yleiskuva Raskolnikovista, tämän huonosta hygieniasta ja epäluotettavuudesta aiheuttaa torjuntaa ja kielteisiä kohtaamisia. Tämä on omiaan lisäämään hänen yksityiseen sisäiseen maailmaansa kätkeytymistä ja käpertymistä, joka on hänen eristäytymisensä syvin taso. Raskolnikov on ylittänyt sellaisen sosiaalisen rajan, jossa hän ei enää tavanomaiseen tapaan huolehdi omasta siisteydestään, arvokkuudestaan tai identiteetistään. Raskolnikov siis rikkoo myös itse toistuvasti sosiaalisiin kohtaamisiin liittyviä rituaaleja, mutta samalla kärsii siitä seuraavasta ulkopuolisuudesta ja kunnioituksen menetyksestä, kuten muutkin. Raskolnikov on kuitenkin jo ajautunut mielentilaan, jossa hänen on mahdotonta huolehtia omasta maineestaan tai kasvoistaan, tai estää niiden menettämistä.

Raskolnikovin fyysinen heikkous ja harhainen olotila omat omiaan lisäämään hänen eristäytymistään, sillä hänen yleinen sekavuutensa hankaloittaa niitäkin sosiaalisia kontakteja, joihin hänen epäluuloinen mielensä saattaisi vielä suostua. Toisaalta omiin ajatuksiinsa uppoutuminen myös suojaa Raskolnikovia, sillä hän ei enää täysin edes havaitse kaikkea häntä ympäröivää vastenmielisyyttä. Kokonaisuuden kannalta tämä on kuitenkin hänelle haitallista, sillä pitkään jatkuessaan hänen sisäinen maailmansa on syrjäyttänyt kaiken muun, eikä hänellä enää ole juuri käsitystä itsensä ulkopuolisesta reaali maailmasta. Se on johtanut yhä syvempään epäsosiaalisuuteen ja epäluuloisuuteen, jossa hänen maailmankuvansa vääristyy vääristymistään.

Raskolnikovin sosiaalinen osattomuus tulee ilmi siitä, ettei hänellä ole juuri aktiivisia ihmissuhteita tai edes minkäänlaisia löyhempiä sosiaalisia verkostoja. Hänen perheenjäsenensä asuvat hyvin kaukana, eikä hän ole tavannut heitä pitkään aikaan. Perheenjäsenet kyllä pitävät yhteyttä kirjeitse, mutta vain harvoin. Opintojen aikana Raskolnikov on ystäväystynyt yhden opiskelutoverin kanssa, mutta hänenkään kanssa Raskolnikov ei ole ollut tekemissä hyvin pitkään aikaan. Raskolnikov on siis päätenyt totaaliseen yksinäisyyteen, joka on seurausta sekä hänen sosiaalisesta kyvyttömyydestään että hänen elämäänsä sisältyvistä lukuisista hyvinvoinnin puutteista, jotka leimallisesti ilmenevät hänen ulkoasussaan ja käytöksessään. Niiden takia Raskolnikov on kohdannut paljon sosiaalista hyljeksintää, eli ostrakismia, jossa torjutuksi tulemisesta tai huomiotta jäämisestä aiheutuu sosiaalista kipua. Ostrakismi on vain entisestään heikentänyt hänen kehoaan elämänhallintaansa ja voimistanut hänen ulkopuolisuuttaan, vieraantuneisuuttaan ja anomista olotilaansa. Pitkään jatkuneen ostrakismin seurauksena Raskolnikov lopulta tottuu sosiaalisesti hyljeksittyyn asemaansa ja sammuu ihmisenä sekä sosiaalisena toimijana. Siten Raskolnikov luovuttaa muiden ihmisten suhteen ihmisarvonsa menettäneenä, jolloin hän kokee ainoaksi vaihtoehdokseen ratkaista kaikki kerralla tai päättää päivänsä.

9.4. Mielekäs elämä

Myöskään Raskolnikovin itse valitsemien tai hänelle osoitettujen päämäärien eteen ponnistelu ei tuota onnistumisia. Hänellä on kokemuksia lähinnä vastoinkäymisistä ja pyrkimystensä epäonnistumisesta yksi toisensa jälkeen. Hänen elämänsä ei ole merkityksellistä, eikä tarjoa onnistumisen kokemuksia, vaikka hän kaikesta ahdingostaan huolimatta on yrittänyt ja tehnyt kaikkensa auttaakseen itseään ja perhettään. Hän ei ole edennyt opiskeluidensa ansiosta minnekään ja perheen hyväksi tehdyt toimet eivät ole tehonneet. Se on johtanut Raskolnikovin äärimmäisen tyytymättömyyden tilaan ja hajottanut hänen jo alun alkaenkin vaakalaudalla olleen motivaation.

Osittain Raskolnikov on vielä kiinni tavanomaisessa inhimillisessä maailmassa ja hän pyrkii vielä ratkaisemaan välittömiä omaan elämään liittyviä ongelmia, kuten perheensä ahdinkoa. Raskolnikovin perheen kiipeli on kuitenkin niin syvä ja Raskolnikovin mahdollisuudet vaikuttaa niin mitättömät, että nuori opiskelija on jo aikaa sitten luovuttanut ylivoimaisen tilanteen edessä.

Paradoksaalisesti Raskolnikovin kokema voimakas myötätunto on juuri se, joka johtaa hänet umpikujaan ja ajaa koko perheen haaksirikon partaalle. Koska Raskolnikov on joutunut toistuvasti epäonnistumaan päämääriensä toteuttamisessa ja kokee omalta osaltaan vain vauhdittaneensa perheen ahdinkoa, hän herkkänä ihmisenä ei ole kestänyt kohtaamiaan pettymyksiä. Eikä elämä muutoinkaan ole juuri tarjonnut onnistumisen kokemuksia, sillä opintojensa alkuvaiheessa ahkerasti opiskellut ja työskennellyt nuorimies on joutunut kituuttamaan köyhyydessä ja sietämään ulkopuolista halveksuntaa heti alusta alkaen. Kohtuuttomaan ja ylivoimaiseen asetelmaan yhdistyvä pitkäaikainen kokemus ostrakismista sementoi Raskolnikovin äärimmäiseen yksinäisyyteen ja lopullistaa hänen syrjäytymisensä, josta hän ei pysty murtautumaan ulos ilman aggressiota.

9.5. Johtiko syrjäytyminen Raskolnikovin tekemään rikokseen?

Johtuiko Raskolnikovin tekemä kaksoismurha hänen syrjäytymisestään? Täysin varmaa vastausta asettamaani hypoteesiin on katsoakseni mahdotonta antaa, koska Raskolnikovin tarinasta löytyi viitteitä myös hänen mielenterveytensä järkkymisestä. Rajan vetäminen sen

välille, aiheuttiko hänen keho terveydentilansa syrjäytymisen vai päinvastoin, on hyvin vaikeaa. Toisaalta syrjäytymisen huono-osaisuutta tuottavassa prosessissa on kyse juuri siitä, että yksi hyvinvoinnin ongelma johtaa toiseen ja syventää aiempia, joten syrjäytymisen voi katsoa olleen ainakin merkittävä tekijä Raskolnikovin elämän kehittämisessä kielteiseen suuntaan.

Analyysin pohjalta tekemiäni johtopäätösten perusteella on nähdäkseen selvää, että Raskolnikov oli syvästi syrjäytynyt, sillä niin monet eri syrjäytymisen prosessit toteuivat hänen elämässään. Raskolnikovin tarinasta ilmenee hajaannustilan käynnistämä huono-osaisuuden kasautuminen, jossa motivaatio on tuhoutunut kohtuuttomien haasteiden edessä. Sen johdosta Raskolnikov on jättäytynyt sekä opintojen että työelämän ulkopuolelle ja äärettömän ahdingon ohella eristäytynyt miltei täydellisesti kaikesta sosiaalisesta kanssakäymisestä. Kurjuuden, yksinäisyyden ja anomian saartama Raskolnikov on pahassa syrjäytymisen kierteessä ja niin syvällä sen syövereissä, ettei luota yhteenkään ihmiseen sen vertaa jakaakseen ajatuksistaan kenenkään kanssa. Epäluuloisuutensa vuoksi nuori opiskelija jää yksin ja hänen sairastamansa hankkeensa saa rauhassa hautua ja kypsyä hänen mielessään. Raskolnikovin harhaista käsitystä suunnitelman huolellisesta punnitsemisesta ja sen oikeutuksesta syventävät hänen loputtomat sisäiset mikrodialoginsa, joissa hän ikään kuin keskustelee aikeestaan muiden kanssa. Omassa mielessään käymiensä keskustelujen perusteella harhainen Raskolnikov kuvittelee ryöstömurhan tulleen tulleen tarkkaan punnitukseksi ja yleisesti moraalisesti hyväksytyksi.

Oli sitten Raskolnikovin syöksykierteen käynnistävänä tekijänä mielenterveyden murentuminen tai syrjäytyminen, oli hänen rikoksensa seurausta syvästi ulkopuolisen, täydellisen osattoman ja monenlaisista hyvinvoinnin puutteista kärsineen ihmisen teosta, joka olisi ollut mahdollista ennaltaehkäistä. Siten syrjäytymisen ja sen eri prosessien voi todeta merkittävästi myötävaikuttaneen Raskolnikovin harhaisen yli-ihmisteorian realisoitumiseen konkreettiseksi ja aggressiiviseksi teoksi. Lisäksi voi todeta, että syrjäytyminen oli vähintään merkittävässä roolissa, ellei jopa keskeisin tekijä siinä kehityskulussa, joka johti Raskolnikovin tekemiin rikoksiin.

9.6. Mikä neuvoksi?

Mikä sitten keinoksi huono-osaisuutta tuottavien prosessien ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi? Raskolnikovin tarinasta nousi voimakkaimmin esiin hänen eristäytymisensä, jonka seurauksena hän päätyi kestäättömiin valintoihinsa. Jos hän olisi kohdannut Sonjan kaltaisen, riittävästi luottamusta herättävän ihmisen vain hieman aiemmin, olisi surmatöiltä voitu välttyä, koska

Raskolnikov pystyi Sonjan ansiosta jälleen luottamaan muihin ihmisiin ja palaamaan yhteisön pariin. Sen pohjalta katson ihmisten välisen välittömän ja hyväksyvän kohtaamisen hyvin tärkeäksi yhteiskunnallisen integraation kannalta ja keskeiseksi keinoiksi sosiaalisesti eristäytyneen yksilön yhteisöllisyyden ääreen palauttamisessa. Myös Raskolnikovin kohtaamat vastoinkäymiset, elämysympäristöjen kehnous ja elämänhallinnan haasteet myötävaikuttivat merkittäväällä tavalla hänen ajautumiseensa yhteisyyden ulkopuolelle. Siten kiinnittämällä huomiota ihmisten elämysympäristöihin, terveydenhuoltoon ja mahdollisuuksien tasa-arvoon olisi mahdollista ennaltaehkäistä tai lieventää monenlaisia Raskolnikovin kaltaisten syrjään ajautuneiden moninaisia sosiaalispsykologisia ongelmia.

Syrjäytymiseen sisältyviin monimuotoisiin prosesseihin tulisi pystyä puuttumaan riittävän varhaisessa vaiheessa, jotta syrjäytymiskierrettä ei pääsisi alkamaan tai sitä voitaisiin lieventää. Siten olisi katsoakseni mahdollista estää sosiaalisten ongelmien kasautuminen ja niiden kärjistyminen dysfunktionaaliseksi elämäntavaksi, joka on paitsi kohtuutonta yksilölle itselleen ja pahimmillaan johtaa Raskolnikovin tekemän rikoksen kaltaisiin aggression ilmauksiin.

9.7. Muita huomioita

Tutkielmani teoreettiseksi pohjaksi valitsemani monitieteellinen näkökulma hankaloitti jonkin verran sekä aineiston rajaamista että kirjoitusprosessia. Eri tieteenalojen yhdistäminen ja niiden rajapinnoilla operoimisen vuoksi tutkielmani tavoite ja fokus hämärtyivät aika ajoin, jolloin huomio tuli palauttaa kirjallisuudentutkimuksesta takaisin sosiaaliseen viitekehykseeni. Myös päähenkilö Raskolnikovin ajattelusta ja toiminnasta tekemäni havainnot ja tulkinnat aiheuttivat epävarmuutta, sillä rajanveto esimerkiksi psykologisen ja sosiaalisen tulkinnan välillä oli toisinaan haastavaa etenkin monen eri tekijän yhteisvaikutuksesta syntyvää syrjäytymistä käsitellessä.

Teoriani perustuminen kahdelle tieteelliselle kivijalalle johti myös siihen, että tutkielman tekoprosessin aikana tutustuin tarpeettoman suureen määrään lähdemateriaalia ja kirjoitin aluksi liian laajasti Dostojevskin elämästä ja urasta julkaisuineen. Kun tämä rajaamisongelma yhdistyi alkukankeuteen ja rikkonaiseen tekemiseen, jouduin myöhemmin karsimaan ja tiivistämään jo valmista ja sinällään hyvää tekstiä. Tässä tutkielmanteon tavanomaisessa haasteessa pitkäjänteisempi työote ja kokonaiskuvan luominen jo tehdystä tekstistä suhteessa tutkielmassa edellytettyyn rakenteeseen olisi auttanut paljon.

Asettamieni tutkimistavoitteiden lisäksi tutkielman tekemisestä ilmeni myös, että ennakkoodotukseni vieraskielisten lähteiden hankaluudesta osoittautui virheelliseksi. Oletin niiden

käytön olevan työläämpää kuin äidinkielisten, mutta kirjoitusprosessin myötä havaitsin olleeni väärässä. Tietyissä kohtaa vieraskielisiin lähteisiin viittaaminen oli jopa helpompaa, sillä niistä omaksutun tiedon muokkaamiseen omiksi ilmaisuiksi ei tarvinnut ajatuksen ymmärrettyään nähdä niin paljon vaivaa. Kirjoitusprosessin myötä voin todeta osaamiseni englannin ja ruotsin, mutta etenkin venäjän kielen osalta kohentuneen merkittävästi.

Yleisellä tasolla *Rikoksesta ja rangaistuksesta* nousee esiin yhteiskunnallisen murrosten jälkeinen välitila ja arvotyhjiö, jossa yhteisöllisyys ja moraalit joutuvat koetukselle. Ihmisten eläessä vailla tietoa siitä, miten toimia ja elää tai mihin pyrkiä individualismi ja opportunistivivoimistuvat herkästi. Tällöin kaikkein heikoimmassa asemassa olevat kärsivät yleensä kaikkein eniten ja putoavat helposti yhteiskunnan ja kaikkien tukiverkoston ulkopuolelle. Tämän huomioonottaen meidän tulisi yhteisönä pystyä paremmin huolehtimaan toisistamme sekä kertomaan viestiä ihmisarvon peruuttamattomuudesta. Jos ymmärrämme sen, että ulkoisista ominaisuuksistamme tai erehtyväisyydestämme huolimatta jokaisella meistä on oikeus huomioon, myötätuntoon ja arvokkuuteen, muodostamme yksilöiden massan sijasta yhteisön. Yksilöinä ja yksin jäävinä olemme siis hauraita, mutta yhdistämällä voimamme ja moninaisuutemme olemme aina enemmän kuin osiemme summa. Sosiaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna *Rikoksen ja rangaistuksen* voimakas inhimillinen viesti onkin mielestäni se, ettei meillä ole varaa hukata yhtäkään ihmistä, ei inhimillisestä eikä taloudellisesta näkökulmasta.

Mielestäni Dostojevskin käsittelemillä teemoilla voi olla paljon annettavaa myös oman aikamme epävarmuuden, ristiriitojen ja vastakkainasettelun sävyttämälle todellisuudelle. Romaanin ulkopuolisuutta, moraalit, ihmisarvoa ja elämisen arvoista elämää käsittelevät kysymykset ovat monelta osin samoja, joihin etsimme vastauksia tänäkin päivänä yksilötason ohella sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Dostojevskin *Rikoksessa ja rangaistuksessa* sekä muussa tuotannossaan pohtimat kysymykset voivat tarjota vastauksia syrjäytymisen ohella myös moniin muihin ajankohtaisiin kysymyksiin vaikkapa alati kasvavan eriarvoisuuden herättämään epävarmuuteen ja vastakkainasetteluun.

Lähdeluettelo

- Allardt, Erik 1983. *Sosiologia*. Porvoo–Helsinki–Juva. Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Allardt, Erik 1971. *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. Kolmas painos. Porvoo, Werner Söderström Osakeyhtiön laakapaino.
- Anhava, Martti 2017. *Todella ehkä. Havaintoja Dostojevskin kielestä*. Teoksessa *Dostojevski – kiistaton ja kiistelty, 2017*. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Bauman, Zygmunt 1990. *Thinking sociologically*. Oxford, Basil Blackwell Ltd.
- Durkheim, Emile 1985. *Itsemurha*. Suom. Seppo Randell. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi. (Alkuperäinen 1897).
- Durkheim, Emile 1990. *Sosiaalisesta työnjaosta*. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Gaudeamus. (Alkuperäinen 1893).
- Eriksen, Thomas Hylland 2005. *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Helsinki, Gaudeamus Kirja / Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd.
- Goffman, Erwing 2012. *Kasvotyöstä: Analyysi sosiaalisen vuorovaikutuksen rituaalisista elementeistä*. Suom. Kaisa Koskinen. Teoksessa Goffmann, Erwing 2012. *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Tampere, Vastapaino.
- Helne, Tuula 2003. *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Saarijärvi, Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hingley, Ronald 1975. *Venäjän kirjailijat ja yhteiskunta 1825-1904*. Suom. Raija M. Suihkola. Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo 2013. *Sosiologia*. 1.-5. painos. Helsinki, Sanoma Pro oy.
- Juhila, Kirsti 2011. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere, Vastapaino.
- Junttila, Niina 2018. *Kaiken keskellä yksin. Aikuisten yksinäisyydestä*. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kartano, Tiina 2009. *Eurooppalaisen filosofian heijastus Venäjälle: Dostojevski ja Solovjov*. Teoksessa *Fjodor Dostojevski, Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista*. Suom. Tiina Kartano. Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere 2009, 8-54.
- Kristeva, Julia 1987/1998. *Musta aurinko. Masennus ja melankolia*. Suom. Mika Siimes. Gummeruksen kirjapaino.
- Lehtinen, Torsti 2017. *Kirottu ja siunattu Dostojevski*. Teoksessa *Dostojevski – kiistaton ja kiistelty, 2017*. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Mäkelä, Klaus 1997. ”Erwing Goffmann ja minuuden riistäjät.” Teoksessa Erwing Goffmann, *Minuuden riistäjät. Tutkielma sosiaalisista laitoksista*. Helsinki: Marraskuun liike/Mielenterveyden keskusliitto ry. 2. painos.
- Myrskylä, Pekka. Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf> [24.05.2020]

Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomus 146/2007 <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/07/03142740/nuorten-syrjaytymisen-ehkaisy-146-2007.pdf> [24.05.2020]

Othman, Hans 1997. *Dostojevskij och verkligheten. En studie av Hans Othman*. Talousteos Korpela Ky.

Pesonen, Pekka 2006. *Oma ja vieras venäläisessä kulttuurissa*. Teoksessa Vihavainen Timo (toim.) 2006. *Opas venäläisyyteen*. Keuruu, Otavan Kirjapaino Oy.

Pesonen, Pekka 2017. *Dostojevskin Pietari*. Teoksessa *Dostojevski – kiistaton ja kiistelty*, 2017. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Raunio, Kyösti 2006. *Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*. Vaajakoski, Gummerus Oy.

Roos, J.P. 1985. *Elämäntapaa etsimässä*. Jyväskylä, Gummerus Oy.

Rotkirch, Kristina 2017. *Dostojevskin pimeä puoli*. Teoksessa *Dostojevski – kiistaton ja kiistelty*, 2017. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Sipilä, Jorma 1985. *Sosiaalipolitiikan tulevaisuus*. 2. painos. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Sosiaali ja terveysministeriö 2006. *Sosiaaliturvan suunta 2005-2006*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:1. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73328/URN%3ANBN%3Afi-fe201504225990.pdf?sequence=1> [24.05.2020]

Terras, Victor 1991. *A History of Russian Literature*. Castleton, New York, Hamilton Printing Co. 345-353.

Terras, Victor 1985. *Handbook of Russian literature*. New Haven and London, Yale University Press. 102-108.

Turoma, Sanna 2011. *Suuret kertojat 1840-1890*. Teoksessa *Venäläisen kirjallisuuden historia*. Ekonen, Kirsti & Turoma, Sanna (toim.) 2011. Helsinki, Gaudeamus Helsinki University Press.

Wilson, Colin 1956. *The Outsider*. London, Wiktor Gollancz LTD.

Список использованной литературы

- Аникин А.А. *Тема маленького человека в русской классике*. http://www.portal-slovo.ru/philology/37140.php?ELEMENT_ID=37140 [24.05.2020]
- Бахтин М.М. 1963. *Проблемы поэтики Достоевского*. Издание второе, переработанное и дополненное. Москва, Советский писатель.
- Волков, Соломон 2004. *История культуры Санкт-Петербурга: с основания до наших дней*. Москва, ЭКСМО. 66-87.
- Достоевский Ф. М. - Достоевскому М. М. 30 января - 22 февраля 1854. Омск. <http://dostoevskiy.niv.ru/dostoevskiy/pisma-dostoevskogo/dostoevskij-dostoevskomu-30-yanvary-22-fevralya-1854.htm> [24.05.2020]
- Достоевский Ф. М. - Достоевскому А. М. 6 ноября 1854. Семипалатинск. <http://dostoevskiy.niv.ru/dostoevskiy/pisma-dostoevskogo/dostoevskij-dostoevskomu-6-noyabrya-1854.htm> [24.05.2020]
- Достоевский, Федор Михайлович 2014. *Преступление и наказание*. 2-е изд. Москва, ЭКСМО.
- История России XIX – начала XX вв. 2000. 2-е изд. Учебник для исторических факультетов университетов. Москва, ЗЕРЦАЛО.
- Кирпотин, В. Я. 1974. *Разочарование и крушение Родиона Раскольникова. Книга о романе Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание»*. Москва, Советский писатель. Второе издание.
- «Маленький человек» в русской литературе. *Тема «маленького человека» в русской литературе*. <http://malchel.narod.ru/Index.htm> [24.05.2020].
- Мирский, Д.С. 1992. *История русской литературы с древнейших времен до 1925 года*. London, Overseas Publications Interchange Ltd. 270-276 и 416-437.
- Русские писатели 1800-1917, 1992. *Биографический словарь*. Москва. Научное издательство «Большая российская энциклопедия». 165-177.
- Хамвас, Бела 2002. Предисловие к «Преступлению и наказанию». *Вопросы литературы* 1/2002. Москва. 213-229.

Тiivistelmä

Является ли маргинализация преступлением или наказанием?

Маргинализация как объясняющий фактор преступления, совершенного Раскольниковым

В нашем исследовании мы рассматриваем роман русского писателя Федера Михайловича Достоевского «Преступление и наказание» в социальном контексте. Наше исследование является сочетанием теории общественных наук и литературоведения, и таким образом оно относится и к общественному и литературному изучению. На наш взгляд вопросы обездоленности, чуждости и бесперспективности являются интересными и всегда современными. В заключение этого темой нашего исследования стала маргинализация, связанная со всеми вышеупомянутыми вопросами. Из-за сложного и глубокого уровня обездоленности общественное положение у маргинализированных слабое и реальности их жизни обычно плохо учитываемые в общественном обсуждении. Таким образом обращение к маргинализации и обсуждение феномена обоснованно лишь исходя из гуманной точки зрения.

Кроме гуманитарных проблем маргинализация представляет собой один из самых больших экономических вызовов нынешнего общества, поэтому целесообразно изучать его с точки зрения достаточности общих ресурсов. Безусловно, адекватность ресурсов общества и экономический потенциал страны также служат вескими аргументами нашего исследования. (Nuorten syrjäytymisen ehkäisy 2018). Наряду с этим маргинализация переходит из поколения в поколение весьма сильно и феномен оказывает особенно пагубное влияние на молодежь, пока не так сильно интегрированную с обществом. Таким образом следует обратить особенное внимание тоже на неравноценный характер этого феномена, наследственное свойство которого как будто приговорит часть населения к трудной участи в жизни несмотря на личные свойства человека. (Myrskylä 2018).

Существующее исследование

Следует отметить, что хотя считаются важным изучать маргинализацию как процесс, приведшая к обездоленности, существующее исследование обращается чаще всего к существованию накопленной обездоленности. Это происходит из-за того, что анализ индивидуальных процессов намного требовательнее, чем анализ заметного результата. (Raunio 2006, 28). Однако рассмотрение этих процессов маргинализации было бы обоснованно, потому что таким образом возможно установить и индивидуальную перспективу этого феномена. Посредством понимания этой перспективы, на наш взгляд,

легче установить контакт с людьми, отдаленными от общества и стараться активизировать их.

Кроме романа «Преступление и наказание» основными письменными источниками данной работы служат как и общественные так и литературоведческие произведения. Посредством главной работы Эмиля Дюркгейма «Самоубийство», (*Le suicide: Étude de sociologie*, 1897.), основного произведения «Социология» Киммо Йокинена и Киммо Сааристо (*Sosiologia*) и других источников общественных наук обращаемся к социальным вопросам. Помимо этого книга Михайла Бахтина «Проблемы поэтики Достоевского», Соломона Волкова «История культуры Санкт-Петербурга: с основания до наших дней» и некоторые основные произведения русской литературы предоставили нам основные данные о писателе и его творчестве.

Цели и методы исследования

Таким образом цель нашего исследования заключается в том, чтобы установить процессы маргинализации и составить себе более обширное представление о индивидуальных перспективах этого феномена. Методом нашего исследования является анализ материала и объектом роман «Преступление и наказание». Это произведение служит объектом нашего исследования именно потому, что в творчестве писателя широко известны социальные темы и маргинальные люди. На наш взгляд индивидуальная перспектива маргинализации обсуждается в нем особенно ясно и наглядно, и писатель подробно характеризует разные тенденции обездоленности и испытания своего героя. Нашей гипотезой тезис о том, что герой романа стал преступником из-за сложной маргинализации и что этому могли бы препятствовать, если ему помогли бы вовремя.

Помимо анализа материала способом нашего исследования служит и социологический метод, помогающий нам более нейтрально обращаться к темам, которые обычно вызывают сильные и отрицательные эмоции. Он основан на социологическом мышлении, которое отличается от обычного повседневного мышления своей объективностью и является своего рода отстраняющей силой, которая освобождает наше мышление от контроля эмоций или мнений. (Zygmunt Baumanin 1990, 8-18). С нашей точки зрения такое социологическое размышление совместимо с полифоническим романом Достоевского, изображение которого комплексное и как правило просто обнаружить объективные факты.

Социальный контекст

Социальный контекст нашего исследования основывается на теориях социальных и общественных наук. Центральное место в нем занимает социология, рассматривающая

взаимодействие, общин и их единство. Социология развилась в качестве самостоятельной отрасли науки в XIX веке после промышленного и демократического переворота, изменившего экономические и политические структуры общества. Разумеется, что вследствие этого двойного переворота началась большая миграция и быстрое развитие рынка труда. Высокие темпы изменений привели к противоречиям и ослаблению единой культуры. (Jokinen & Saaristo 2013, 35-36).

Развитие общества

Первоначально общество базировалось на маленьких общинах, в центре которых существует семья и небольшие группы родственников. Эти общины можно считать неофициальными политическими кругами, в которых существует крепкое чувство солидарности и коммуникация прямая. Когда у людей совместные интересы и единые этические нормы, солидарность является автоматической, ее характеризуют как механическую и общество тогда единодушно. (Durkheim 1985, 485-486). Ясно, что в таких условиях людям легко понять какие у них правила, обязанности и ответственности. Тогда социализации, то есть процесс интеграции индивида в социальную систему работает незаметно. Однако со временем тесные связи этих маленьких общин все таки ослабели, когда жизненная среда и коммуникация расширились. Общественный строй оказался у огромного перелома, преобразование отношений между личностью и обществом совершилось.

После перелома из механической солидарности перешли в органическую солидарность, которая порождается взаимозависимостью, проистекающая из специализации труда и различного рода взаимозависимостей между людьми. (Durkheim 1990, 127-128). В связи с этим способность до того известного общества отрегулировать отношений индивида и общества ослабела. Разумеется, что людям стало неясно как им функционировать в более формальном обществе. Таким образом в новых условиях нужны были более сложные структуры общества и путем специализации труда стремились укрепить порядок и стабильность в обществе а также усилить интеграцию. (Jokinen & Saaristo 2013, 49).

От взаимодействия к социализации

По сравнению с «традиционными» и малыми обществами премодерной культуры современное общество формируется в результате взаимодействия и служит социальной системой, которая передает нормативные ожидания людям. Социализация заключается непрерывным и длительным процессе, который начинается в семье и укрепляется в других институциях общества. Она передает необходимые для жизнедеятельности

общества социальные нормы, правила и ценности и гарантирует продолжение общественной культуры. (Jokinen & Saaristo 2013, 79-80).

Социализация в семье гарантирует именно те механизмы действия, которые позволяют участвовать в деятельности более широкого сообщества. В этом смысле семья похожа на миниатюрное общество, поскольку ее взаимодействие и сотрудничество, которое включает в себя как обязанности, так и права, имеют те же элементы, что и практика более крупных консорциумов. Важность семьи и дома как производителя социализации также подчеркивается в качестве ключевого фактора формирования и сохранения индивидуальности личности. (Jokinen & Saaristo 2013, 92, 137-139). Идентичность выражает нашу индивидуальную уникальность, которую мы стремимся поддерживать, заботясь о наших личных рассказах и социальных лицах. Поскольку социальное лицо имеет морально заряженный смысл, мы стремимся выполнять лицевую работу, которая заботится и о себе, и о других так, чтобы это было достаточно ценно. (Erwing Goffman 2012, 23-28, 63).

Институционализация социализации и смысл жизни

Социализация становится незаметной, то есть она становится институционализированной, и индивид является частью различных социальных групп, чья солидарность наиболее сильно связывает индивида с его или ее сообществом. (Eriksen 2005, 89-92). Тогда говорят о коллективной реальности, окружающей человека и к которой он чувствует солидарность. Если действия индивида в таких обстоятельствах являются самостоятельными, и пределы индивидуального обновления удается преодолеть, создается опыт включения и актуальности и целеустремленности жизни, самого себя и социальных кругов. (Durkheim 1985, 465-466). В случае успеха, он произведет людей, которые преданы своему сообществу и хотят быть достойными его членства. Такие люди способны ставить для себя значимые и достижимые цели, достижение которых приводит к успеху. На практике это означает выполнение возложенных на них задач и выполнение возложенных на них обязанностей. Это, конечно, означает, что человек обладает разными правами и выполняет обязанности. (Durkheim 1985, 295-297).

Маргинализация

По сравнению с процессом социализации, связывающей людей с обществом, маргинализацию можно рассматривать как разрушающее развитие, которое ослабляет связи и социальные структуры, возникшие в процессе социализации. В самом простом

смысле исключение проявляется как слабость связей, которые объединяют человека с обществом.

Маргинализация заряженная и стигматизирующая концепция, которая охватывает широкий спектр проблем благополучия. (Sipilä 1985, 72-73). Термин был также поставлен под сомнение из-за его самобытности, и была сделана попытка подчеркнуть, что исключение не статичность, а отношения, в которых ответственность не ограничивается индивидуумом. (Helne 2003, 5-7). Кроме того, критиковалось, то, что дебаты об маргинализации фокусируются почти исключительно на интеграции на рынке труда, без учета индивидуальных особенностей. (Raunio 2006, 56-57).

В самом простом смысле маргинализация означает неосуществление социальной интеграции, то есть отсутствие ресурсов, которые традиционно считаются полезными. По своей природе исключение не представляет собой статическое состояние, а является процессом, который углубляет внешность. (Juhila 2011, 53-54). Он характеризуется накоплением лишений, которые проявляются наряду с конкретной бедностью в виде отсутствия взаимодействия и одиночества.

Аномия и накопление лишений

Процесс маргинализации обычно включает в себя проблемы с благосостоянием и недостатки. В данном случае речь идет о накоплении неполноценности и образовании своего рода круга неполноценности. Следует отметить, что маргинализация является не результатом какой-либо одной проблемы, а взаимоусиливающим эффектом многих одновременных дефицитов благосостояния, которые усугубляют изоляцию и препятствуют интеграции в общество. (Sosiaali ja terveystministeriö 2006).

Недостатки благосостояния могут проявляться, например, в плохом жилье, социальной изоляции и одиночестве. (Raunio 2006, 26, 28-31). Если одиночество связано с социальным неприятием, то есть с остракизмом, в худшем случае оно может привести к изоляции, страху и предательству. (Junttila 2018, 16, 30-32). В дополнение к недостаткам внешних условий, маргинализация обычно также включает проблемы, связанные с управлением жизнью. Они могут проявляться как недостатки и внешних, и внутренних жизненных навыков. (Roos 1985, 40-43).

Отчуждение в форме маргинализации заключается в опыте отсутствия власти, который возникает, если у человека нет возможности для социального обмена. Отчуждение происходит в обстоятельствах, когда нет никаких правил, которыми руководствуется человек. (Allardt 1971, 81- 85). Состояние отчуждения и беспорядка ненормальности связано с аномией и неясностью границ, которая в конечном итоге приведет к сомнению

регулирования. Аномия обусловлена состоянием фрагментации, при котором объединяющее влияние коллективных сил, регулирующих общественную жизнь, ослабло или полностью исчезло. (Durkheim 1985,352, 477-479).

Федор Михайлович Достоевский

Писатель-классик, автор коротких рассказов и журналист Федор Михайлович Достоевский родился в Москве 30 октября 1821 года. В дополнение к новому искусству Достоевский также выразил свои взгляды как журналист и общественный деятель. (Terras 1985, 102). Мы рассматриваем социальную связь публикаций и деятельности автора как значимую связь с социальной перспективой нашего исследования. Читатели ищут их независимо от времени и места, поскольку они размышляют над основными вопросами существования, остающимися по сути одинаковыми, хотя мир вокруг нас все время меняется. Следование этим изменениям вызывает экзистенциальную тревогу, поскольку разрыв между умеренной приспособляемостью человека и быстро меняющимся миром огромен.

Жизнь Достоевского включала драматические повороты и особые этапы жизни, которые одновременно определяли направление его жизни и открывали для него уникальные взгляды на человечество и отражались в его позиции. Во-первых, автор потерял обоих родителей в относительно молодом возрасте, и его отношения с отцом, в частности, были сложными. Во-вторых, в результате общественной активности в молодости, Достоевский был приговорен к казни за государственную измену, но в итоге был сослан в Сибирь. (История России 2000, 225-227). Ссылка в Сибирь стала поворотным моментом в жизни Достоевского как человека, писателя и журналиста. Автор описал тяжелое, но весьма наставительное и вдохновительное время ссылки как в своей творчестве, так и в переписке. (Othman 1997, 44-45).

С изменением жизни, начатым депортацией, автор отошел от социалистической идеологии и основал почвенничество, освободительное движение со своими друзьями, подчеркивая христианское братство, типичное для русской крестьянской культуры и двигаясь к системе, основанной на открытости. Главная цель движения состояла в том, чтобы продвигать грамотность и бороться за освобождение крепостных. (История России 2000, 215-222). Позитивным последствием жизненного кризиса, вызванного ссылкой, стало освобождение Достоевского как писателя. После урегулирования личной жизни автор опубликовал свои наиболее значимые работы за последнюю четверть своей жизни. Будучи журналистом, Достоевский стал активным сторонником национализма, православной веры и монархии в той мере, в какой это ослабило его позиции писателя.

Творчество также было ослаблено болезнью легких Достоевского, осложнение которой впоследствии привело к смерти автора-журналиста. (Русские писатели 1992, 172-173).

Стиль Достоевского

Характерным творческим методом Достоевского был реализм, хотя в его работах есть много черт, чуждых традиционному реализму. Действительно, русский реализм отличается от общепринятого реализма и его следует рассмотреть как собственный жанр с элементами фантазии, карикатуры и преувеличения. Русских реалистов объединяет связь человечества с особым русским юмором, где человек и его судьба должны восприниматься всерьез. В русской культуре именно благодаря юмору и абсурдным взглядам привыкли смягчать жестокие реалии. Как реалист, Достоевский представляет гоголевскую сатирическую традицию, и в его произведениях русский юмор проявляется как самоирония и неприкрашенность, типичные для писателя. (Мирский 1992, 265-267).

Описывая болезни общества и бедственное положение простых людей, Достоевский, как и другие реалисты своего времени, был главным социальным спорщиком. Из-за строгой цензуры XIX века возросла важность художественной литературы как проводника социальной критики, что сделало русский роман глобально значимым явлением. (Turoma 2011, 283-285). Наряду с ними Достоевский также считается связанным с пародией на литературную традицию и карнавал, в которых можно зафиксировать вещи, которые остаются незамеченными в обычных обстоятельствах, путем изменения обстоятельств. (Бахтин 1963, 142-143, 162-163, 220).

В своих самых центральных работах Достоевский описал противоречие, которое люди испытывают перед лицом огромного выбора и жизненных изменений, когда правила старого и безопасного больше не применяются, а новый и неизвестный мир еще не успел создать новые. Автор был воспринят как историк современной жизни, который стремился определить быстро меняющийся мир в разгар великих социальных потрясений.

Особенности повествования Достоевского

Новаторский, а в некоторых местах даже неуклюжий рассказ Достоевского бросает вызов читателю во многих отношениях и требует необычного обзора его работ. Полифоническая поэтика, созданная Достоевским, плюрализм его мира мысли и техники повествования, а также нелинейное развитие событий произведений считаются чертами, усложняющими повествование Достоевского. (Бахтин 1963, 135-136).

Как писатель, Достоевский не является ни самым опытным пользователем языка, ни иллюстратором внешнего мира, и его повествование нарушается повторением,

волатильностью и неопределенностью. Хотя эти недостатки объясняют сложность повествования Достоевского, они также являются ключом к наиболее ценному изданию его произведений. Автор был мастером в освещении внутреннего мира человека и его самых глубоких слоев. Для таких трудных в выражении вещей, как человеческое противоречие или потрясение, запутывающее впечатление нащупывания и непоследовательности, созданное Достоевским, может быть наиболее подходящим и точным способом его описания. (Anhava 2017, 218-221, 232-233).

«Человек в человеке» и иллюстрирование темной стороны

Произведения Достоевского объединяет его привязанность к основным вопросам христианства, а также внимание к жизни обездоленных и униженных людей. В своих работах он имеет дело с человеческими страданиями, природой зла и моралью. Центральное место в миссии автор увидел в раскрытии тайны человека, то есть в том, чтобы найти и идентифицировать «человека в человеке». (Lehtinen 2017, 107-108). Достоевский также занимался проблемой теодицеи с целью распознать зло и укротить его от непобедимого врага до понятного противника. (Kartano 2009, 16-17).

Однако Достоевский как личность и художник, как и его представление о человеке, характеризуется противоречием, образованным очень разными противоположными взглядами, желаниями и потребностями. В то же время, когда он нашел понимание самых глубоких и самых сомнительных уровней человечества в определении тайны человека, сам Достоевский был слеп к своему собственному невежеству и темной стороне и, несмотря на свою христианскую доктрину милосердия, поддался жестокому национализму и антисемитизму. (Pesonen 2006, 243).

Герои Достоевского

Цель Достоевского найти человека в человеке и описать его внутреннюю сущность привела к новому виду человеческого понимания, что человек внутренне неисчерпаем. (Бахтин 1963, 81-82). Для героев Достоевского исключительным и новаторским является то, что вместо сатирического описания извне он позволил своему маленькому человечку говорить за себя и представил это на равных с рассказчиком и всеми остальными. («Маленький человек» в русской литературе 2020). Герои Достоевского оказываются исключительными людьми, мечтающие о воплощении без обычного биографического сюжета. Изучение исключительных людей было результатом художественного видения автора, цель которого состояла в том, чтобы осветить тайный мир мысли человека и таким образом понять внутреннюю сущность человека. (Русские писатели 1971, 175). Героями-антигероями Достоевского являются противоречивыми, яростными и

невротичными искателями истины, которые все время живут как бы на пороге и готовы пойти на крайние меры в своих поисках.

Роман «Преступление и наказание»

Будучи как произведение классической мировой литературы, «Преступление и наказание» было тщательно изучено, но материал, который ограничен чисто социальной перспективой, не привлек наше внимание при поиске исходного материала. Однако, как и другие произведения и журналистская деятельность Достоевского, роман имеет сильные социальные и общественные связи, которые также видны из источников литературных исследований, обнаруженные нами. Таким образом, высказанные в них взгляды на общественную и социальную значимость работы служат отправной точкой для перспективы моей диссертации, хотя это невозможно рассмотреть в связи с предыдущими аналогичными исследованиями.

Сюжет

Главный герой романа в Санкт-Петербурге Родион Романович Раскольников является бывшим студентом, который убивает и грабит старую процентщицу. Раскольникова, почти полностью изолированного от социального взаимодействия, преследует навязчивая теория сверхчеловека, согласно которой люди делятся на два разных лагеря на основе специфики или обыденности. Согласно Раскольникову особенные люди имеют более широкие права и возможности, чем обычные люди, потому что они служат защитниками морали. Чтобы проверить свою теорию и определить, является ли он сам сверхчеловеком, Раскольников составляет точный план убийства и ограбления злой роцентщицы.

О содержании романа

«Преступление и наказание» представляет собой первый крупный роман Федора Достоевского, посвященный различным противоборствующим силам, таким как добро и зло или вина и невинность, в дополнение к искуплению через страдания. Роман считается идеологической работой, которую можно прочитать на разных уровнях, от криминального романа до аллегии русской революции. В дополнение к этому, работа также была интерпретирована как мрачное изображение безжалостности и морального разложения. Как автор Достоевский обращался с повествованием вольно, создавая некое безумие и скорость в действии и повествовании романа. (Terras 1991, 348-349). Роман также является частью дуалистического мифа о Санкт-Петербурге, согласно которому город, умышленно основанный на болоте, обречен и в то же время представляет судьбу всей России, и тема маленького человека, характерная для русской литературы, также явно возникает. (Волков 2004, 82-83).

Раскольников

Главный герой романа, Родион Романович Раскольников представляет собой несчастного и неистового антигероя, стороннего наблюдателя, который пытается сделать мир лучше, но с треском проваливается. (Pesonen 2017, 19). Бесконечные невзгоды и заботы о семье, с которыми сталкивается Раскольников, заставили его «свернуться калачиком», и его душа перевернулась. Основной причиной тупика Раскольникова является его глубокое сострадание, которое, однако, в то же время мешает молодому человеку вечно ожесточаться. Как болезненный и неуравновешенный истерик он превратился из-за вины, вызванной запретной любовью. (Wilson 2007, 162-167). В результате даже внутренняя речь Раскольникова обернулась против него, и его одинокое сознание стало его злейшим врагом. (Бахтин 1963, 101, 117, 319-321). Чтобы разрешить свой кризис личного экзистенциального человечества, он готов пойти на крайности. Однако одержимый и бредовый Раскольников терпит неудачу и в результате теряет самооценку и в итоге оказывается в крайнем тупике.

Анализ материала

Во-первых для анализа материала мы выбрали 27 отрывков из романа «Преступление и наказание» которые, с нашей точки зрения, лучше всего описывают события, которые привели к маргинализации и неустойчивому положению главного героя Раскольникова. Во-вторых исследовали как выдвинутую нами гипотезу, так и раскрыли и различные аспекты процесса, создающие недостатки маргинализации, в-третьих добавили фоновые данные и прокомментировали и выбранные нами отрывки. Основное внимание в отрывках уделено темами изолирования, нищеты, затруднительного положения, нарушения психического здоровья и отчаяния Раскольникова.

На основе анализа материала была сформирована картина о несчастном, нищем, безродном и чрезвычайно одиноким молодом человеке, чья жизнь оказалась в полном тупике. Описание жизни Раскольникова раскрывает ряд социальных проблем и недостатки материальной обеспеченности. Можно сказать, что маргинализация Раскольникова была очень глубокой, так как он был маргинализован многими показателями депривации. Раскольников перестал работать и в результате частично задолжал. Таким образом, молодой студент оказался необеспеченным и в изоляции после ухода с работы, что привело к социальной изоляции и избеганию людей.

Выводы

На основании нашего исследования образ маргинализации был сформирован как сложный и многогранный феномен, представляющий собой переменную сумму

нескольких различных процессов. Центральное место в углублении процесса маргинализации составляет накопление недостатка, когда недостаток благосостояния также ведет к ослаблению или отсутствию других элементов, связывающих людей с обществом, таких как значимость жизни, социализация или социальная интеграция.

Недостатки в благополучии и управлении жизнью

Частично его плохое состояние также связано с плохим управлением жизнью, что отражается, среди прочего, в том, что он не всегда даже помнит или хочет есть, даже если еда доступна. У Раскольникова также есть значительные проблемы в управлении внутренней жизнью, так как он реагирует почти на все, что предстает перед ним, очень эмоционально. В дополнение к этому он часто находится в некоем эмоциональном состоянии потока, которое способствует его переживаниям безродности и привязанности ни к чему.

Распад социализации

Преобладающая культура быта и общие правила поведения в обществе больше не связывают Раскольникова, который гуляет по городу один, погружаясь в свой мир. Когда он не говорит сам себе, он сталкивается с другими людьми в своем безумии, провоцируя драку. Это усиливает презрение к Раскольникову и чувство одиночества, которое он испытывает. В ответ на потерю самооценки и недостаток власти Раскольников разработал на основе своей нигилистической теории свой план проверки своей собственной сверхчеловечности. Вынашивая его, он живет и действует вне всего социального взаимодействия в реальном мире, исчезая в своем собственном мире. Только мнения людей, которых он уже знает, имеют какое-то значение для него, и их встреча вызывает непреодолимый стыд. Поэтому Раскольников старается не встречаться с ними. Отчужденное, хаотичное и ненормальное состояние бытия Раскольникова привело к аномалии, в которой он больше не терпит каких-либо ограничений и пытается их всеми средствами избежать.

Маргинализация

Общее впечатление о Раскольникове, о его плохой гигиене и ненадежности вызывает драки и негативные встречи. Это увеличивает его сокрытие в его собственном внутреннем мире и создает состояние, которое является самым глубоким уровнем его изоляции. Раскольников перешел социальную линию, где он больше не заботится о своей собственной чистоте, достоинстве или идентичности обычным способом. Раскольников находится в состоянии ума, в котором он больше не может ни заботиться о своей репутации или лице, ни предотвращать их потерю.

Социальная некомпетентность Раскольникова очевидна в том факте, что он почти не имеет социальных отношений или даже каких-либо более слабых социальных сетей. Раскольников оказался в полном одиночестве из-за недостатка социальных навыков и многочисленных недостатков в его жизни, которые характерны для его внешности и поведения. В результате Раскольников столкнулся с большим социальным неприятием, то есть с остракизмом, когда отвержение или игнорирование причиняет социальную боль. В результате длительного периода остракизма Раскольников в конце концов привыкает к социальному неприятию и гасит себя как личность, а также как социальный субъект. Таким образом, Раскольников сдается другим людям как потерянным в своем достоинстве, делая его единственным вариантом, чтобы решить все сразу или покончить с собой.

Разумная жизнь

Преследование целей, выбранных самим Раскольниковым или порученных ему, также не приводит к успеху. Он испытывает в основном несчастья и неудачи в своих начинаниях один за другим. Его жизнь не имеет значения и не предлагает опыта успеха, хотя он сделал все возможное, несмотря на все его затруднения. Благодаря учебе он нигде не прогрессировал, и меры, принятые для помощи семье, оказались неэффективными. Это привело к крайней неудовлетворенности Раскольникова и нарушило его мотивацию, которая была брошена на весы с самого начала.

Приводила ли маргинализация к преступлению, совершенному Раскольниковым?

На наш взгляд, невозможно дать совершенно определенный ответ на изложенную мной гипотезу, поскольку в рассказе Раскольникова были указания на то, что его психическое здоровье также было потрясено. Очень трудно провести черту между тем, было ли его плохое состояние здоровья смещено или наоборот. С другой стороны, именно в процессе, который создает неблагоприятную часть исключения, одна проблема ведет к другой и углубляет предыдущие.

Из выводов, которые мы сделали из анализа, нам стало ясно, что Раскольников был глубоко маргинализован, потому что в его жизни происходило так много разных процессов маргинализации. История Раскольникова показывает накопление неполноценности, которое началось с состояния фрагментации, когда мотивация была разрушена перед лицом необоснованных вызовов. В результате Раскольников был отстранен как от учебы, так и от трудовой жизни, и оказался в безжалостной бедности и почти полной изоляции от всех социальных взаимодействий. Окруженный страданиями, одиночеством и аномией, Раскольников находится в порочном круге отчуждения и

настолько глубоко внутри, что не доверяет никому так сильно, чтобы думать о ком-либо. В дополнение к этому, неправильное представление Раскольникова о тщательном взвешивании плана углубляется его бесконечными внутренними микродиалогами, в которых он, кажется, обсуждает свою работу и ее обоснование с другими. Таким образом, я думаю, что можно сказать, что исключение сыграло, по крайней мере, существенную роль, если не самый важный фактор в ходе развития, которое привело к преступлению, совершенному Раскольниковым.

Что делать?

Каков же способ предотвращения и смягчения неблагоприятных процессов? История Раскольникова была наиболее ярко подчеркнута его изоляцией, которая привела к его неустойчивому выбору. Если бы он, лишь немного раньше, встретил такого человека, как Соня, внушающего достаточно уверенности, убийств можно было бы избежать. Исходя из этого, считаем, что немедленная и принимающая встреча между людьми очень важна для социальной интеграции и как ключевое средство возвращения социально изолированного человека обратно в сообщество. Неблагоприятные обстоятельства, с которыми столкнулся Раскольников, плохое жизненное окружение и проблемы управления жизнью, также внесли значительный вклад в его уход за пределы сообщества.

Наконец подчеркнем рассмотрение разнообразных процессов, связанных с маргинализацией, на достаточно ранней стадии, чтобы предотвратить или смягчить цикл маргинализации. Таким образом, считаем, что было бы возможно предотвратить накопление социальных проблем и их перерастание в неблагополучный образ жизни, который не только нецелесообразен для самого человека, но в худшем случае приводит к проявлениям агрессии, таким как преступление, совершенное Раскольниковым.

Другие замечания

Междисциплинарная перспектива исследования несколько усложнила разграничение материала и процесс написания. Из-за интеграции различных дисциплин и действия на их стыках, цель и фокус моего исследования время от времени были размыты, когда необходимо было вернуться от изучения литературы к нашему социальному контексту. Наши наблюдения и интерпретации мышления и действий главного героя Раскольникова также вызывали неопределенность, поскольку, например, иногда было сложно провести грань между психологическими и социальными интерпретациями, особенно когда речь шла об маргинализации, являющейся результатом взаимодействия многих различных факторов.

Во-вторых междисциплинарная перспектива побудила нас познакомиться с неоправданно большим количеством исходного материала и первоначально писать слишком много. Когда эта проблема разграничения была объединена с начальной жесткостью и нарушением работы, нам позже пришлось сократить и сжать уже законченный текст. В этом обычном вызове исследования, долгосрочный подход и создание общей картины текста, уже сделанной в отношении структуры, требуемой в диссертации, очень помогли бы.

В дополнение к целям исследования, которые мы поставили, из написания диссертации было также ясно, что наши представления о сложности использования источников на иностранных языках оказались неверными. В определенные моменты было даже проще сослаться на источники на иностранных языках, потому что могли сразу выразить нашу мысль своими словами. В результате процесса написания можно обнаружить, что наши знания английского и шведского, но особенно русского, значительно улучшились.

С нашей точки зрения темы, затронутые Достоевским, также могут внести большой вклад в реальность неопределенности, противоречий и противостояния нашего времени. Во-первых они могут дать ответы не только на маргинализацию, но и на многие другие актуальные вопросы, такие как неопределенность и конфронтация, вызванные все возрастающим неравенством. Во-вторых вопросы о внешности, морали и жизни, достойной жизни, во многом совпадают те проблемы, на которые мы сегодня ищем ответы, наряду с индивидуальным уровнем как на национальном, так и на международном уровнях. Наконец обнаружим, что на наш взгляд сильная человеческая мысль классика «Преступление и наказание» заключается в том, что мы не можем позволить себе потерять ни одного человека ни с человеческой, ни с экономической точки зрения.